

INSTITUT SOCIOLOGIQUE UKRAINIEN

Contes des primitifs de l'Afrique et de l'Amérique,
par Catherine Hruchevska.

ПРИМІТИВНІ ОПОВІДАННЯ КАЗКИ І БАЙКИ АФРИКИ ТА АМЕРИКИ

Зладила Катерина Грушевська

1923

Київ-Відень.

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА ГАНАСТАЗІЮ КОЧАК
ЗДА

INSTITUT SOCIOLOGIQUE UKRAINIEN

Contes des primitifs de l'Afrique et de l'Amérique,
par Catherine Hruchevska.

ПРИМІТИВНІ ОПОВІДАННЯ КАЗКИ І БАЙКИ АФРИКИ ТА АМЕРИКИ

Зладила Катерина Грушевська

1923

Київ-Віденъ.

Copyright 1923 by Catherine Hrushevsky.

Розвій словесної творчості і примітивна проза.

I.

Соціальні тенденції сучасної міжнародної культури втягають у взаємини цівілізованих націй, що раз нові народи і нові побутові форми, і принципіально розтягають культурний інтерес на всі людські груповання без ріжниці рас і часу. Повний вираз сьому стремлінню дає соціольгія з своїми ріжними підрозділами. Вона підносить що раз виразніше значінне звязку всіх народів і культур між собою для порівняних соціальних наук. Студію кожної культурної інституції зводить до найпримітивніших проявів її в глибинах лісів та археологічних роскопок і так пронизує всю цілість людського життя що раз живійшим чутем спільноти і єдності. Особливо ж все більший натиск кладе вона на студіювання тих частей людськості, що в зникаючих пережитках заховали до сих або до недавніх часів форми первісних господарських, моральних і соціальних інституцій і звязують нас хистким, химерним звязком з затрапленою свідомістю перших початків людського життя.

Так наростає молода ще, але богата література про побут і духове житіє півкультурних народів, що по троху реконструує характер первісного людського життя, а разом з тим викликає до нього інтерес, симпатію і повагу в широких кругах культурних народів, які ще недавно вповні легковажили його.

Але ознайомлюючи і зближаючи культурне громадянство з житем тих народів, що не брали безпосередньої участі в будуванню сучасної пануючої культури, соціольгія, на ливо, здебільшого оминає ту дорогу, котрою як раз звичайно завязуються природні взаємини між народами — дорогу найприступнійшу і найпростійшу. Бо ж саме автентичні вислови сього чужого

житя, такі як вони укладають ся в невиразних відносин і станів річей в конкретизуючім світлі понять: словесні утвори примітивних народів, їх література — лишають ся майже ігноруваними, в порівнянню з іншими сторонами їх громадського або господарського побуту. А що збирало ся або збирається з сих безпосередніх, свідомих маніфестацій примітивного людства, трактується ся майже виключно з фільольгічного становища — сухого матеріалу для граматичних дослідів, і за ним німіють дуже цінні вислови людських та мистецьких ідеалів живого народу.

В результаті майже кожна „дика“ мова має свою наукову граматику, майже кожний діялекст, що заховався в десятках слів, серед жмені пережитків якогось племені, підпадає дослідам і дискусіям фільольгів, а студіюванне, навіть інтересоване примітивними піснями та оповіданнями, як творами літератури, настільки рілке і бідне, що зовсім гине серед маси естетичних та літературно-історичних трактатів про культурні літератури з одного боку, і соціальних і господарських студій з примітивного побуту — з другого. А те що зроблено для психольогічної, естетичної та літературної оцінки сих творів і для систематизації їх в ряді інших словесних утворів людських, найчастіше зводить ся до кількох сторінок, або й фраз в загальних курсах соціольгії або історії культури, вставлених побіжно, для введення інших, більш цікавих сторін примітивного життя.

Але не вважаючи на сей недогляд чи байдужність науки, твори примітивної словесності, навіть голі і не коментовані, прокладають і мусять прокладати собі дорогу до широких громадських мас. Кінець кінцем, вони потрапляють проговорити самі за себе і оправдати себе перед культурнішими масами. В кожнім разі збірки записей таких оповідань і пісень в перекладах на різні мови все таки виходять потроху і здобувають собі вступ в загальне літературне жите. Богато з них вже зазнало чималої популярності, як африканські збірки Бліка — особливо його „Південно-африканський Лис Мікита“ (Reynard the Fox in South Africa or Hottentot Fables and Tales, London 1864, і доповнена іншими африканськими збірками

по німецьки Reineke Fuchs in Afrika, Weimar 1870), Калявей (Callaway) Nursery tales, traditions and histories of the Zulus (Natal and London 1868), австралійські збірки пані Паркер (K. Langloh Parker „Australian legendary tales, folk-lore of the Noongahburrahs“, 1896, і „More australian legendary tales“, 1898), звісна французька колекція Les litteratures populaires de toutes les nations, що принесла збірки примітивних азійських, африканських і індіанських оповідань, нарешті недавно розпочата німецька серія „Die Märchen der Weltliteratur“ фон дер Ляйена і Цавнерта, — не згадуючи про збірки.

Отже беручи на увагу всю вагу такого ознайомлення з примітивними традиціями й інтерес, що вони можуть мати для кожної літератури, вважаємо потрібним і для нашого громадянства вибрати таку збірку примітивних оповідань і пустити її навіть не озброеною і не прикрашеною ніяким науковим або естетичним коментарем. Ми повторюємо своє переконання, що вони самі скажуть все потрібне кожному уважному читачеви. Тільки для введення в се, для богатьох справді нове питанне, та для пояснення системи вибору оповідань сеї збірки вважаємо потрібним коротко переглянути ті загальні гадки і погляди на розвій примітивної словесності, на котрих основується ся тепер всяке студіювання поетичних творів „диких“ народів.

II.

Перш за все треба завважити, що ся наукова теоретична основа, не дуже широка сама по собі, дуже не однакова для ріжніх галузей словесності. Вона майже в цілості належить до тої галузі, що в приближенню до культурних літератур називається поезією в тіснішім розумінні, себто — до словесних творів звязаних якимись зовнішніми регуляторами їх форми. Ся нерівномірність має своє пояснення. Вона наслідок тої гадки про початок людської поетичної творчости, що ще до не давних часів була підвалиною історії словесності. Ся гадка, побудована на поетичних памятках народів європейсько-азійської культури, бачила в творах культурних народів старинності, в тім виді як вони перейшли до меньше або більше нових часів, в устній традиції або в записях, первісні вияви

поетичного чутя людини. Від сих грецьких та індійських епопеїй, германських героїчних пісень, як від джерела скідили історики за дальшим током усієї словесності. Сі ритмічні твори, призначенні — відповідно до ріжних гадок — до співу або скандовання, рецитували нібито, що первісна форма словесної творчості була поетична, що первісна людина виявляла свої творчі почуття відповідно до певних правил поетичного ритму. З сеї загальної гадки виходили всі дальші теоретичні виводи. Явно викладалась чи мовчки приймалась думка, що примітивна громада не знала і не складала прозових творів.

Правла, поетичні твори, звязані певними зовнішніми формами, могли без порівнання ліпше консервувати ся ніж проза не призначена до співу і позбавлена усіх засобів для довшого памятання. Вона існувала тільки відтворюючись що раз на ново в уяві і словах кожного оповідача, міняючись безнастанно, значно більше і значно скорше, ніж пісня, — коли рахуватись навіть з нестійкістю в деталях також і пісенних творів. Через се казки, прозвові сучасниці старих поем, що служили матеріалом для початків історії словесності, не могли претендувати на ролю джерел. Не дивлячись на давнину своїх тем, вони представляли свою форму і загальними поглядами приблизно лише момент свого письменного зафіксовання. А він звичайно був безмірно пізніший від автентичного свідоцтва поетичних творів.

Так пережитки з первісного змісту казки, втративши свій оригінальний вираз, тим самимтратили майже весь інтерес у істориків літератури, заховували лише значинне етичних або релігійних пережитків, а легковаженне їх хисткою і непевною формою виражало ся в здогаді, що казка лиш з часом затратила свою поетичну форму — старшу, одиноку примітивну форму виразу.

Але на дальнє питання, котру ж з трьох форм поезії треба уважати найстаршою, відповіді звичайно не були такі одностайні. Найстарший і найбільше розповсюджений погляд уважав найстаршим епос, — ідучи знов за класичними і староазійськими прикладами. Поза всякими історичними причинами сей погляд утримував ся самим браком матеріалу для первісної

не епічної творчості — браком, який однаке легко пояснити собі самою природою ліричних і драматичних творів. Бо лірика як вислів інтімнійший, без ширшого інтересу, була менше жите-здатною в обставинах устної передачі. А істнованнє драми в передписьменні часі мусіло бути не менше ефемерне як істноване прозових творів, в повній залежності від настрою і фантазії своїх виконавців.

Не дивлячись на всякі теоретичні міркування, що по-вставали проти таких поглядів, вони повинні були існувати — поки історія літератури замикала ся в кругі культурних народів та ігнорувала все, що могло жити і творити ся поза ним, як позбавлене всякого інтересу для розвою культурної словесності.

Перед усім — твори „некультурних“ народів. Вони починали воскресати для європейського світу з часів великих відкриттів і колоніальної експансії (поширення). Навіть в тих рідких і неточних записях, які могли доходити до істориків і теоретиків літератури, вони повинні були робити враження своюю нечуваною примітивністю, сказати б — перед-епічністю. Але очевидно їх звязок з розвоєм всесвітньої словесності не відчувався і вони лишилися голосами шілком іншого світу, що мав свою окрему долю і свої культурні завдання — чужі тодішньому культурному світові.

Тільки загальний розцвіт соціальних наук, етнографії і етнольгії породив гадку про можливу користь для історії словесності від студіювання творів некультурних народів — про значіння, яке могло б мати перенесенне еволюційного методу на питання поетичної творчості.

Правда, перші наслідки цього методу мусіли бути тільки негативні. Знайомлення з взірцями творчості некультурних народів привело з собою менше або більше раптове, але повне знищеннє попередніх теорій, побудованих на старім матеріалі. Бо довші, змістовнійші пісні або оповідання, що нагадували-б старинні культурні епоси, показали ся в справозданнях і записах „дикої“ словесності дуже, надзвичайно рідкими. Головна ж маса взірців виявляла характер зовсім відмінний і ледви зближений до якогось звісного роду поезії.

Характеристики сеї творчості, давані очевидцями і знавцями, приносили такі мало обідочі вказівки, як напр. подані коло 1800 р. Мічлем про пісні Чірокі: „Вони складають ся з одного речення і хору; нічого довшого у них (Чірокі) здається не існує.“ „Вони повторяють пісню хором, поки не потомлятимуться.“ І оповідач цитує такі дві пісні „про приязнь“:

„До приятеля ти подібний“.

Хор: Йай, не, ну, вей, я, ну, вей, га.

„Брати ми, я думаю.“

Йай, не, ну, і т. д.

Гадці про те, що епічна поезія є первісна форма виразу естетичного чуття людини, довелось уступити з поля і замкнутись до часу в області вищих літератур. Її місце заняли соціольгічні теорії словесності. В більшій кількості, часто заперечуючи одну одну, кинулись вони прилаштувати до словесності ріжні висновки соціольгічного досліду.

III.

Перед усім дані соціольгії повинні були піддати гадку, формульовану Спенсером, що в примітивній словесності не можна шукати форм звісних в далішого розвою, бо примітивна словесність так само не діференціювана, як примітивне господарство і суспільність.

Та гадка, продиктована економичними анальгіями, богатством здавалась неприродною. Її сильно оспорив напр. Гросе¹⁾ — оден з визначніших і популярніших дослідників примітивного мистецтва. „На найнижчім ступені, доступнім нашому дослідови зустрічаємо вже найважніші роди поезії, так само самостійно і характерно витворені як і на найвищім“, писав він. Недивлячись на невиразність граници, що існує всюди і завсіди між родами поезії, примітивні народи мають вже свій епос, лірику і драму. Найпримітивнішою ж і найстаршою з них Гросе уважає лірику, — бо „ніяка річ не обходить чоловіка так близько, як його власне почуття. Тому лірика найприроднішою формою поезії. А що ніякий вираз не лежить

¹⁾ Ernst Grosse, Die Anfänge der Kunst. Leipzig, 1894, с. 224.

чоловікови так близко як мова — тому лірика найприродніша форма мистецтва“.

Гросе уявляє собі далі, як якесь сильне зовнішнє враження вириває у первісного автора фразу здивовання або подиву, напр.: „О який гарний метелик“, і як він повторяючи її без кінця попадає у власний ритм фрази, поки виклик не стане сам з себе піснею: О, який гарний метелик.

Справді, можна дивитись на примітивну „до утоми повторювану“ фразу-пісню як на ліричний елемент, рефлекс внутрішнього чуття. Але Гросе настоює на сім ліричним рефлексі через те, що вважає його найближчим чоловіку, найприроднішим, і тут він власне віддається від реальних етнографичних даних.

Бо коли взяти який будь автентичний опис примітивної поезії: співання пісень, пантоміми то що, то з малими змінами повторяється завжди те саме: У ріжних народів в ріжних країнах пісні співаються перед усім гуртом або принаймні в товаристві, навпаки — рідко самою людиною, що виливала б у пісні свої безпосередні враження. Так фраза Ніче, що добре думати самому, але співати на самоті не розумно, відчувається вповні примітивним громадянством — що до співу принаймні.

Друге, що виступає в сих описів, се діяльний характер пісні — її тенденція вибити ся в самостійну акцію. „Спів взагалі на порядку деннім у сих безжурних людей“, пише Штульман¹⁾. „Чоловіки не можуть виконувати ніякої роботи, щоб при тім не тягнути з себе протяглих тонів. Оден заспівує, а решта відповідає йому часто лише одним протяглим тоном. Як робота, скінчена, то люди часто стають в круг і порушують ся співаючи оден за другим, на кождім кроці повертаючи ся в чверть повороту назад і наперед, рівночасно перекидаючи кумедно ногами.“ Тексту пісні не подано, але так ще яскравіше виступає в описі її психологочна основа. Вона стремить перевести до товариської гуртової акції.

Такий же нахил робочої пісні виступає напр. в пісні з Астролябського заливу, на Новій Гвінеї, що описує сам процес праці, в котрім пісня очевидно повстает як ритмічний акомпанімент. Вона звучить по тубильному:

¹⁾ F. Stuhlmann, Mit Emin-Pascha im Herz von Afrika, 1894 ст. 723.

Бом, бом — мараре,
Мараре, тамоле
Мара мараре
Бом, бом, мараре
Мараре, мараре,

себто „Саго, саго роблять. Роблять чоловіки, роблять, роблять“
і т. д.

Ще виразнійше се виступає тоді, коли спів не звязаний
з роботою, але має чисто естетичні цілі, — власне в примі-
тивних празниках і забавах. Такий спів буває звязаний з танцем,
що грає велику роль в примітивнім побуті і часом доходить
великого артизму. В сих святах роля пісні не менче далека
від ліричного джерела Гросе, як в робочій обстанові. „Пісні
служать Папуасам, пише Гаген, лише для підтримання ритму,
тексту вони часто самі не розуміють. В Сімбанг' і у Ябімів
пісні до танцю бувають найчастійше з чужого краю і на чужій
мові. Шміт-Ернстгаузен каже в приводу тубильної музики в
Новій-Гвінеї, що навіть найживівші між ябімськими хлощами
не могли дати порядного перекладу своїх пісень. Змістом сі
пісні пусті, в них повторяться весь час то саме. Так протягом
10 минут співають „Казуар шукає в воді! Казуар шукає воші.“

З приводу пісень до короборі, австралійських танечних
забав, що відбуваються в святочних оказіях з великою
парадою, проповідник Тешлін завважає, що текст такої пісні
дуже трудно дістати. „Вони складаються звичайно зі слів, що
описують пригоди подорожі, полювання обо війни. Я ніколи
не чув пісні, що-б не мала такого характеру. Товариство йде
в край іншого племені, потім оден з них, здібніший, зробить
пісню про то, що вони бачили, що ім трапилося. Сеї пісні
вивчаються інші і співатимуть її на найближшім короборі
в племени.“¹⁾

Вся увага звертається на танець, котрий сі слова про-
водять. Своєю творчою силою і фантазією він підіймається
значно вище від словесного твору, і не трудно відчути, що
він міг би дати естетичне задоволення і досить вибагливій
публиці. Ось як описує напр. оден з таких танців Гаген:

¹⁾ The Native Tribes of South Australia, Adelhaide, 1879, ст. 38.

„Оден танець мав очевидно представляти, як гурма водних пташок сідає на шматок пливучого дерева посеред ставу, а великий альбатрос проганяє їх нарешті. На землю положено велику бамбусову латку і танцювано навколо неї, поки оден за другим танечники не посадили прикучнувши на ній і не заняли цілу бамбусину. Тепер весь ряд їх прикучнувши підсакував туди сюди, щоб вказати хитанне дерева на воді, бо сі Томо добре обсерватори природи і прикрашують такі свої вистави до дрібниць точними рисочками. Танцював ще лише оден старий ватажок з лицем огидно розмальованим — з правого боку на червоно, з лівого на чорно. Нарешті сильним скоком і він присів на бамбусину так, что інші всі покотилися на право і на ліво очищаючи йому поле. Він же сильним підгинанням колін представив на латці ще власне solo. Все се було представле так характерно і вірно: плаваннє дерева, повільне сіданнє птахів, тріпаннє і простованнє крил, і нарешті, пополох та утеча перед появою велетня альбатроса, — що не лишалося й сумніву про те, що танець мав представити.“¹⁾)

Таких описів з поміж дуже примітивних народів етнольгічна література має силу, — вони зовсім не підтримують твердження, що ліричний виклик се найприродніше поетичне явище. Коли деякі фрази з примітивних пісень можуть бути трактовані і з становища ліричного виклику, то беручи їх з усюю правдоподібною обстановкою монотонного акомпаніменту при роботі обо механічного виміру такту при танцю, треба признати, що слово „лірика“ тут не висловлює усієї сути явища, лише незначну його частину. Беручи примітивне поетичне явище хоче осягнути, залежить від богатих ріжнородних засобів виразу, серед котрих мова не „найприродніше“. Сі засоби дають вираз естетичному поривови творця і авдиторії в силою зовсім подібною до літературних творів культурних народів. Але слово у сих народів, з їх надзвичайно бідними мовами,

¹⁾) B. H a g e n , Unter den Papuas, Wiesbaden, 1899, ст. 282.

не має ще тоді виразистості і гнучкості, що у народів культурних, і його комунікативна вартість теж значно менша.

Оден з найкращих обсерваторів примітивного життя, фон ден Штайнер¹⁾, звернув напр. увагу, яке мале значіння має ріжниця мов для племен Шінг'у. Сі племена поділені силою відмінних діялктів, але взаємини між ними завше живі і часті, завдяки, виробленій мімічній мові, дуже описовій і легко зрозумілій, навіть для не підготовленого. Слово при цій майже зайве. Тим самим отже не може воно бути тою найпростішою дорогою, котрою передає своє почуття людина звична до точного думання і до богатої мови. З ним конкурують інші способи виразу, що майже однаково сильно передають енергію враження від низших нервових центрів як язик від мозку. Коли їм бракує точності, то зато сей спосіб реагування дуже експансивний і сильніше і скоріше передається симпатичному гуртови, звязує тісніше творчу одиницю і авдиторію в спільному естетичному почутті, ніж точне слово. Сила сих засобів в колективному рефлексі і се робить примітивного чоловіка таким психологічно залежним від гурту в виразі почувань.

Мистецтво, що стає виразником такої колективної свідомості, мало підходить під якесь літературне поняття, але творить окремий рід, що може вілповідати понятю недиференціованого мистецтва Спенсера. Лиш рамки цього мистецтва мабуть ширші, ніж уявляв їх він. Бо вони не тільки не спинаються на границях лірики, епосу і драми, але захоплюють хореографію, пантоміму і музику.

Се мистецтво по своїй природі рефлективне, і відповідно до тенденцій нервового рефлексу, воно стремить імітувати, ре-продукувати явища, що його спровокували. Бажання як найточнішої передачі робить його завше активним і дає часом дуже виразний драматичний характер.

Тому напр. інший дослідний походження мистецтва, Гірн²⁾, не спинаючись на можливій хронольогії розвою окремих родів мистецтва і зводячи мистецьке явище взагалі до його емоціонального зародку, зводив його до недиференціованої ре-

¹⁾ Karl von den Steinen, Unter den Naturvölkern Zentralbrasiliens, 1894.

²⁾ Y. Hirn, Der Ursprung der Kunst, aus dem englischen übersetzt von M. Barth, Leipzig, 1904, ст. 90—1.

акції на зовнішне „безпредметове“ враження. Ся реакція, „лірична“ як він її називає, однакова по сути, чи виражається в формі примітивного орнаменту, чи так званого гімнастичного танцю, чи ритмічної інструментальної або вокальної музики. Коли ж вона тратить просто фізіологічний характер виразу загального настрою індивіда або гурту, а починає звязувати ся зі зрозумілою, льогічною причиною, то до неї прилучається „драматичне представлення, що передає деякі психолого-льогічні ознаки певного душевного стану“, — себто безпосередна передача чутя жестами або мінами, спонтанними або менче більше традиційними.

Ся безпосередна драматична дія, котрою примітивний чоловік виражає своє почуття або настрій, окрім первового розрядження у індівіда, викликає симпатичну співучастість авдиторії, що збільшує силу і виразистість самого мистецького явища і дає йому його властивий виразний характер. Бо звісно, що примітивний чоловік, в значенню взагалі безпосередньої вдачі, всіми нервами піддається мімічній демонстрації сильного чутя і реагує на нього сильніше і відмінно від культурного чоловіка. „Про мешканців Огненної Землі“, цитує одного подорожника Гросе, „оповідають, що вони кожне слово, яке будь речене, що їм було сказано, повторяли з повною точністю, копіюючи рівночасно манеру і позу того що говорив“.

Ся прикмета разом з колективізмом примітивного мистецтва, що примущує напр. разом працюючих людей виразити свою приемництво по закінченню праці спільним танцем, позволяє уявити собі як мімічно виражений настрій людини викликає відповідне драматичне співділання глядачів, котрих увагу захопить сей порив. Отже скоріше ніж в ліричному виклику субективного почуття, початку поезії треба шукати в драматичній колективній маніфестації таких почувань, що потрапили набрати такої сили, аби викликати симпатичну реакцію у більшого гурту людей.

IV.

Доки суспільність не розпоряджає великим запасом слів, такий спосіб вираження масових почувань, що стремлять до мистецького перетворення, їм вистарчає. А при не діференціованім

громадськім і господарськім побуті, при бідних зносинах з іншими племенами, запас слів може дуже довго віставати ся в початковім стані. Зате в тім довгім періоді між драматичними почуттями і їх формами виразу творить ся тісніший зв'язок, певна мімічна мова. Завдяки їм виробляється в громаді одностайність субективних понять про об'єктивні події та явища. Се улекшує змогу їй словесного порозуміння. Але тим часом се порозумінне так сказати — через саму річ, її наслідуванням або повторенням перед глядачами, відвертає всю увагу колективної думки від субективного „ліричного“ рефлексу до його об'єктивної причини. Отже замість ліричного елементу висувається ся елемент епічний.

Се помітне в темах ще зовсім примітивних пісень. Вже згадано слова одного з обсерваторів, що пісні до короборів „описують події“. Та щоб відбити ся в свідомості більшої кількості людей і дійти тої енергії, якої вона потрібує, аби вилити ся в поетичній формі, подія або явище мусить мати загальний інтерес. В кождім разі вона мусить виходити поза безпосередній круг інтересів одної людини.

Тим не підтверджуємо крайніх колективістичних теорій, тих що, як Летурно¹⁾, виключають з круга можливих тем примітивних пісень і оповідань всі особисті переживання одиниць. Між оповіданнями сеї збірки, которую ми подаємо і то між оповіданнями на які примітивнійшим (як бушменське оповідання про лева що вхопив хлопця), нераз знайдуться приклади патетичного опису, глибоко відчутої індівідуальної долі, — приклади, в яких колектив виявляє не менчу тенденцію відчути себе в індівіді, від індівід має тенденцію відчувати себе часткою колективу. Але завжди як загально цікаві питання, так і особисті сюжети повинні мати якийсь соціальний момент, що апелює до чутя маси, і дає їй підставу ототожнити себе з подією. Се тільки й може дати темі мистецьке істновання. Між записями „диких“ пісень зовсім бракує таких, які б виражали сильні особисті почуття. „Хоч їх нераз прошено, не дали вони ні одної пісні про коханне“, каже Мічель про Чірокі. Навіть про гренландських Ескимосів каже Нансен, що „їх вірші були або сатиричні пісні,

¹⁾ C. Letourneau, L'évolution littéraire dans les diverses races humaines 1894.

що співали ся при танці з бубном (на звіснім ескімоськім поетичнім суді), або описи ріжних річей і подій“.

Коли Вундт — котрому завдячуємо нині найбільше систематичний і дуже добре документований дослід примітивного мистецтва — переводить свій поділ культури на примітивну, тотемичну і т. д., то з приводу поезії в тотемній добі зазначує се як важний успіх супроти примітивних народів, що „в пісні до простого, безпосереднього настрою звязаного з враженнями природи, долучається нова форма, робоча пісня“¹⁾. Не будемо спиняти ся на меншій або більшій давнині сеї форми, що теж як і танечна — драматична пісня підлягає безпосередньому рефлексови первової і мускульної енергії. Хочемо піднести в сім вицадку лише таке констатованне обективного характеру пісні. „По своему змісту, взятому з буденного життя вони (примітивні пісні) властиво проза, і відірвані уступи не звязані з мотивами танцю“. Вундт ілюструє сю характеристику прикладом семангської пісні до танцю про малпівку кра:

„Він бігає по галузях, той кра.
Він носить з собою овоч, той кра.
Бігає скуди й туди, той кра.
По живому бамбусови, той кра,
По мертвому бамбусови, той кра,
Бігає по галузях, той кра.
Скаче і ходить, той кра.
Показує свої зуби, той кра, і т. д. (с. 96).

Такі спостереження з окруження можуть називати ся ліричними тільки в дуже широкім значенню, і очевидно що більше ніж власне чуте співака в них говорить його обсерваційний змисл — любов до спостережень. Коли прийти до висновку що скоршє, ніж відчути потребу до висловлювання і оголошення своїх інтимних почувань, примітивна льогіка поривається формулювати свої зовнішні враження, і що сей нахил проводить всім ходом примітивної думки, то треба неминучо пропустити, що ся потреба мусить дати собі вираз повніший ніж тільки в уривкових фразах до музики. В міру того як виробляється мова, разом з концентрацією вражень у мозку, такі

¹⁾ Wilhelm Wundt, „Elemente der Völkerpsychologie“, 2 вид. 1913, ст. 265. Се остання стиска редакція його системи суспільної психольогії.

повнійші, правильнійші і менч безпосередні способи виразу заступають примітивну драматичну маніфестацію.

Певно що для виїмково сильних колективних переживань драматична форма довго липить ся найвідповіднішою, бо сліди її затримують ся в подібних випадках і у культурних народів. Але попри неї нарстають нові засоби майже чисто словесні. З початку вони, можливо, мають значінне лише для почувань, що по своїй силі не стремлять до безпосередньої зовнішньої маніфестації. Але словесні засоби дають голос настроям, що були до тепер німими. Поступ обективізації вражінь, розвій думки і зріст слова викликають у людини потребу виражати і передавати іншим навіть такі почуття, які не захоплюють всеї його нервової системи. Зароджують ся отже елементи тогі любови до слова, тої примітивної балакучості, що дає вираз минаючому враженню кожної хвилі, буденному настроєви, привичному поглядови, всім тим почутям, з котрих складається жите і побут людини.

V.

Про те що малокультурні народи богато оповідають і говорять, взагалі про їх комунікативність не бракує даних. Кожда майже монографія має подібну згадку про вечірні кружки, „клуби“, розмови коло вогню або під хатою, розповідання пригод і казок. Безконечні розмови між приятелями дуже часто виступають і в приведених низше оповіданнях, особливо індіанських. Про що може говорити ся в таких цілоденних або цілонічних розмовах? — На жаль, і то на дуже великий жаль, точних записей або принаймні докладних описів таких балачок не маємо. Навіть коли письменник записує самі оповідання, не дбає переважно про те аби зазначити обставини, в котрих вони оповідалися — чи одним разом, чи по частках, про час, авдиторію — речі що були б незвичайно важні для вяснення правдивого місця прозових творів, в широкому значенню, в розвою свідомості і словесної комунікації некультурних людей. Найбогатші згадки подорожників оповідають, що сі балачки складаються з оповідань власних пригод, параловання справжніми або більше менче видуманими для оказії

вчинками. Сі натяки в загальних рисах дають поняте про те, що сим громадам буває щоденною інтелектуальною поживою.

Беручи на увагу реалістичний, так сказати, зміст шісень, загальний нахил до обсервації і отсі натяки на історичний характер оповідань, що ходять в таких примітивних зібраннях, можна робити висновок про зміст і форму примітивного провідового твору. Се мусить бути просте занотованне безпосереднього спостереження з близшого оточення людини, без усяких субективних міркувань.

Примітивне оповідання, каже Вундт, „оповідає про якусь подію без зрозумілої цілі, ані не викінчуєчи дії в собі“ (с. 270). До сеї популярної характеристики письменники звичайно додають, що примітивне оповідання має великий нахил до фантастичності, до перекидування всякими правилами правдоподібності. Гросе називає його простим „заміливаннем до фантазовання і видумування“ подібним до оповідання дітей.

Але він робить застереженне що до терміну фантастичності, з огляду на примітивне поняте про природне і фантастичне, і се застереженне дуже на місци. Навіть не знати, чи не було б краще зовсім стримати ся з виразом „фантастичності“ в сій мало звісній галузі словесності. Справді, погляди примітивних на те, що ми називаемо природними явищами або функціями, так мало звісні, що часто лише припадкова замітка відкриє всю глибину ріжниці між двома світоглядами. Найцінніше може, що систематичний дослід міг би зробити тепер, се власне розкрити всю глибину такої ріжниці і поставити можливо виразно домаганне відмінного підходу до явищ примітивної свідомості, замість того щоб дивитись на них, як се робилось досі — як на вирази недорозвиненої психіки культурного чоловіка¹⁾). Але, по формі і способу спостереження примітивне оповідання реалістичне, і се можливо вина культурного чоловіка, коли він не завше добаває в ньому дійсної міри реалізму. Для оповідача ж очевидно фантастичні елементи оповідання належать також до безпосередніх обсервацій.

¹⁾ Такий власне постулат поставив в своїй сміливій праці французький соціольот Levy-Bruhl, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, 1910.

Ілюстрацією може послужити пригода фон ден Штайнена, котрому Індіяне Бороро оповідали про своїх сусідів, правдо-подібно Негрів невільників-втікачів, що живуть в лісі коло їх оселі. „Вони мавпи“, кажуть Бороро, „і їх треба остерігати ся, бо вони мають пістолі.“ Всі докази, що мавпи не можуть мати пістолів, розвійлись перед очевидністю, що сі „мавпи“ пістолі мають, бо пістолі у них бачили. Можливо, що така примітивно-емпірична вся фантастика первісної прози.

Але дослідники часто мають нахил дивити ся на надприродне або дивне, як на ціль оповідання, ідучи за прикладом культурної казки. Се веде до переціннювання фантастичного елементу як основної прикмети первісної прози. Воно особливо трапляється в переповіданнях примітивних казок, де „найважніше“ напишується одно на одне, так що вкінці дає справді „безцільну“ цілість. Внутрішня льогітка оповідання розвихтується. Деталі, в котрих гострий обсерваційний змисл примітивної людини знаходить очевидну приємність, і черпає з них сильне почуття дійсності. виростають в головні складники оповідання. Симетрія оповідання нарушується ся. Первісний характер слабне і пропадає, так що його часто трудно зловити.

Як трудно вхопити його, покаже напр. ся подробиця. В циклу оповідань про культурного героя Фоксів, Вісаке, з котрого подано низше кілька казок, Ф. Джонс приводить оповідання про те як Вісаке заложив ся з кущем. Вісаке мав назвати по імені кожного птаха і кожного звіра, що купець йому покаже, а сей обліпив пірем власну жінку і перехитрив героя та виграв заклад. Се оповідання мало замітної своєї змістом і так мало підходить під культурне поняття героїзму, що навіть лишає певне здивування у читача. Але збирач додає до тексту примітку, що воно між людьми племені Фоксів дуже популярне і викликає незмінний ентузіязм і велику веселість, бо істнє традиція, що Вісаке щільй час удавав дурного і давав себе обманути купцеви. Але в тексті про се нема найменьшої згадки. Се з області розвиненої мітолоґічної творчості! Як же можна претендувати на розуміннє усієї думки оповідання там, де сама гадка оповідача, очевидно, бореться з непереможними трудностями вислову.

Беручи на увагу те, що з первісного оповідання приступне нашему розумінню, і рахуючи ся з загальними умовами його повстання, можемо зі значною певністю уважати первісним його типом анекdot — переповіджене справжньої пригоди¹).

До того треба додати, що пригода ся буде ледви чи давна, — скорше родитиметь ся в досвіду самого оповідача, або буде походити в других, і мабуть рідко дальших ніж других рук. Можливо, що при докладнішім студіюванню матеріалу і порівнянню автентичних записей можна б було навіть твердити, що дальшої передачі воно і не витримує. Реальність події грає таку величезну роль, що сама індівідуальність оповідача, або неприсутнього героя події богато додає до її інтересу. Коли оповіджене подія не власне переживанне оповідача, або якоєсь означеній особи, котру він може назвати, то вона й не має права на увагу; мабуть ніхто й не стане її оповідати. Причайні автентичні записи таких творів, — не їх переповідання, позволяють поставити сей здогад.

Сі оповідання переважно бувають анонімними спостереженнями, описами якихось буденних подій, що своєю звичайною точністю в деталях природного оточення говорять виразно про особисту і безпосередні обсервацію. Точність і дрібничність в описі дає ілюзію, що то вичисляють ся окремі моменти події, котра відбувається під очима. Такі оповідання мають самі свою авторську печатку.

Інші, що звичайно говорять про більше незвичайні події, бувають записані в першій особі або з означенням імені, чи взагалі тої особи, від котрої оповідач чув се оповідання, або з котрою пригода трапила ся. Так як в примітивнім орнаменті

¹⁾ На значінні в історії устної прозової творчості такого короткого оповідання в найближшого оточення людини, звернув увагу сучасний дослідник казки фон дер Ляен. Лише він не розглядає його як самостійний закінчений утвір, що стоїть на початках прозової еволюції, а тільки як складник пізнійших творів, або як осередок, наскрізь якого вони наростиють. Від цього елементарного оповідання він досить рішучо виводить розвій вищих прозових утворів: переказу (Volkssage), що „розвиває пояснюючий і серіозний елемент коштом опису і розривки в оповіданню“, і казки „що розвиває опис і бажання забавити слухача коштом пояснюючого і серіозного елементу.“ Fr. v. der Leyen, Das Märchen, Leipzig 1917, ст. 87.

кожний стилізований знак означає певного звіря, що там і там мешкає, або тому чи іншому належить, а не існує поняття рисунка звіра в загалі, так, на зовні принаймі, примітивна словесність робить враженне збору тісно гурткових особистих тем.

Можливо, розумієть ся, що і ся примітивна словесність має свої старі суспільні традиції, що являють ся анонімним добром. Та про се не знаємо поки що нічого.

VI.

В таких загальних рисах можемо уявити собі прозовий утвір в його початках. Він має те щасте, що погляди на його майже не ріжнять ся в літературі, хоч ріжно толкують ся його психольогічні шідвалини. Але примітивне оповідання се майже одинокий такий неоспорюваний пункт в розвою початкової прози.

Бо чим дальші степені прозової творчості візьмемо на увагу, тим більша суперечність що до їх природи і походження.

Треба признати одначе, що неясність в поглядах на пізнійше прозове оповідання, — особливо на казку, витікає не так з природи самого предмету, як з браку ґрунтовних студій над ним. Від часу, коли було звернено увагу на народну казку взагалі і почато було її збирати для наукових цілей, систематизуюча праця коло казкових текстів ділить ся на два періоди, до тепер майже однаково безплідні. З початку фільософично-метафізичне толковання казки так званою мітольогічною теорією, що бачило в казках лише відблиск релігійних вірувань і культів — потім закинене супроти його очевидної безкорисності і тенденційності. Прапрі зроблені в тім напрямі лишились почасті без ужитку, почасті затримали загально-культурний інтерес, не посунувши одначе значно на перед студії самої казки. Та і реакція проти цього надмірного і відважного теоретизування не дала властиво теж нічого цінного. Порівняні студії міжнародних тем на полі ріжних культур, що мали ніби то в кінці привести до уstanовлення основних форм та історії їх мандровань по світу, теж не дали ще ніякого суцільного результату. Досі порівняння зводяться головно до накоичування величезного матеріалу, котрого поки що ніхто не важить ся рушити і системизу-

вати. При сих обставинах казка здебільшого дішається не-звісною величиною, а тим більше казка не культурна, і по сьому питанню висловлюються тільки більш або менш дотепні здаогади.

Вундт, на приклад, характеризуючи в згаданій праці тотемну добу, котру він трактує одноцільно, як і попередню примітивну, — ставить на початок „мітичну казку, фантастичне оповідання що в тім час має ще характер міту, в котрий вірять“ (с. 269). Він відріжняє її від попередніх оповідань головно тим, що мітичне оповідання, як і наша казка, не привязане до певного часу або місця і дуже екстенсивне, переходить богато країв і часу, — отже не має того особистого, або льокального інтересу, що початкове оповідання. Казки в тій ж самої тотемної доби, котрі привязуються до якихось історичних або льокальних обставин, по гадці Вундта все таки не нарушають загального правила.

Інша замітна риса тотемної казки, на його гадку, — „се те становище, якє в ній займає звіря, що виступає в ній або добродієм і помічником чоловіка, або принаймнійому рівним“. Ледви чи коли виступає чоловік в такій казці без звіря, так само не виступають самі звірята. Отже звіряча байка, так само як чисто людська казка, по гадці Вундта — се продукти пізнішого розвою. Ще більше відріжняє тотемну казку брак утілтарно-моральних поучень, що належать завше до справжньої байки і почасти до пізнішої казки. Навпаки „ті звірячі казки, що звичайно називаються експлікативними“, пояснюючими — бо вони поясняють ріжні прикмети звірят, переважно мають ознаки тотемної доби, хоч по очевидності належать до її пізнішого періоду.“

Сей перегляд доволі добре характеризує ту групу казок, яку можна приписувати добі початкового розвитку примітивних культур — тотемний — як зве її Вундт, або варварський, як її називано звичайно за Морганом. Умовий розвій в тім періоді починає доходити справді такої висоти, що може обхопити вже круг інтересів ширший від безпосереднього оточення. Даліше — розум починає опановувати потрохи нервові рефлекси, так що навіть явища, які сильно впливають на нерви людини по-

чинають набирати форми в його свідомості і виливати ся потрохи в слова. Можна отже чекати від сеї культурної доби багатшої і ріжнороднішої прозової продукції, ніж перед тим, бо проза має змогу виростати коштом навіть інших форм виразу, більше безпосередніх і сильніших.

Се розуміється про всю добу в цілім. Сам Вундт вказує в ній первініші і пізніші форми, але дбає головно про загальний обрис, хоч для більшої ясності можна було спинити ся докладніше на формах переходових. Він правильно виключає з сеї доби моральну казку і байку, ставлячи її на граници переходу до пізнішої доби, але лишає в певній неясності початкову межу, що ділила б її від „безцільної“ казки примітивних.

А ледви чи можна після анекдотичного оповідання примітивних безпосередньо поставити „казку поза часом і місцем“, як перший крок до міту. Як би більше звернути увагу на внутрішній розвій сеї словесності на тлі загального розвою свідомості, то певно показало-б ся, що се поняття відрівнаності мусить бути продуктом складного розвою. Воно добре характеризує казку для читача, по анальгії з культурною казкою, але для народів початкового тотемізму воно мабуть не таке доступне. І можливо, що дорога до нього веде власне через „льокальний міт“, котрий Вундт бере під одно поняття з казкою.

Справді поки первісне оповідання втратило свій тісний, особистий і гуртковий інтерес, аби перейти до інтернаціонального казкового сюжету, воно мусіло поволі розтягнути ся на сусідні громади, з їх інтересами, близшими і зрозумілішими людям, серед котрих оповідання мало розходити ся. Так слабка увага сеї примітивної аудиторії могла по трохи протягати ся на що раз дальше оточення і події, — але все виходячи від найзрозумілішого, найменше відмінного від привичного побуту і звичаїв.

Розвій примітивного оповідання мусів іти з певністю між іншим і в сім напрямі. А саме мабуть, і перед усім, до власного минулого звісних осіб, родин, своїх місць.

Що до ролі звірят в тотемичній казці — вона замітна, хоч ледви чи її можна вважати характерною супроти примітивного

оповідання. Некультурний чоловік надає звірятам завжди велику вагу, хоч відносини його до них можуть мінятися. В тотемній добі, коли значінне звірят набирає такої поваги, сі відносини видаються особливо змістовними і цікавими в своїх деталях; але вложить їх в систематичну форму мабуть зістанеться трудним завданням.

До тепер се значіння звіря в казці пояснювано силою причин: почуттям страху і поваги перед переважаючою силою звіря над чоловіком, вірою в його надприродні сили, вірою в переход душі, або просте походження людини від звіра. Всі ці погляди знаходять потрібне підтвердження в казках і оповіданнях „диких“, і в певністю можна сказати, що нічого з цього не бракує в відносинах некультурних народів до звірів в цілості. Але піднести котрийсь елемент конче над другим, як головний і перший мотив, річ дуже трудна. Зазначити треба лише виразно, що всі спостереження приводять до виводу, що ріжниця між звірем і людиною в сій стадії почуваеться значно слабше ніж у народів вищої культури, і в деяких прикладах або супроти деяких пород зовсім не почуваеться. Беручи ж на увагу се, присутність або неприсутність звіря в казці, або то, чи дієві особи всі звірі, чи всі люди, — має таке саме мале значіння, як і то, чи примітивне оповідання має в собі наше поняте фантастичні епізоди, чи ні.

З рештою як в деяких казок видно буде, сю ріжницю не так легко сконстатувати. Навіть буває труdnо сказати, чи дієва особа се звір, чи чоловік зі звірячим іменем і магічними силами звіря. Дуже можливо, що для первісної автторії се таки зовсім все одно. На приклад Індіяне Бороро в Бразилії думають, що їх душі по смерті стають червоними папугами-арара, і взагалі вірять в якийсь зв'язок між своїм племенем і червоними папугами-арара, хоч властивого тотемічного устрою у них вже не слідно. Виясняючи сі відносини докладніше, фон ден Штайнер натрапляє на всякі труднощі і не порозуміння, бо люди часто називали себе самих арара, і як йому здавалося, не проводили різкої границі між собою і сими містичними родичами.

VII.

До справді принципіяльної відміни від примітивного оповідання доходимо здається ся доперва з поняттями експлікативної і моральної казки.

Все що перед тим собі оповідано, випливало головно з потреби формулювати і передавати своє враження і настрій, або з бажання викликати чи поновити в собі цікаві враження і переживання пригодами інших інтересних осіб, предків і т. п. Отже тут не було мотивів утілітарних, і найхарактернішим виявом сеї категорії „безпільного“ оповідання мабуть можна назвати ті казки з повторюваннями, що оповідають ся з очевидного замило-вання до говорення задля говорення, і у більш розвинених культурах знаходять звичайно таке велике признання у дітей.

Натомість експлікативні оповідання повстають з глибшої причини, як відповіди на питання теоретичного характеру, що виникають у оповідача і у примітивної громаді перед ріжними складними явищами, котрих причини не кидають ся зразу в очі. Повою сі нові оповідання направляють ціле мишлення в зовсім новім напрямі. Чоловік починає ставити ся до світу з запитанням. Се запитанне і спроба відповісти на нього характеризують цілу добу словесності, що наступає тепер.

З двох вказаних категорій: казок експлікативних і моральних казка поясняюча, експлікативна, безсумнівно старша, хоч безперечно — спекулятивний елемент в ній по суті не ріжнить ся від так званого морального. Байка з моральним поученням мабуть тільки пізнійша форма експлікативної казки, як пізнійші і принципи, до котрих ми прикладаємо поняття моральних — що виступають у байці. Але на низькім культурному ступені абстрактні моральні ідеї так труdnо відріжнають ся від звичаєвих понять, що границя мусить часто пропадати для культурного ока і богато з області морального оповідання мусить проходити для нас не помітним.

Зате сюди досить близько підходять казки що вияснюють відносини між ріжними звір'ячими породами, ріжними племенами, всякими природними явищами, і торкаються ріжних правил поведення і звичаїв. В них вже лежить якийсь зародок моральної ідеї.

Зрештою на сім культурним рівні ріжниця між поясненем і поученiem ще дуже слаба. Але завсіди лишається принципіальне значінne за тою відповідю на певне запитання, що починає керувати словесністю та відріжняє її від безцільної балаканини попередніх творів.

Оповідання завдяки сьому перестає бути простою розривкою, виразом настрою. Воно починає научати, збогачувати світогляд чоловіка, значить набирає значної користі, може подібною по суті до тої, що звязується з піснею і танцем під впливом магічних понять. Але певно, що вага оповідання все ще значно менша ніж тих могутніших засобів. Правда і оповіданню при певних обставинах може не бракувати магічної сили, як на пр. показує примітка до оповідання в збірці Д. Чепмана „Про чоловіка що очистився від гріха“, поданого низше, — „сю повість оповідають валюбки на передододні полювання, бо вона „приносить щастя мисливцям““. Але се явище рідкé і другорядне, бо казка ніколи не вибивається на значіннe справжнього магічного засобу. Найчастійше вона не виходить поза середній діяпазон почувань спокійної розривки і вдоволення цікавості ще досить інертної думки.

Докладно ж відріжняти окремі роди в сих казках вищої доби і уставляти їх хронологію тяжко. Бо без огляду на зміст, враження мистецької дозвілості найбільше залежить від загальної форми і засобів слова. Оскільки ж загальний світогляд казки відбиває вищу побутову і умову культуру, остільки сю казку завсіди можна вважати формою вищою, хоч би по сюжету вона мала звязки з примітивними оповіданнями. Замикати примітивну або ранньо-тотемну казку в якісь тісні рамці поділів на сюжети так само трудно як і якусь іншу прозову творчість. Вона старається відбивати жите з усіми його менш і більше важними явищами і завсіди готова приняти в свій круг новий погляд і нову пригоду, оскільки вона відіб'ється на настрою громади.

З того боку кожне явище в людських відносинах і сказати б — кожна психольогічна проблема може стати сюжетом первісного оповідання — казки, оскільки примітивний чоловік її зрозуміє чи відчує. Поділи ж всього цього казкового матеріалу

можуть узгляднати лише загальний підхід до теми оповідання і по частині його техніку.

VIII.

Так попри експлікативну казку в вищій добі розвою примітивної культури існує — як показує Вундт, казка про щастя, Glücksmärchen, що оповідає про дивні пригоди і удачі, однаке теж без якогось морального толковання і звязку. Герой сих казок не заслужує і не запрацьовує свого щастя, а дістает звичайно припадком, завдяки магічній силі. Се тим більше кидаеться в очі, що найчастіші казковий герой — дитина-хлопчик, або, рідше, молода дівчина, що не може впливати на події своєю силою.

Пригоди навязують ся тут одна на другу, аби лише зацікавити і здивувати громаду, подібно як в примітивних оповіданнях.

Але при тім ся казка про пригоди рідко буває не повязана з іншими мотивами. Герой, з де-більшого, буває родонаочальником племени, або хоч його членом. Його пригоди тішать національне почуття гордості. Його магічна сила часто переходить до його людей і не раз нею пояснюють якесь ремесло або уміння, котрим дане племя перевищає своїх сусідів. Беручи на увагу значіння магії для цілого релігійного і морального світогляду, такому оповіданню не можна відмовити значіння поучення житевої мудрості.

Отже тут маємо парости пізніших літературних і моральних утворів на тему якоїсь примітивної пригоди, що особливо подобала ся і тому заховала ся на довше. Бо як на дальнє казка про пригоди, себто її сюжети, показується найбільше живучим і найбільше здатним до поширення родом устної прози (так що для культурних народів казка про пригоди одна властиво заховує ім'я казки), — так вже в своїй початковій формі вона, здається ся, являється продуктом традиції.

Але сі роди казок, казки про походження ріжних природних явищ і прикмет ріжних zwірів, льокальні легенди і казки про щастя, що на пізніших культурних ступенях існують всюди як памятки ріжних стадій словесності, повстають не

завсіди одні по других однаково у всіх народів. В багатьох випадках мабуть де які роди заходять пізніше і часом приймають ся, часом ні, попри якийсь місцевий рід казки, що надає фізіономію місцевій літературі. Між низше поданими оповіданнями з Африки, наприклад, зовсім бракує казки про пригоди з героем-дитиною, а в Америці їх звісно чимало. Натомість експлікативне оповідання, що так буйно розвинулося в негрськім світі, в Америці зустрічається мало і майже не творить окремої групи. Характери народних літератур виробляються вчасно і виявляються ся постійно у всім далішім розвою. Соціальний устрій, природні нахили народів мають в сьому велике значіння. Але й сама мова, як вона виробляється в своїх граматичних формах, впливає на поетичну творчість, даючи напрям всему мишленню.

Так заслужений дослідник готентотської мови Блік доводив сильній вплив граматичних форм так званих двополових мов (sexdenoting languages) на характер всеї словесності народів, що сими мовами говорять. В передмові до збірки готентотських байок і казок він вперше спинив ся на богоцтві звірячих байок у цього племені, тим часом як сусідні Кафри байок не мають. „Ся протилежність до характеру готентотської літератури“, писав він, — „здається ся не припадкова, се наслідок відмінної будови, що відріжняє обі групи мов, в которых одну заступають готентотські діялекти, — другу кафрські і діялекти споріднених їм народів. В першій, себто готентотській мові, як і у всіх справді двополих мовах, переведений живий звязок між граматичним поділом іменників на два роди, — поділом, що не завсіди годиться з помітними ріжницями в природі, — і природними половими відмінами, і з того боку здається ся, наче поділ на два роди простягається навіть на мертві предмети. Се викликає тенденцію персоніфікувати не особові речі. По своїй природі ся тенденція нахиляє духа до того, щоб навіть не розумні соторіння наділяти розуміннем і іншими людськими атрибуатами. Се початок і джерело майже всіх сих поетичних утворів, що ми називамо байками та мітами.“

Висновки ці може занадто рішучі і загальні, але вони цікаві і цінні як вказівки на одну з тих діференціюючих сил,

що з дебільшого лишають ся без уваги в студіях примітивних літератур. Замилування ріжних народів до одного або другого типу оповідань не потрібue доказів, хоч причини і природу сих ріжниць у смаку могло б вияснити лише студіювання окремих літератур низько-культурних народів. Та в сім випадку можемо говорити лише про загальні напрями і тенденції, що виступають в розвою примітивної прози в цілому, і про те, як вони виявляють ся в ріжних групах казкових тем і форм, під впливами ріжних діференціюючих моментів.

Говорячи ж про хронологічний розвій окремих форм можемо мати на увазі головно тільки їх близкість до первісного твору і з того боку оповідання про щастя здається нам примітивнішим 'від властивої байки — себто оповідання з моральним поученням.

IX.

Взагалі вважаючи на переважну ролю звірят в літературах „диких“, що виступають однаково в оповіданнях з пригодами, і в оповіданнях моральних, котрі більше підходять під наші байки, сей термін „байки“ не зовсім влучний. Сі „байки“ дуже часто — просто казки про звірів, і се властиво зовсім природно. Спосіб проголошування якоїсь моральної ідеї, принципів поведінки через звірячі уста ледви чи можна уважати первісною формою моральної пропаганди. Скоріше для введення в життя таких інновацій можна чекати більш безпосередніх доріг. Байка звичайно дає вислів поглядам і моральним нормам вповні принятим і засвоєним громадою, так що вони простим натяком оповідання викликають у слухачів образ певного звичаю чи обовязку. Поняття нагороди і кари, або хоч похвали і нагани, що з таким оповіданням звязується ся, свідчить про признану цінність сих моральних принципів, — що громадянство дивиться на них як на особливе добро або чесноту. Отже погляди, що в сих творах виражаються, мусять мати щось більше попад прості звички і звичаї, що дотримуються ся механічно без моральної свідомості. Тай ледви чи така звичка може стати предметом якогось поучаючого моралізаторського твору у не звичного до абстракційного мишлення „дикого“ громадянства.

Скорше треба допустити, що таке поучення входить в літературу доперва разом з уясненням певних абстрактних норм, моральних принципів в сумільнім чи особистім житю людини, або після того. А се ставить байку по за границі сеї чисто звичаєвої, розумово не діференціованої культури, которую характеризують казки про щастє і початкове експлікативне оповіданнے.

Тому мабуть перед нею годиться поставити іншу форму казки — звичайно звірячої, дуже росповсюджену у народів сеї тотемичної або варварської доби, которую — як що хоче, — можна вважати безпосередною попередницею культурної і культурнішої байки. Се казка, що представляє удачу або невдачу, нагороду і кару як наслідок особистих прикмет дієвих осіб, подібно як байка вводить сі результати з певних моральних тверджень. Казка про характери, коли можна так сказати.

Сей рід словесності не раз тішить ся великою популярністю і у культурних народів; але особливо він росповсюджений у деяких народів пів-культурних, на приклад в Африці, — хоч звісні сі казки всюди і смак до них лежить в сам м складі життя і думки малокультурних громад. Казки про характери звичайно групують ся коло кількох прикмет, що найбільше цінять ся громадою. Найчастійше се хитрість, потім сила; сі прикмети приписують ся чи звязують ся з одною або кількома породами звірів, що таким чином все виступають представниками якоїсь певної прикмети, її персоніфікацією. Зі звірят сі казки переходят і на людей, залюбки звязуючись з окремими племенами чи народами.

В початкових стадіях сі казки звичайно бувають закінчені самі для себе, себто казка оповідає про одну або кілька пригод без натяку по якісь попередні події. Тільки згодом історії про одного звіра звязують ся в більші циклі, звісні культурним народами. Також рідко буває, щоб казка виходила поза традиційний круг характерів-героїв, що персоніфікують певні прикмети, і вводила б якусь нову рису або переносила її на нову особу.¹⁾ При тім позитивні, в очах сеї публіки, риси, як

¹⁾ Однака се не прикладається до оповідань, що вважують ся в циклі (в культурнішій добі, головно героїчної творчості) і в котрих окремі казки

хитрість, обманство, сила, відвага значно тісніше привязані до певних звірів чи осіб, ніж негативні, як глупота, легковірність. Сі звичайно ходять по більшім кругам звірів і звязують ся тісніше часом з тим, часом з другим — хоч і між негативними героями трепляють ся типи закінчені і незмінні, як африканський шакал, гіена і ін.

Однаке сеї традиційності або хиткості певних типів не треба мішати з змінчівістю самого типу що до місця і народу. Територія впливу таких героїв звичайно буває досить обмежена. Так на півдні Африка позитивний-хитрий тип персоніфікується то в заяць то в антильоці, на заході в пауку, але в рамках тої самої традиції сі прикмети лишають ся завсіди твердо за тим самим звірем.

Так само як до певних звірів, привязують ся подібні традиції і до герой-людей, звичайно народних-племінних герой. Але тоді риси оповідання про характер так зливаються з мотивами героїчної казки, що їх неможна навіть уважати самостійним елементом. В таких же оповіданнях як в казці „про скупого“ в Тому, всі подробиці оповідання стремлять довести абстрактну моральну тезу і трактують героя зокрема лише як її представника. Правдиве оповідання про характери властиво не виходить зі сфери звірячих прикмет і рис.

X.

Інша форма оповідання, що витворюється в тих самих обставинах се небесна казка — четверта форма світової казки. Вундт під цю категорію підтягає однаково оповідання про небесні явища, що виступають в образі звірів або людей, і казки про подорожі на небо. Та перші належать властиво до експлікативного оповідання, що говорить про прикмети і „звички“ різних природних явищ взагалі. Тільки другі

представляють наче епізоди одної історії. Так в казках про Віс'яке племені Фоксів в другій частині збірки впадає в очі протилежність між глупотою Віс'яка в перших 2 оповіданнях і його філософічним поведінком в казці про Черепаху Очевидно, вони маркують різні доби його чародійної еволюції й ілюструють якесь переконання, що й „на чарівника вчити ся треба.“ Се з рештою досить виразно представлено в казці про „Видру“.

вносять справді новий елемент в казкарство, звязуючи його з гадками про другий світ та з поглядами на посмертне життя.

Спиняти ся на походженню сих казок і на їх психольо-гічнім підкладі тут не місце. Як вже було сказано, треба завсіди сподіватись, що кожна замітна сторона духового або суспільного життя народу, знайде собі вираз в його словесності — в казці. Взагалі ж сі казки про небо виявляють дві течії, витворені відповідними умовами розвою думки у різних народів. Перша представляє небо як місце трудно приступне, але не відмінне по суті від землі, куди можна поїхати і вернутися, сковать ся від небезпеки і т. д. Друга — небо як край померших або житло над-людей, куди можна пройти лише в якісь виємковій стані; напр. екстазі або по смерти. Такі казки не мають звичайно якогось особливого місця в місцевій літературі і ніяке поняття святощі або магії з ними не звязане. Але що вони відбивають певні вірування і релігійні погляди громади і навіть викристалізовують їх в загальних настроїв в певні, сказати б, системи, то само собою вони повинні викликати до себе більшу повагу, а се робить дешо і для піднесення престіжу оповідання взагалі.

Справді, в тім періоді — дуже можливо, що під впливом небесних казок, які починають вимагати розуму значно вищого над емпіричний спосіб думання загалу, проявляють ся спеціалісти-оповідачі, люде виємкового таланту і фантазії, що підносять оповідання до значіння ремесла, подібного, в очах одноплеменників, до мальовання орнаментів або татування. Серед сих професіональних казкарів казка набирає тривкішої форми і починає на добре свою вікову мандрівку.

Чи такі оповідачі спеціалісти захоплюють коли небуть все байкарство в свої руки і чи однаково переймають на себе всі роди оповідання, про се бракує матеріалу, щоб виробити собі точні поняття. Але деякі роди оповідань мусили розробляти ся лише байкарями, а з тим — переняли на себе печатку своєї професіональної передачі.

Перед усім казки мітольо-гічного змісту. Оповідач дуже часто буває в духовного стану — жрець чи знахар. Коли виробляється ся аристократична верства в племени, або якесь

пануюче племя вибивається над підбитими або слабшими, професіональні оповідачі беруть на себе переховування родових чи племінних традицій, хронік і нарешті — укладання нових творів, пісень чи повістей про події і вчинки своїх героїв.

Таку професіональну клясову поезію докладно описав Л. Фробеніус, що знайшов недавні, хоч вже сильно затерті сліди сорозмірно дуже високої творчості з північно-західної Африки¹⁾. Деякі подробиці в передложених ним повістях чи поемах дають щікаві вказівки на положення такого професіонального оповідача. Одна з них оповідає як кілька „героїв“ окупують ся золотом від співака, що бачив як з них посміяла ся жінка, — аби він не оспівав цього в своїй пісні, і як співак бере окуп, а пісню всетаки складає.

Але сей успіх словесного твору вже властиво лежить поза границями народної словесності. Ба навіть ся границя шідиться ся вже тоді, коли виринають, хоч не професіональні, оповідачі-спеціалісти. Оповідання поступає з того часу величими кроками, але в значній залежності від індівидуальних талантів. Що вони зустрічаються ся і на дуже низькім ступені, се не раз кинеть ся в очі і в приведених оповіданнях. Та до вироблення нового роду прози або до ґрунтовного перетворення котрогось з уже згаданих се не приводить. Між сими оповіданнями, які в порівнянню до первісного оповідання про пригоди та примітивної експлікативної казки можемо назвати вищими утворами устної прози, і отими низшими творами принципіальної ріжниці властиво нема. Намічені головні роди розвиваються ся і досконалять ся кождий окремо, або перехрещуючись між собою, але все з де-більшого лишаються ся в старих означених границях.

Отже повстають такі відміни:

Фантастична казка про пригоди, що втративши свою колишню реальність і актуальність в первісній громаді, стає збором мало зрозумілих пригод і мало правдоподібних ситуацій, в котрі можна вірити жиба приписавши їх якісь давно минулій давнині, або уявлючи їх в далеких чужих краях, чи в кругах

¹⁾ Leo Frobenius, Das schwarze Decameron, Berlin, 1910.

пануючих, мало доступних верств — тих королів і королевичів, що так переповнюють культурну народну казку.

Повість про характери і конфлікти між ними, що збогачується і доповнюється на кожнім культурнім ступені новим досвідом і новою обсервацією.

Нова експлікативна казка, менше наївна, ніж примітивна, з проблисками морального толковання явищ і часом навіть — спробами вивести якусь моральну науку з описаної пригоди.

Ся остання відміна примітивної прози найближче підходять під поняття культурної байки і часто деякі з сих некультурних оповідань таки зовсім мають байкову форму. Чи в сих випадках маемо діло з оригінальними утворами чи виразними наслідуванням? Се мабуть не всюди можна розгадати.

Та хоч би взірці їх були справді європейські чи взяті від культурних азійських народів, перейшовши через свідомість і літературну техніку шів-культурного оповідача, вони дістають нову форму, яка, можливо, дає поняття про первісну, затрачену форму культурної байки. Тому в першій часті збірки подаємо кілька таких творів, які повстали вже в атмосфері тяглих європейських впливів. Надімо ся, що оригінальний дотеп і часто влучний примітивний розум, котрий говорить з них, оправдають їх перед читачем.

Отсє ті загальні міркування, що керували складом сеї збірки. Уложеня вона була з бажаннем дати хоч побіжний, але удокументований погляд на розвій форм і змісту прозової творчості в примітивнім громадянстві. Оповідання в обох частях збірки уміщені так, що вичислені вище роли прози настувають, оден по одному, від найпримітивніших взірців до що раз вищих і пізнійших форм. Правда, згаданий тут порядок сеї еволюції не всюди однаково повно представлений в обох частинах — африканській і американській. В значній мірі се залежить від індівідуальностей національних літератур, на котрі ми старалися звернути увагу. Але пояснюють ся воно також і станом зібраного етнографічного матеріалу — котрий до того лише по часті був приступний нам при укладанню сеї збірки. Він дуже нерівний для різних країв і на-

родів. Для Америки, особливо Шівнічної, автентичних записей значно більше, ніж для Африки, для котрої оповідання часто доводилось перекладати з очевидних вільних переказів. Сі нерівності обох половин по частині доповнюють себе в цілості і дають в головному зазначену схему розвою. Коли-б збірка могла бути доповнена взірцями інших примітивних країв Австралії і Азії, то загальний образ розвою став би повніший і ліпше відбив би в собі сю схему. Але ріжні трудності звязані зі збиранням матеріалу в теперішніх часах обмежили сю збірку сими двома великими світами, найріжнороднішими в примітивних формах і найліпше фольклористично дослідженими. Їх крайня відмінність таки найліпше підходить аби доповнювати себе навзаем. Так в бушменських творах маємо взірці примітивного оповідання-спостереження, в індіянських казках головно богато заступлений примітивний родовий і племінний переказ, розвинене оповідання про пригоди або геройна казка. З Африки ж натомість маємо всякі роди пояснюючо-поучуючого оповідання, експлікативні казки і байки.

Де тільки позволяв матеріал, оповідання були переложені з дословних перекладів, ілюстрованих оригінальними записями, як всі північно-американські і бушменські оповідання. Там де таких записей бракувало, оповідання брано з відповідних перекладів, спускаючись на заяву видавців, що вони точно дотримуються оригіналу без ніяких скорочень або стилістичних змін.

Але надімо ся, що навіть з сими недостачами ся збірка вистарчить, щоб дати нашій суспільності поняття про сю галузь словесності, зовсім занедбану нашою науковою і популярною літературою. А ще більше бажали б ми, щоб вона зацікавила громадянство сим примітивним, умираючим, але по-людському — всім нам близьким світом.

Уважний читач, ми певні, знайде в ній не раз і справжню естетичну насолоду.

Катерина Грушевська.

Африка.

Примітивні оповідання про події і пригоди.

1. Тцка-кау та Дикий Кіт.

(Бушмені.)

Тцка-кау¹⁾ каже: „Тча, тча, тча, тча,“ коли він сміється з Дикого Кота, як бачить Кота, що Кіт лежить, лежить і спить; і він сміється з Кота; через нього.

І всі інші пташки (почувши се) ідуть до нього: вони всі сміються з Дикого Кота.

W. H. J. Bleek and L. C. Lloyd, Specimens of Bushman folklore. London 1911 ст. 109-111.

2. Шакал та Леопард.

(Бушмені.)

Шакал дивиться на леопарда, коли леопард убиває козла. Шакал вие (піднявши язик в гору). Він вие, він просить у леопарда козлиного мяса. Він вие, він просить, бо він шакал. Він вие, він таки просить, тому що він шакал. Задля того він вие, коли просить, він дуже хоче, щоб леопард дав йому мяса, щоб він міг теж попоїсти.

Потім леопард сердиться, леопард вбиває його, леопард кусає його на смерть. Він підносить його, він несе положити його в кущі; він так ховає його (з очей).

Bleek & Lloyd, стор. 245.

3. Вітер.²⁾

(Бушмені.)

Дим³⁾ був той що колись говорив мені про вітер, коли він (себто Дим) ще жив у свого пана Якова Котця.

¹⁾ Тцка-кау або *Sacsicola Castor* — малий пташок, що живе в краю Бушменів. Він живе на дереві і літає всюди. Бушмені не їдять його (Bleek & Lloyd).

²⁾ Се оповідання своюю многословністю дає добре поняття про примітивний спосіб оповідання.

³⁾ Smoke's man — ім'я.

Він казав, що то місце, де він бачив вітра, було Haarfontein. Гора Haarfontein була то місце, де він бачив вітра, тим часом як його бушменська назва Тькоеха, тим часом як назва котрою Европейці його називають, то Haarfontein.

Дим побачив вітра на горі, тому він кинув камінь в вітра, бо думав, що то птах¹⁾). І вітер став дути (сильно) через се. Тому вітер не віяв слабо; вітер підніс порох, бо він (Дим) кинув каменем в нього. Вітер підніс порох, тим часом як (сам) утікав геть.

Вітер пішов в нору в горі; і вітер дув; вітер не віяв слабенько.

І він (Дим) перелякавшись, пішов до дому.

Він пішов сісти під хатніми кущами²⁾, а тим часом він не дивився за вівцями. Вівці самі в себе [грубохвості вівці самі вертають домів, але інші не вертають самі, а вістаються там де їх лишено³⁾] вівці вертаючи прийшли, тим часом як він сидів під кущами, — бо почував, що він не бачив овець через порох.

Тому він пішов сидіти під кущами, а сам бажав, щоб порох усівся йому⁴⁾.

Він сидів під кущами, сидів близенько до охоронних кущів, почуваючи, що він сидів гріючись, бо почував, що місце було холодне. Тому він сидів під хатніми кущами, як почував що він сидів гріючись собі.

І потім він встав, він пішов до овець, привів їх в крааль⁵⁾ бо почував що сонце зайшло.

Тому він знов, він пішов сісти під кущами, тим часом як він бажав, щоб його мати була тою що принесе йому істі [він толі був дитиною].

Тому він пішов сісти під кущами, як загнав овець в крааль. Він пішов сісти під кущами, тим часом як його

¹⁾ Вітер уявляють собі в образі птаха: „перше він був чоловіком, але потім став птахом“, кажуть.

²⁾ Себто вирваними кущами уживаними на загату для хати (Bleek).

³⁾ Пояснення оповідача.

⁴⁾ Як він думав, що порох піднівся лише йому на злість, за його образу вітрови, так хотів, тепер щоб він осівся для нього.

⁵⁾ Обійтє — хутір на півдні Африки.

мати, що працювала там¹⁾), буда тою що йому принесла б їсти.

Тому він сидів під кущами бажаючи, щоб він міг дияти собі.

Bleek & Lloyd, ст. 109-111.

4. Про хлопця з давніх часів, котрого вхопив лев знайшови його спачим в полі.

(Бушмены.)

Оден хлопець — се був хлопець з давної породи²⁾ — се був той що на польованню виліз на горбок.

Як він сидів дивлячись наоколо себе³⁾, він захотів спати. І він подумав перше положити ся, бо йому чимало хотіло ся спати. Бо що йому мігло стати ся сьогодня? Бо ніколи перед тим він не почував себе так⁴⁾.

І він положив ся через се; і він спав тим часом як лев прийшов; він (лев) пішов до води, бо полуднє „убило“ його; він хотів пiti і він побачив чоловіка, що лежав і спав; і він взяв чоловіка.

І чоловік збудився раптом; і побачив, що се лев підняв його. І він подумав, що не буде рухати ся; бо лев би закусав його, як би він рушив ся; він би перше подивив ся, щоб лев хоче робити; бо лев, вдавало ся, думав, що він мертвий.

І лев цоніс його до великого дерева, і лев положив його в нього⁵⁾. І лев подумав, що він все ще хотів би пiti, як би зараз зів чоловіка; (тому) він хотів перше пiti до води, щоб пiti напити ся; потім він би почав їсти, як би напив ся, бо він би далі хотів пiti, як би зів⁶⁾.

І він пішов, запхавши голову чоловіка між гілле дерева; пішов назад. І чоловік трохи рушив головою (дерево дусило його в потилицю, тому він рушив головою). І лев оглянувся

¹⁾ Служила у господаря.

²⁾ Шо жила перед Бушменами.

³⁾ Стежачи за дичиною.

⁴⁾ Уважають, що незвичайне бажання спати, в незвичайну пору, походить від львиних чарів (Bleek).

⁵⁾ Притулів до гілак.

⁶⁾ Себто зараз.

задля цього; себто — чому голова чоловіка рушила ся? Бо він перше думав, що добре потиснув, впихаючи голову чоловіка. І лев подумав, що здається ся, він не положив чоловіка як слід, бо чоловік випав. І він знов потиснув запихаючи голову чоловіка (між гиляки). І він злизав слези чоловіка. Чоловік плакав по тиху, бо бачив себе у власти лева, у великій небезпеці. І чоловік плакав, — через те він злизав слези чоловіка. І чоловік почув, що пеньок не мало дусить його в потилицю, і чоловік рушив трохи головою, дивлячись пильно на лева, — він дивився майже замкненими очима, але слідив, чи лев побачить, що він рушив головою, — він трохи рушив головою.

І лев подивився, щоб побачити, чому (йому) так здавалося, що голова чоловіка рухала ся. І облизав слези з очей чоловіка. І лев подумав, що треба придузити добре, запихаючи голову чоловіка, щоб він переконався, чи він справді такий, що не положив чоловіка як слід. Бо виглядало так, наче чоловік рушився. І чоловік бачив, що виглядає, ніби лев підохріває, що він живий. І він не рухався, хоч пеньок дусив його не мало.

І лев побачив, що так виглядає, наче він добре положив чоловіка, бо чоловік не рухався.

І він шішов кілька кроків, і оглянувся на чоловіка, тим часом як чоловік розшилював очі; він бачив, що лев робить.

А лев шішов до гору на горб; і лев зліз з горба (по другім боці), тим часом як чоловік трошки повернув голову, бо хотів видіти, чи лев справді пішов. І він побачив, що лев зійшов з горба (по другім боці). І він побачив, що лев знов стояв за горбом, заглядаючи (піднявши голову до гори)¹⁾ — тому що лев думав, що йому здавалося ся, ніби чоловік живий. Через те він хотів ще раз подивитися, як слід. Бо виглядало так, наче чоловік хотів воскреснути, — бо він думав, що чоловік удавав вмерлого.

І він побачив, що чоловік все ще лежав. І він подумав, що він побіжить скоро до води, піде напити ся, — що він потім побіжить назад, щоб істи. Бо він був голодний. Він

¹⁾ Лев вернувся знов, щоб подивитися чи чоловік рухається ся.

був такий, що не мало хоче пити; тому він перше хотів піти пити, щоб потім істи, випивши.

Чоловік лежав і дивився на нього, на те, що він робить. І чоловік побачив, що як лев відвернув голову (і зник за горбом), то виглядало, що лев пішов вовсім. І чоловік надумав, що спершу лежати ме тихо, щоб побачити, чи лев не прийде знов заглядати. Бо він (лев) хитра річ; він може мати замір обманути його, щоб йому здивалося (що) він справді пішов; думаючи, що він рушиться, бо йому здавалося, що він справді воскрес. Бо він не знав, чому чоловік, коли він думав, що положив його як слід, чому чоловік випав.

Тому він думав, що скоро побіжить, що скоро вернеться, що подивиться, чи чоловік все ще тихо лежить. І чоловік побачив, що минув довгий час, відколи лев приходив подивитися (на нього), і йому здавалося, що лев пішов вовсім. І чоловік подумав, що він ще трохи почекає; бо він би сполошив лева, коли б лев все ще був там. І він бачив, що якийсь час вже минув. І він не бачив його (лева), і йому здавалося, що лев справді пішов.

І він добре зробив з того місця де лежав. Він не встав, щоб піти, бо він встав і перше скочив на інше місце, хотячи щоб лев не знав того місця, куди він пішов. Зробивши так, він побіг (зигзагом), хотячи, щоб лев не винюхав його слідів, бо він не хотів, щоб лев знав, де він пішов, — щоб лев як вернеться, шукав його (на тім самім місці). І він придумав бігти зигзагом, щоб лев не винюхав його слідів, щоб він міг дійти до дому. Бо лев як вернеться, стане шукати його.

Тому він не хотів бігти просто до дому, бо лев вірнувшись як не знайде його, схоче знайти його слід, щоб ідучи за ним знайти його, щоб попробувати чи не знайде його.

Тому як він прийшов на вершок горба, він крикнув до людей, що були в дома, що його „було взято“ [він уникав імені лева, тому він таким чином сповіщав своїх¹⁾]. Як сонце стояло високо, його „було взято“. Тому хай вони вишукують богато шкір, щоб завинути його. Бо його „було взято“ як сонце стояло високо.

¹⁾ Пояснення оповідача.

Тому він думав, що лев, вернувшись звідти, куди він ходив, прийде і не застане його; він рішить шукати його і вислідити. Тому він хотів, щоб його люде завинули його в шкіри, щоб лев не прийшов і не знайшов його.

Бо вони були такі, що знали, що лев робить так в тими, кого вполює: що він не покине їх, поки не в'ється їх. Тому люде мали так зробити зі шкірами: мали завинути його, і також в рогожі. Такі були ті річи, в котрі люде мали завинути його, щоб лев не забрав його.

І люде зробили так, завинули його в рогожі, і також в шкіри, котрі вони звинули разом в рогожами. Бо чоловік був той що сказав їм се. Тому вони завинули його в шкіри, почуваючи, що він був хлопець їхнього середя, і вони не хотіли, щоб лев зів його.

Тому вони хтіли сковати його добре, щоб лев не добув його. Бо се був хлопець, котрого вони не мало любили. Тому вони не хотіли, щоб лев зів його, і вони казали, що нарекрутять його кущами (з котрих загати роблять), щоби лев як прийде шукати хлоща, не знайшов його, як прийде шукати його.

І люде пішли шукати коріння¹⁾), і вони викопували корінне, і принесли (до дому) корінне, в полуднє, і вони спекли корінне. І оден старий Бушмен, ідучи за дровами для своєї жінки, щоб його жінка розвела огонь над коріннем, побачив лева, як він ішов звідти, звідки хлопець прийшов. І він сказав своїм про се. І він говорячи сказав: „Ви ті що бачите той горб, його вершок, — он то місце, звідки хлопець прийшов, що ви бачите там?“

І мати хлоща заговорила. Вона сказала: „Не позвольте левови прийти до хат! Ви мусите затримати його, поки він прийде до хат.“

І люде перекинули сагайдаки і пішли на зустріч левови і вони стріляли в лева. Лев не вмерав, хоч люде стріляли в нього.

І інша стара жінка заговорила. Вона сказала: „Мусите дати левови дитину, щоб лев пішов від нас.“

Лев відповів, він сказав, що не хоче дитини; бо він хоче того чиї слези він лизав; того він хотів.

¹⁾ На поживу собі.

І інші люди говорячи казали: „Як се ви стріляли в лева, що не могли убити його?“

І інший чоловік заговорив, він сказав: „Чи ви не бачите, що він мусить бути чарівник. Він не вмирає, як ми стріляємо на нього; бо він доходить того, кого він забрав був.“

Люди кинули левови дітей. Лев не захотів дітей, що люди йому кидали, бо подивившись він не рушив їх.

Люди стріляли на нього. Тим часом як він шукав чоловіка, щоб вхопити чоловіка, люди стріляли на нього.

Люди казали: „Принесіть нам списи, ми мусимо вбити лева.“

Люди стріляли його, але здавалося, що вони не стріляли. Вони били його списами, бо хотіли вбити його на смерть. Люди обстутили його в усіх боків, але він не кусав їх, бо хотів чоловіка, що його він був забрав. Але здавалося, що вони не били його, бо він даліше говорив про хлощя. Він казав, що хоче хлощя, якого слези він облизав; він того хоче.

Він драявся наоколо, ломаючи людям хати, драчаючи наоколо, шукаючи хлощя. І люди говорячи казали: „Чи ви не бачите, що лев не хоче їсти дітей, котрих ми дали йому?“ І люди говорячи казали: „Мусите дати дівчину левови, щоб ми побачили, чи лев не єсть дівчини, і не піде геть?“ Лев не захотів дівчини, лев хотів тільки чоловіка, котрого він взяв був; того він хотів.

І люди говорили, казали, що вони не знають, що робити з левом. Бо був ранок, як вони стріляли в лева. (Тимчасом прийшов вечір.) Лев не умирал; бо він тимчасом як люди стріляли в нього, він ходив помежі них. „Тому ми не знаємо, що робити з левом, бо дітей що ми йому дали, він не захотів через того чоловіка що він забрав був.“

І люди говорячи казали: „Скажіть матері хлощя се: що вона мусить, хоч вона любить хлощя, вона мусить дати хлощя левови, хоч би він був дитиною її серця. Бо вона та що бачить, що сонце заходить, поки лев грозить нам. Лев не піде і не лишить нас, бо він доходить хлощя.“

І хлощева мати заговорила, вона сказала. „Можете дати мою дитину левови. Ви не позволите левови зісти моєї дитини, щоб лев пішов куди схоче. Бо ви, убивши положите його

на мою дитину; щоб він умер як моя дитина, щоб він умер лежачи на моїй дитині.“

І люде, як хлощєва мати се сказала, люде витягнули хлоща зі шкір, в котрі були завинули його; і дали його левові.

І лев закусав його до смерті. Поки люде стріляли в нього, він кусав його. Люде пробивали його списами, а він кусав до смерті чоловіка.

І лев заговорив, він сказав до людей се — що сей час був той, в котрім він умре. Бо він добув чоловіка, котрого шукав, він добув його.

І він вмер тимчасом, як чоловік лежав мертвий. Він теж лежав мертвий з чоловіком.

Bleek & Lloyd, ст. 175—191.

5. Про чоловіка що втік до мавпи.

Чві — Золоте Побереже.

Давно, колись жив Морі¹⁾ що не мав ні одного зуба в роті. Раз як Морі ішли на війну (з Ашантіями), сього чоловіка взяли, щоб він ніс річи свого батька. Але коли військо дійшло до Асаїбу, він кинув ріchi на землю і почав лізти на дерево. Ті що були з ним не знали, нащо він се робить, але раптом помітили, що він чим вище ліз, почав переміняти ся в мавпу.

Вони почали кричати і бити в бубон, щоб його налякати, аби він знов приняв свій звичайний вигляд, і нарешті вони таки стягнули його силоміць з дерева. Але вони боялися, що він знов схоче втікти в ліс і тому післали його назал в Морі, і потім йому ніколи не позволяли йти до лісу.

Нарешті в часом беззубий чоловік оженився і мав богато дітей. Раз як він був у місті з рибою, попросили його товариші, щоб пішов з ними до лісу, бо вони мали взяти там новий човен. Він пішов з ними туди де лежав човен. Але товариші не мали шнура, щоб тягти човен. Тоді беззубий чоловік сказав, що він піде до лісу і наріже ліян. Але він не вернувся.

¹⁾ Одно з племен що говорять мовою Чві.

Його товариші пішли шукати і знайшли його ножа і одіж, але його не знайшли. Вони шукали і кричали за ним, але він не вернувся ніколи.

Ellis, Tshi speaking People of the Gold Coast, ст. 372.

6. Жінка що була левом.

Готентот або Намакуа.

Раз подорожував Готентот з Бушменкою, а вона несла на спині дитину. Вони війшли вже добрий шмат дорога, аж раптом побачили табун диких коней. Тоді чоловік сказав до жінки: „Я хочу їсти, а ти вміеш перекидати ся за лева. Зроби се тепер і злови дикого коня, аби було що їсти.“

Жінка відповіла: „Але ти боятимешся мене.“

„Ба ні,“ каже чоловік, „я боюся лише з голоду померти, але не тебе.“

Тимчасом як він ще говорив, почало жінці на потилиці виростати волосе, її нігти стали пазурами і лиць її змінилося. Потім вона посадила дитину долі.

Чоловік так затрівожився цею зміною, що виліз скоро на дерево. Жінка подивила ся на нього близкучими очима, відступила ся на бік, зняла свою шкіряну спідницю і диви! — на поле вискочив правдивий лев. Він поплазував між кущами, потім скочив раптом помежі коней і кинувся на одного. Кінь упав, а лев облизав його кров.

Потім лев вернувся знов туди, де дитина кричала. Але чоловік крикнув з дерева: „Досить, досить! Не роби мені нічого. Здійми з себе скоріше львину постать. Я тебе вже більше ніколи не попрошу, щоб ти її знов показувала!“

Лев подивився пильно на нього і загарчав. „Я не рушуся звідси поки не вмру“, крикнув чоловік, — „поки ти знов не станеш жінкою.“

Тоді грива і хвіст почали зникати, лев пішов в кущі, туди де лежала шкіряна спідниця, і диви! — жінка знов взяла дитину на руки.

Тоді зліз і чоловік з дерева і зів з нею разом дикого коня. Але вже не просив її, щоб вона для нього полювала.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 44.

7. Павіян і лев.

Готентоти.

Раз сидів павіян в бамбусовій пущі на краю провалля тай щось собі майстрив. Аж побачив його лев і підліз тихенько ззаду. Але павіян мав на потилиці округлі бліскучі шибки¹), що виглядали як очі. Що лев до нього наблизить ся, а павіян оглянеть ся, то лев думає, що то його спина і лізе далі. Що павіян поверне до нього потилицю, то лев мислить, що то блицьать його очі і ховається, аби він його не побачив. Коли павіян знов обернеться до нього лицем, то лев лізе знов до нього. Поки павіян так мудрував, підліз до нього лев зовсім близько, то павіян повернув до нього лицє і лев приліз ще близче. Тоді павіян сказав собі:

„Коли я на нього подивлюся, то він полізе до мене,
„Коли я дивитимуся на нього своїми запалими очима.“

Якоже лев нарешті накинувся на нього, павіян упав лицем до долу, так що лев перескочив його, упав в провалле та й розбився.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 29—30.

8. Про польовання черепах на струсів.²⁾

Готентоти.

Кажуть, що одного разу черепахи радилися, як би їм на струся полювати, і говорили так між собою: „Поставаймо з двох сторін одна коло одної (рядами), а одно з нас найнаганяє струсів поміж нами, так щоб вони мусіли утікати.“ Так і зробили. А що їх було богато, то струсам довго довелось бігти поміж черепахами. Черепахи ж не рухалися, лише сиділи на місці і одна до другої кричали: „Чи ти тут“, а друга відповідала: „Еге, я тут!“

Як струсі се почули, почали втікати з усеї сили, аж загналися до смерти. Тоді черепахи зібралися повагом туди, де струсі попадали і поїшли їх.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 25.

¹⁾ З бліскучих кварців? (прим. Бліка.)

²⁾ Ся казка нагадує звісну казку про заклад Заяця з Іжаком, але заповічене тут не певне, бо спосіб польовання досить докладно відповідає місцевій практиці (напр. Бушменів) в ловах на струсів, в яких звірі заганяють до смерти, не вбиваючи.

9..Гієна і Дикий Кіт.

Tofo (Ewhe.)

Гієні померла дитина. Дикому Котови теж померла дитина.

Дикому Котови остохидла ся місцевість і він пішов шукати ліпшої оселі. І Гієна теж зробила так само.

Прийшовши до одного місця Гієна сказала: „Се добре. Завтра перед сходом сонця прийду сюди та вимикаю траву.“

Дикий Кіт прийшов теж на се місце. Воно йому подобало ся. Він вимикав траву і пішов спати.

На другий день рано прийшла Гієна: „От, каже, якое гарне місце, я прийшла мікати траву, а вона вже сама вирвала ся.“ Вона заняла його, замела, і пішла.

Тоді вернув Дикий Кіт і сказав: „Ото гарний край! Я прийшов замітати, а воно вже само замело ся.“

Тоді він зрубав дерева і пішов. Прийшла Гієна, закопала пні в землю і пішла спати.

Як Кіт прийшов, каже: „Дерева самі посадили ся в землю.“ Тоді він нарізав бамбусів і положив на землю. Прийшла Гієна і попривязувала їх до пнів.

Вернувши Дикий Кіт знов каже: „Ага, бамбуси вже самі попривязували ся.“ Тоді він назбирав трави і покрив нею стріху хати.

„Як воно стало ся?“ каже знов Гієна, прийшовши. „Дім вже готовий!“

Вона поділила хату по половині: одна половина для неї, а друга для жінки.

Кіт прийшов до хати і каже: „Гаразд, хата поділена. Одну половину я возьму собі, а друга буде для жінки. За п'ять день принесу сюди все своє майно і почну обробляти землю“.

Гієна теж постановила собі так само. Як прийшов п'ятий день, Дикий Кіт взяв все своє добро і прийшов з жінкою до хати. Гієна прийшла також. Вона пішла до одної кімнати, Кіт до другої. Але кожне думало, що в хаті нема нікого більше.

Ралтом кожне з них розбило щось на своїй половині, і кожне сказало: „Хто се розбив щось в другій хаті?“

Кожне налякало ся і втікло.

Вони бігли, бігли аж до Кету в Амутімо, і там зустрінули ся.

— Що ти робиш, Гіено? питав Кіт.

— Я вибудувала хату та щось мене відти вигнало, не знаю що то таке!

— У мені теж так стало ся, каже Кіт. Я зрубав був дерева, а вони самі посадили ся.

А Гіена: „Я знайшла була місце під хату, і прийшла щоб вирвати траву, але вона вже була вирвана.“

Тоді Дикий Кіт і Гіена почали знов бігти. Від того часу вони не можуть глянути одно на друге.

Ellis, Ewhe speaking people, ст. 267—271.

10. Локітойо.

(Масаї, північно-східна Африка.)

Був собі раз чоловік, що називав ся Локітойо і мав власну хату. Добре. Раз він пішов на прохід. В хаті був Хробак. Чоловік вернув ся і прийшов до дверей. Тоді Хробак сказав до нього:

— Я важна особа, найважніша з усіх людей. Ось що я кажу.

Тоді Локітойо втік і покликав Гіену.

Вона прийшла і крикнула:

— Хто у хаті Локітойо?

Хробак відповів: „Я! Я важна особа, найважніша з усіх людей.“

Гіена втікла. Локітойо покликав Леопарда. Він прийшов і крикнув: „Хто в хаті Локітойо?“

Хробак відповідає: „Я! Я важна особа, найважніша з усіх людей“.

Леопард втік. Тоді Локітойо покликав Лева. Але і він почув таку відповідь, налякав ся і втік.

Потім Локітойо покликав Слона. Потім Буйвола. Пере-
кликав усіх звірів, але всі повтікали. Він засумував тай каже: „Я не можу його вигнати! Се справді важна особа.“

Він пішов і покликав руду Мураху. Вона прийшла і каже: „Хто у хаті Локітойо?“

Хробак відповідає: „Я! Я особа важна, найважніша з усіх.“

„Добре.“

Мураха війшла до хати. Хробак знов каже: „Я, особа важна, найважніша з усіх!“ Але вона зайдла до хата і каже: „Хто у хаті Локітойо?“ А Хробак знов: „Я, важна особа, найважніша з усіх!“ Але вона таки війшла і вхопила Хробака аж той крикнув:

„Горе!“

Вона винесла його і вбила його. Локітойо покликав усіх звірів, щоб подивилися, а вона каже:

„Я могутніша від них усіх!“

Тоді Лев забив в степу звіря і лишив його для Мурахи.
R. Bassett, Contes populaires d'Afrique, ст. 149—150.

11. Про Заяця і його жінку.

Люї (Північна англійська Африка).

Заяць мудрий чоловік. Коли він мешкав там, то не мав жінки. То він сказав собі: „Зроблю собі жінку!“

Він обробив пень дерева пванамое. Зробив собі дуже гарну жінку. Вони побудували собі хату. Одного разу якийсь чоловік прийшов на Заяців хутір. Як прийшов, то побачив, що Заяця не було; була лише його жінка. Той чоловік запитав її: „Де твій чоловік?“

Жінка каже: „Шішов на прохід.“

Чоловік знов запитав: „Як йому не ім'я?“

Жінка каже: „Заяць.“

„Добре“, каже, „бувай здоровा.“

Жінка каже: „Добриденъ.“

Як заяць вернувся, жінка йому сказала: „Якийсь чоловік був у мене.“

Заяць каже: „Звідки він, той чоловік?“ Жінка каже: „Не знаю; він застив мене, як тобі на ім'я, я сказала: „Заяць“; каже: „Добре“.

Як настав ранок шішов він на прохід. Той чоловік знов прийшов на Заяців хутір.

— Добриденъ!

— Добриденъ; звідки ти прийшов?“

Чоловік каже: „Я прийшов від ватажка.“

- Еге, розумію.
- Де твій чоловік пішов?
- До ліса.
- Ти тут сама?
- Сама.

Як той чоловік пішов звідти, то пішов до ватажка. Як прийшов до ватажка, то сказав: „Я знайшов дуже гарну жінку.“

Ватажок каже: „Чия вона жінка?“

Той каже: „Заяць. Підіть і подивітесь на неї, як побачите, не зробіть їй нічого.“

Ватажкові посли пішли. Як прийшли туди, то запитали: „Де пішов твій чоловік?“ Жінка сказала їм: „Він не далеко; зараз прийде. Почекайте його.“

Надійшов Заяць. „Добриден.“ — „Добриден.“

Заяць питав: „Звідки ви прийшли?“ — „Від начальника.“

— Добре! — „Бувайте здорові.“

Вони пішли. „Як прийшли до начальника.“ — „Ми були у неї“, кажуть. А ватажок питав: „Гарна вона?“ Вони відповідають: „Дуже гарна.“ Ватажок каже: „Ідіть і вкрадіть її.“

Вони пішли, взяли її, привели до короля¹). Він взяв її за жінку.

Як заяць прийшов з ліса на хутір, побачив, що вони її вкрали. Він сказав: „Що його робити? Жінку мені вкрали!“

Він пішов шукати жінку. Як прийшов на площе¹), то сказав: „Віддайте мені жінку.“ А вони його нагнали.

Як він прийшов до свого села²), то сказав: „Зроблю собі бубен.“

Як зробив, то пішов знов. Як прийшов на площе, то промовив:

„Нівді, нінді! Кандінді бубен!
Кандінді бубен! Кандінді бубен!
Жінку мені вкрали.

¹⁾ „Ватажок“, „начальник“, „король“ все назви того самого зверхника.

¹⁾ Ватажкового села.

²⁾ В перекладах називають селом кожну оселю, де живе хочби одна тубильна родина.

Потім пішов на свій хутір. Як настав ранок, він прийшов туди. Як прийшов на площу, то застав там свою жінку. Як її кинув на землю, вона перекинулась (знов) в дерево.

Так кінчить ся історія Заяця і його жінки.

E. Jacottet, *Etudes sur les langues du Haut Zambèze*. ч. III ст. 8—11.

Оповідання з повторюваннями.

12. Слонова шкіра.

(Борну.)

Як Ласиця породила своєму чоловікові дитину, сказала до нього: „Посправляй же мені тепер такої одежі, що мені до вподоби“. „Яку ж одежу?“, спітав Ласиця. „Справ мені слонову шкіру!“ відповіла жінка.

Тоді зібрав ся Ласиця, найхитріший з усіх звірів у лісі, і пішов до Хробака, до Курки, до Кота, до Пса, до Гієни, до Леопарда, до Лева і до Слона, до всіх пішов і сказав їм: „Мое поле заросло буряном; прийдіть завтра до мене полоти“¹⁾). Всі пообіцяли йому.

На другий день прийшов Хробак з мотикою і списом²⁾ на поле. Прийшовши всадив спис коло себе в землю і почав сапати мотикою.

Скоро прийшла й Курка і запитала Ласицю, хто перед нею прийшов. Ласиця показав їй Хробака за роботою. Курка накинула ся на нього і проковтнула, — тоді взяла ся до роботи.

Не довго вона поробила, як надійшав Кіт і запитав Ласицю: „Хто прийшов передо мною?“ „Хробак“, сказав Ласиця, — „але його зіла Курка, що он там працює.“ Тільки Кіт її побачив, кинув ся на Курку і зів. Тоді взяв ся до роботи.

Прийшов Пес. Як же він почув що Курка зіла Хробака, а Курку Кіт, зараз же зловив його і пожер. Тоді почав працювати.

Після цього прийшла Гіена. Почувши про те, як Курка зіла Хробака, Кіт Курку, а Пес Кота, кинулась вона на Пса і зіла його. По тім взяла мотику і почала полоти.

¹⁾ Се відноситься до звичаю негрських народів помагати собі в пільних роботах. При таких нагодах збирається богато людей, що підганяючи себе взаємною заохочотою виконують часто і в один день чималу працю. (Kölle.)

²⁾ Правда, спис не належить до рільничих приладів, але неспокійне життя сих народів часто доводить до того, що вони і до роботи ідуть озброєні (Kölle).

Потім прийшов Леопард. Він почув від Ласиці, що сталося, кинув ся на Гіену, убив її і зів. Тоді ваяв ся до роботи.

Скоро надійшов і Лев. Розпитав Ласицю про все, що сталося, пішов до Леопарда, по короткій боротьбі поборов його і вбив. Тоді почав працювати.

Нарешті прийшов і Слон зі своєю мотикою: „Брате Ласичко“, сказав він, „хто прийшов передо мною?“ „Хробак“, каже Ласиця, „але його зіла Курка.“

„А де-ж вона?“ — „Кіт зів.“

„А деж Кіт?“ — Його Пес зів.“

„А деж той Пес?“ — „Його Гіена зіла.“

„А деж Гіена?“ — „Леопард зів ії.“

„А де Леопард?“ — „Лев зів його.“

„А Лев же де?“ — „Ось він, — працює на поля“, сказав Ласиця. Тоді побіг Слон до Лева, щоб його зловити.

Але хитрий Ласиця викопав серед поля яму, на дні ями вбив гострий паль, покрив рядном і присипав землею. Шідчас того як Слон з Левом боров ся, упав він в яму, а Лев тоді втік до лісу.

Тоді Ласиця поліз в яму, здер зі Слона шкіру і приніс жінці: „Ось тобі, з божою помочею, те чого твоя душа бажала,“ сказав Ласиця.

Kölle, African Native Litterature, London 1854, ст. 38—4.

13. Подарунка назад не візьмеш.

(Дамара, або О-Тії-Герреро.)

Була собі дівчинка і вона мала еінгі (овоч). Вона сказала до своєї матері: „Мамо, чому ти не скажеш до мене: Моя найстарша, дай мені еінгі? Чи ти може думаєш, що я б тобі не дала?“

Тоді мама сказала: „Моя найстарша, дай мені еінгі.“ Вона дала їй і пішла. А мама зіла еінгі.

Як дівчинка вернула ся, сказала до мами: „Мамо, віддай мені мое еінгі!“ Мама відповіла: „Я еінгі зіла.“

Тоді дівчинка сказала: „Як се так, мамо, що ти їш мое еінгі, котре я зірвала з дерева?“ Щоб її потешити, дала їй мама голку.

Дівчинка пішла і побачила батька, як він шив колючками ремінь. Вона сказала; „Чому ти, тату, колючкою шиеш і не скажеш: „Моя найстарша, дай мені свою голку? Мислиш, що я б тобі не дала?“

Тоді батько сказав: „Моя найстарша, дай мені свою голку!“ Вона дала і пішла. Батько почав шити, але голка зломила ся. Як дівчинка вернула ся, то сказала: „Тату, віддай мені мою голку.“ Батько сказав: „Голка зломала ся.“

Дівчинка стала нарікати і мовила: „Як се ти, тату, мою голку ломаєш, котру мені мама дала, зате що зіла мое еїнгі, котре я вірвала з дерева?“ Тоді батько дав їй сокиру.

Вона пішла далі і здібала пастухів, що шукали меду. Але щоб дістати мід, мусіли рубати дерева каменюкою. Вона сказала до них „Сини нашого дому, чому ви уживаєте каміння, щоб добути меду! Чому не скажете: „Наша найстарша доню, дай нам свою сокиру. Думаете, що я не дам, чи що?“

Вони сказали: „Наша найстарша, дай нам сокиру!“ Вона дала і пішла. Але сокира зломала ся по-половині.

Як малá вернула ся, запитала їх: „Де сокира? віддайте мені, прошу вас.“ Вони відповіли: „Сокира зломала ся.“ Вона мовила: „Що се значить, що ви мою сокиру зломили, котру мені батько дав, зате що мою голку зломав, що мені мама дала, бо зіла мое еїнгі, котре я вірвала з дерева.“ Вони їй дали меду аби її втихомирити.

Вона пішла далі і здібала бабусю, що йла комахи. Вона запитала її: „Бабусю, чому ти їш комахи і не скажеш: „Моя найстарша, дай мені меду!“ Тоді бабуся попросила: „Моя найстарша, дай мені меду!“ Дівчинка дала і пішла. Як вона вернула ся, то сказала: „Бабусю віддай мені мід.“ Але стара зіла тим часом весь мід і відповіла: „Я його зіла.“ Тоді мала почала нарікати: „Як се ти так зіла мій мід, що мені дали пастухи, сини нашого дому, що зломали мою сокиру, котру мені дав батько, як зломив мою голку, котру мені дала мама, бо зіла моя еїнгі, що я вірвала з дерева.“

Тоді стара дала їй страви, і вона пішла.

Тепер прийшла вона до фазанів, що порпали в землі. Вона сказала до фазанів: „Що се ви в землі порпаете ся

фазани? Чому не скажете: „Наша найстарша, дай нам страви! Чи я вам не дам, чи що?“ Тоді фазани сказали: „Наша найстарша, дай нам страви!“ Вона дала їм і пішла.

Як вона вернула ся і попросила свою страву, вони сказали: „Ми віли твою страву.“ Але вона мовала: „Як ви могли зісти мою страву, що мені стара дала, як зіла мій мід, котрий мені дали пастухи, бо зломили мою сокиру, що мені дав батько за зломану голку, від моєї матери, котра зіла мое еїнгі, що я зірвала з дерева“. Тоді фазани зняли ся, повиривали собі по одному перу і дали дівчині.

Тоді прийшла вона до дітей, що пасла овець, і скубли овечі шкіри. Вона сказала: „Чому скубете шкіри і не скажете: „Наша найстарша, дай нам шрія!“ Чи я б не дала чи що?“ Вони сказали: „Наша найстаршенька, дай нам шрія!“ Вона дала і пішла, але пера поломили ся.

Як дівчинка прийшла, то сказала: „Віддайте мені пера!“ Але вони відповіли: „Пера поломали ся.“ Вона ж стала нарікати: „Ви поломили мені пера, що мені дали фазани, що поїли мою страву, яку мені бабуся дала, як зіла мій мід — від пастухів, що зломили мою сокиру, яку мені дав батько за зломану голку від моєї матери, котра зіла еїнгі, що я зірвала з дерева.“

Діти дали їй молока.

Вона пішла далі і здібала свого гарного песика, що гриз кости. Вона сказала: „Мій песику, чому ти гризеш кости.“ Пес відповів: „То дай мені молока.“ Вона дала йому, а він випив. Але вона сказала знов: „Віддай мені молоко.“ Пес відповів: „Я випив.“ Тоді вона сказала: „Ти випив молоко, що мені дали діти, як поломили мої пера, котрі я дістала від фазанів за туту страву, що дала бабуся, котра зіла мід від пастухів, що сокиру зломили, котру мені батько дав, як мою голку зломив, що мені мама дала за те що зіла еїнгі, яке я з дерева зірвала?“ Але пес втік, а як вона стала його доганяти, вискочив на дерево.

Вона полізла за ним, але він зіскочив з другого боку. Дівчинка хотіла теж, але не могла. І стала пса просити: „Песику,

поможи мені злісти.“ Але він сказав: „Чому ти за мною гнала ся?“ Побіг і лишив її на дереві.

„Досить вже“ — кажуть Дамара.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 70—4. !

Оповідання про прикмети звірів (експлікативні).

14. Чому заяць хвоста не має.

(Зулю.)

В той день коли звірям роздавано хвости, було небо захмарене і збирало ся на дощ. Через те заяць (скальний заяць) боявся вийти з своєї нори і просив інших звірів, щоб принесли (йому його) хвіст (котрий йому приділять).

Всі звірі вернулися кожне зі своїм хвостом, але заяцеви ніхто не приніс.

І до нинішнього дня не має заяць хвоста і тому не може крутити хвостом, як інші звірі.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 80.

15. Яструб та Черепаха.

(Камерун.)

Черепаха і Яструб були в великій прязні. Яструб приходив що дня до Черепахи і харчував у неї. Але з часом Черепасі се надокучило і вона сказала: „Ти б теж коли небудь віддячив ся“.

Яструб сказав: „Гаразд, прийди до мене“, і засміявся, як Черепаха призналася, що не влізе на дерево.

Але Черепашина жінка порадила. Вона запакувала свою дружину в банановий листок і завязала мотузком. Як Яструб знов зайшов, вона сказала до нього: „Мого чоловіка немає, але він лишив тобі сей клунок. Возьми його, та не відчиняй, поки не занесиш до дому.“

Яструб взяв клунок; як він його в дома розвинув, виліз з нього старий Черепаха. Щоб позбавитись непрошеного гостя, Яструб кинув його на землю, аж на Черепасі шкарлула потріскала.

16. Папуга.

(Камерун.)

Папуга мала богато дітей, але не хотіла їх ані женити, ані заміж давати. Раз прийшов Криводзюб до них і посватав одну доньку, але батьки не схотіли дати.

Криводзюб дочекався, аж Папуги пішли працювати в поле, прийшов в хату і вкрав доньку.

Тоді Папуга вибрала ся до села Криводзюбів, взяла з собою ломаку і вдарила Криводзюба по носі, а той вдарив її по хвості, аж кров пішла.

Ось чому чому Криводзюбів дзюб напух і він все в ніс говорить. А Папуги з того часу мають червоні хвости.

Mansfeld, №. 29.

17. Чому Яструб над вогнем літає.

(Камерун.)

Раз була війна. Яструб боявся за свою стару матір і хотів її сховати, та й посадив в стос дерева. Якийсь чоловік, що не бачив того, прийшов і підпалив дерево. Стара мати згоріла, а Яструб з того часу все кружляє над вогнем (в димі) — свою маму шукає.

Mansfeld, №. 26.

18. Про муравліний бубон.

(Камерун.)

Раз хорував якийсь чоловік на хоробу крокро. І так чужався, що здер собі шматок шкіри. Мурашки знайшли ту шкіру і зробили собі бубон. Як інші муравлі се почули, прийшли і стали питати, відки вони взяли шкіру. Ті муравлі що знайшли шкіру кажуть: „Ми забили чоловіка і зняли з нього шкіру.“ Як інші се почули, порішили зібратись великою лавовою і нападати на кожного чоловіка. Досі вони не відступили від того.

Mansfeld, №. 22.

19. Право звірів.

(Камерун.)

За давніх часів мали звірі і люде однакове право у Бога. Як бувало кілька людей убе в лісі звіря, то завсіди оден му-

сів померти — відпокутовати за звірячу смерть. Давнійше се трапляло ся раз на тиждень, але відколи між людьми завели ся рушниці, буває що оден чоловік убе нараз і пятеро звірят. Зате мусить пятеро людей померти, і тому тепер люди не так довго живуть, як давнійше.

Mansfeld, No. 37.

20. Чому Яструб курей бере.

(Камерун.)

Яструб і Буйвол умовилися грратись у хованки. Буйвол почав, але яструб зараз знайшов його. Потім сховався Яструб, і Буйвол шукав його. Але Яструб підлетів ззаду до Буйволя і сів йому на розі, так що той і не помітив. Буйвол біг і біг шукаючи.

Нарешті здібав він Антильопу. Він запитав її, чи не бачила вона Яструба. Але Яструб кивнув їй, щоб вона його не зрадила, і Антильопа відповіла: „Ні, я не бачила Яструба.“

Так було й далі і всі звірі казали, що не бачили Яструба.

Аж нарешті натрапив Буйвол на Курку, а вона ще з далека закулкудакала: „А в тебе на розі Яструб сидить“.

Яструб з пересердя кинувся на Курку і вхопив її з собою в повітре.

За кару яструби до тепер забирають курей.

Mansfeld, No. 19.

21. Богато галасу з нечевя.

(Камерун.)

Раз Муха побачила Змію, що вилізла з води і лягла на піску на березі. Муха промовила: „Я хотіла б, щоб ти померла, аби я збрала твоє добро.“

Змія перелякалася і втікла та заховалася в нору, де мешкав Шільний Шур. Вона попросила води и випила її разом з посудом. Потім попросила істи і проковтнула їжу разом з мискою.

Тоді Шур перелякав її, щоб вона ще й його не проковтнула, і втік до Мавпи. Як Мавпа побачила білого Польського Шура, що майже не має шерсті на собі, подумала, що то вмерлець з того світу і полізла чим скорші на вершок дерева. Але по дорозі зачіпила овоч мбум (подібний до тикви

і дуже твердий), і він упов на ніс Слонови, що проходив під деревом.

Слон налякав ся не на жарт і дав ногам знати тай при тім потягнув за собою ліяну. Ліяна перевернула муравлиско, що посипалось на Пантарчине яйце.

Як звісно, Пантарка своїм ранним криком накликає день і будить всіх звірів в лісі. Як же-ж вона затужила над своїм яйцем, то забула й кричати. Звірі дивувалися, що Пантарка не кричить і день не настає. Запанувала вічна ніч.

Звірі зібралися на пораду, що його робити, і запитали Пантарку. Пантарка на то: „Ви мені вбили дитину, дайте мені помститися, то я знов кричачи-му, і день настане знов.“

Зібрали великий суд і почали доходити, хто завинив, що Пантарчина дитина згинула. Аж добралися до Мухи і на ній стало. За кару її прогнали на смітник, де вона й тепер живе.

Mansfeld, Nr. 15.

22. Про смерть.

(Камерун.)

Бог запитав раз людей: „Чи знаете ви, що се значить, коли хтось помере? „Люде сказали“: „Ні!“.

Тоді він запросив їх в громадський дім на шесту годину. Всі війшли ся, але на запитання: „Знаете вже, як воно?“ відповіли: „Ні!“ Тоді Бог сказав: „Щечайте трохи!“

Як він їх запитав за дві години, вони ще не знали. Але довгє чеканне почало докучати людям. Спочатку заснуло кілька людей, а в десятій годині хропіли вже цілі збори.

Тоді Бог побудив їх і сказав: „Тепер знаете, як воно, коли хтось помере!“

Бо сон і смерть подібні до себе.

Mansfeld Nr. 35.

23. Походження смерти.

(Готентоти.)

Раз післав Місяць Заяця на землю, щоб оповістив людям, що так як він умирає, і знов оживає (себто місяць), так повинна кожна людина умирати і знов оживати¹⁾.

¹⁾ Варіант: Як я умираю і умираючи живу, так ви повинні умирати і в смерті дальше жити (там же ст. 31).

Але замість того, щоб переказати точно посольство від Місяця, Заяць чи то забув, чи навмисно перекрутів, і сказав людям, що так як Місяць зявляється і умирає, так мають люді умирати і вже не оживати.

Як заяць знов вернувся до Місяця, запитав його Місяць, чи він сповнив його наказ. Коли ж Місяць довідався, що той наробив, розсердився, вхопив сокиру і хотів Заяцеви розрубати голову. Але що він закоротко замахнувся, то сокира упала на губу і розтягла її глибоко. Відті походить заяча губа, що й тепер видно.

Але Заяць розгнівався на таке поведіння, пустив свої кігті і роздрапав лицез Місяцеви. Темні плями, що ми бачимо на Місяці, се рани, які він дістав при цій нагоді.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 54.

24. Чому гіена периста?

(Гаусá, півн.-західна Африка.)

Раз сидів Шакал над водою і ловив рибу. Скорі наловив богато, витягнув на берег і почав їсти. Наївшишь подумав собі: „Хтоб його доїв решту, що я налапав?“

Поки він так думав, надійшла Гіена. Побачивши її шакал крикнув: „Бачиш всі ці риби, Гіено? Можеш їх їсти, як хочеш.“ Гіена пожерла весь запас з залишком. Шакалови стало сього забогато.

Тим часом надлетіла Пантарка (песарка), сіда собі на дереві і щебече: „Кількаль, кількаль!“ Як Гіена побачила гарне, покраплене шіре Пантарки, сказала: „Ох, як би мені таке перистеньке футро.

„А знаєш хто ті цягки на Пантарці робить? Се моя робота,“ сказав Шакал.

„Ох,“ зітхнула Гіена, „як би ти й мое футро так гарно поцяткував!“

„Чому ні,“ каже Шакал. „Як ти теж таких цяток хочеш, то я лиш принесу гострого ножа і білої глини.“

Гіена дурна не догадалася, що гнівається на її зажерстість, побігла і принесла білої глини і ножа. Шакал

сказав їй сісти, і вхопивши її міцно за голову, почав чиркати ножем туди сюди по її шкірі, весело співаючи:

„Ти зіла мої риби,
Тепер я по твоїй шкірі човном ізжу.“

Нарешті Гіена вирвала ся і втікла зі своїм гарно розмальованим футром. А Шакал сміявся аж лягав, що він Гіену так прикрасив.

Schöن, Grammar of the Haussa Language, ст. 212—213, Bleek, ст. 83—4.

25. Втіхи міського життя.

(Темне.)

Раз були собі Пес та Ігуан¹⁾). Ігуан жив в чагарнику під містом. Пес жив у місті. Ігуан часто чув голос Пса з міста. Нераз чув, як викликали його ім'я.

„Який ти десь щасливий у місті“, сказав він до Пса, як той раз забіг до ліса. „Ти так гадаєш?“ каже Пес, „ну то ходи зі мною!“

Вони пішли і Пес сказав: „Я понесу тебе.“ Посадив Ігуана на спину і побіг до міста. — „Сам ти в чужім місті не даш собі ради.“

В дома Пес заліз до пекарні. Там люде складали мясо до миски. Пес взяв шматок мяса з миски, але дитина крикнула: „Мамо, мамо, Пес мясо вкрав.“ Мама вхопила головушку і пустила нею в собаку, але потрапила в Ігуана. Пес втік на двір, і там вони посидали. .

За якусь хвилю винесли Псови миску з дрібкою вареного рису. Але рису було мало і не стало для обох. Як люде зіли мясо, кинули Псови костей. Він сказав до Ігуана: „Друже, їдьмо мясо!“ Але Ігуан відповів: „Се мясо не для мене. У мене зуби не про кости.“

Пес погриз кости і сказав до Ігуана: „Ходім туди.“ Вони прийшли на подвіре, де люде їли юшку. Вони взяли батога і варили Пса по спині, але трапили Ігуана, бо він сидів на ньому.

Вони знов пішли і сіли на дворі. „Я піду назад.“ — „Найди ще, друже, каже Пес. Я щасливий, і тобі теж ще нині дадуть подарунок“.

¹⁾ Рід ящура.

Як були кости, то їх кинули Псови, і він сказав: „Ходи, друже, будемо їсти мясо.“

Іг'уан відповів: „Ідж сам, я не маю зубів.“ Як Пес по-гриз кости, сказав йому: „Ходім на друге подвіре.“

Вони прийшли і побачили, що там ідять варений рис. Пес перевернув страву, і люде ваяли батога і побили Пса, але знов лише Іг'уан почув. Пса прогнали, і він втік.

Тоді Іг'уан сказав: „Я піду назад.“ — „Не йди, ось, ось дістанеш подарунок!“

Вони знов пішли на інше подвіре. Там люде обідали. Іг'уан сидів на спині у Пса, а той знов перевернув юшку. Його вхопили і добре вибили, а потім вигнали геть. Пес побіг і втік у чагарник, з котрого вони з Іг'уаном були вийшли.

„Ходім,“ сказав він знов. Іг'уан відповів: „Я не піду знов, трудно в місті!“ Він втік, щоб заховати ся.

„Я вже йду,“ каже Пес. — „Іди,“ каже Іг'уан, „в місті погано, я не піду!“ — „Ходи,“ каже Пес, „я ж тобі казав, що в місті добре.“ — „Більше я не піду“, сказав Іг'уан.

Ось чому Іг'уан боїть ся усіх і неходить до міста; він живе лиш в чагарниках, але як Пес побачить його, то зараз несе до міста, а там його відають. Тому питаютъ Пса: „Чому ти докучаєш Іг'уанови?“ А він каже: „Я йому показував, що то щасте. Він теж казав, що я щасливий.“

Ось чому Іг'уан боїть ся всіх. Він боїть ся підійти до пса. Він боїть ся підійти до міста!

C. F. Schlecker, Collection of Temne traditions, ст. 40—44. Bassett, Contes populaires d'Afrique, ст. 37.

Оповідання про характери.

26. Хитрий заяць.

(Волофи.)

Раз прийшов заяць, найхитріший між звірями, до трону Творця, і просив, щоб той зробив його ще мудрішим.

„Іди, іди“, каже Творець, щоб лиш його позбути ся — „налови перше живих горобців у тикву.“

Заяць пішов і сів думати над потоком. День кінчав ся і сонце заходило. Раптом всі птахи, що були поховані ся від горяча в день, почали злітати ся туди. Горобці особливо були

дуже веселі. Скакали, цвіріньякали і пили воду з потока. Заяць подумав собі: „Тепер саме час!“

Став і шепче до себе по тиху: „Еге, — ні, ні. А може — е ні, вибач. Ні, нізащо — не можна, таки не можна, — а може“...!

Горобці здивовано запитали, що він шепче. Заяць відповідає, що дуже хотів би знати, чи всі горобці помістилися б в його тикві. „Чому ні, кажуть. — ми ж такі маленькі“. І одно за другим полізло в тикву.

Заяць мершій закрив накривкою і побіг до Творця. Але той сказав Йому: „Як би я ще збільшив твій розум, ти б землю перевернув. Іди собі!“

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 144—145.

27. Хто може більше зісти.

(Булом.)

Раз перечились Слон з Козою, кто з них більше зісти потрапить. Вони прийшли до Лева, що б розсудив їх; той сказав: „Завтра поведу вас на поле; хто більше зість, той буде жити між звичайним (цівілізованим) людом, а другий до віку уникатиме.“

На другий день рано привели Слона й Козу на луг і вони почали пасти ся. Коли сонце зашло, полягали обое на скалі, щоб спочити. Але Коза все вертіла ся та потягалась. Потім почала віджовувати. „Що ти там жуеш?“ Спітав Слон. „От гризу собі скалу. Як її зім, возьму ся до тебе.“

Як Слон се почув — утік до ліса, що тільки міг найшвидше. Тому стала Коза домашнім звірем, а Слон утікає від людей. Nylander, Grammar of the Bullom-Language, 1814, ст. 52, у Бліка No. 14.

Варіант того ж оповідання (Борнз).

Слон і Курка сварилися, хто з них більше може зісти. „Ти, Курко, мені раз на зуб — і по тобі! А ти мислиш, що більше від мене зісти. Почекай, ось підем завтра до ліса, то побачимо, хто з нас перший наїсть ся.“

Оти пішли на другий день до ліса і почали їсти. Слон згризав вершки найвищих дерев, а курка порпала в землі за

хробачнею. Коло полудня наїв ся слон і ліг під деревом спочити. Як курка побачила, стала його висмівати: „Невже ж ти наїв ся, Слоне? Ходи далі істи!“ Слон нерадо підвів ся, зів ще кілька дерев, але Курка скоро побачила, що він знов ліг.

Тим часом сонце зайшло і Курка прийшло до Слоня і каже сміючись. „Ти вже ситий. Ну, завтра побачимо дальнє“.

На другий день з рана пішли вони знову на пашу. Раптом Курка скочила Слонови на ногу той почала дзьобати — вона побачила хробока на нозі. Як Слон се побачав, сказав до себе: „З Куркою я на взвід їсти не буду! Я вже давно наїв ся, а вона ще на мені починає поживи шукати! Дивись, ще і мене самого зість!“

Так вони розійшлися.

Kölle, African native literature, ст. 48.

28. Слон і Жаба.

(Ангола.)

Я часто говорю про Слона і Жабу, що ходили залишати ся до одної хати.

Одного дня Жаба сказала до нареченої Слона: „Слон мені конякою служить“.

Як він прийшов увечері, наречена сказала йому: „Ти Жабин кінь.“

Слон пішов до Жаби і занітав її: „Чи ти сказав мої нареченій, що я твій кінь?“ — „Ні, каже, не казав.“ Тоді вони подались до нареченої.

По дорозі Жаба сказала: „Дідуню, я не маю сили іти, позволь мені сісти на твою спину.“ — „Сідай, унуку“, каже Слон. Жаба сіла йому на спину.

За якусь хвалю, вона знов каже до нього: „Діду, я впаду. Позволь мені пошукати мотузочків та привязати тобі до губи.“ Слон позволив. Жаба зробила як просила.

За хвалю вона знов каже: „Позволь мені взяти зелену галузаку, щоб зганяти з тебе комарів.“ — „Добре“, каже Слон.

Як вони приїхали, наречена побачила їх, і як, вони підійшли до неї, привитала їх гукаючи: „Слоне, ти справді Жабина коняка!“

Heli Chatelain, Folk-lore of Angola, ст. 202—203. Basset, ст. 376.

29. Козел, Пес і Шакал ловлять рибу на спілку.

(Сенетамбія.)

Бакороні-Козлик, Умо-Пес та Суруку-Шакал пішли раз на мочар ловити рибу. Вони добули три риби, але дві були малі, а одна велика.

Тоді Суруку каже: „Я поділю.“ Він підсунув одну малу рибку Козлові і одну малу рибку Псові. Велику рибу положив коло себе.

Тоді Умо каже: „Ти не вміеш ділити. Ось я зроблю.“ Він підсунув одну малу рибку Козлові, а другу Шакалові. Велику рибу положив коло себе.

Тоді Бакороні каже: „Ти не вміеш ділити. Я поділю.“ Він підсунув одну малу рибку Шакалові, другу Псові. Велику рибу положив коло себе.

Умо каже знов: „Я ще раз поділю.“ Сказавши се вхопив велику рибу, покинув малі тай в ноги, що лиши сили.

Суруку зараз кинув ся за Псом. Умо вскочив в село, Суруку за ним. Умо вже вскочив в двері хати, але Суруку дігнав його і таки вхопив за п'яту.

Умо крикнув на все горло: „Не займай дров моого батька!“ Суруку подумав, що вхопив поліно тай випустив Псову ногу. Умо був уратований і замкнув ся в хаті.

Тоді Суруку вернув знов туди де ловили рибу. Тим часом Бакороні забрав обі рибки тай сковав ся в діру на мочарі (звідки вони ловили рибу). Тільки ріжки сторчали з болота. Там в багні він хотів далі ловити рибу, та вже для себе самого.

Суруку не знайшов ні Бакороні, ні рибок. Пішов він по мочарі шукати тай спіткнув ся за ріжки Бакороні. Суруку й каже: „Що се таке? Не можна мене рухати!“

Пішов назад і знов спіткнув ся за ріжки Бакороні. Суруку знов каже: „Не можна мене рухати“. І знов пішов.

Кілька разів пройшов ще — і спіткнув ся. Подивився близше і пізнав Бакороні. Тоді Суруку каже йому: „Ага, ось де ти! Ти вкрав у мене риби.“ Витягнув Бакороні з болота тай каже: „Я тебе вім.“

Бакороні каже: „Бачиш як я промок в воді. Розведім першо вогонь, щоб я висох, тоді мене віси.“

Суруку каже: „Добре.“

Бакороні каже: „Я поліз на дерево та наломаю сухого гілля.“ Суруку каже: „Добре.“

Бакороні поліз на дерево. За хвилю крикнув голосно тай каже, ніби в сторону неба: „Я зроблю як ти мені кажеш.“

Суруку підійшов до дерева і питає: „Що там таке?“ А Бакороні каже: „Та нічого. Що-йно покликав мене Бог і сказав, щоб я йому добув девять шкір з Лева, девять шкір з Лиса і девять з Шакала. Він сказав, щоб я лиш пильно подивився на звіра та потягнув себе за бороду, то він і вмре зараз. Я й відповів йому: „Я зроблю так як ти мені кажеш“.

Суруку перелякав ся. Він запитав: „Чи ти вже спробував зі мною так зробити?“

Бакороні каже: „Ще ні!“

Тоді Суруку втік чим скорше. Бакороні ж зліз з дерева і пішов до дому. А Суруку так і не дістав нічого.

Leo Frobenius: Das schwarze Decamerion, Berlin 1910, ст. 187 сл.

30. Крілик і Шакал на празнику.

(Сенегамбія.)

Сонзані-крілик запросив усіх людей, щоб прийшли в село його тещі на свято обрізання.

Всі люди прийшли на конях, але Сонзані не мав коня.

Він і каже до людей: „Ідьте на перед, я приведу свого коня та й дожену вас“. Вони поїхали всі разом без нього.

Сонзані побіг до ліса тай гукає на всіх звірів: „Хто хоче мені конем стати? Коня годувати муть мясом і кускусом. Хто мені конем буде?“

Суруку-Шакал як раз не мав що їсти. Він почув поклик Сонзані і прийшов до нього. І каже: „Ми по матери рідні. Моя мати була Конкудама, твоя мати була Сандама, Сандама і Конкудама були собі сестри. То ми собі братя в первих. Тому я тобі за коня стану. Лиш давай мені добре їсти.“

Сонзані каже: „Я знаю, що ми рідні, і я дуже вдоволений з цього. Я тобі дам богато їсти, кускує і мясо.“

Суруку каже: „Добре, лип щоб ти мені острогів не давав, бо за се мусиш мені платити.“

Сонзані каже: „Добре, лиш біжи скоро, бо тамті виїхали вчера, то вже нас випередили.“

Суруку каже: „Не бійсь. Я всіх пережену“.

Сонзані сів на Шакала і той побіг так швидко, що дігнав скоро інших. Всі люде казали: „Ти маеш гарного гнідого. О, Сонзані добув собі гарного коня!“

Сонзані і всі інші віхали верхи до села його тещі. Всі попривязували своїх коней до плота, а Сонзані привязав свого до грубого дерева. Потім всі повели своїх коней до ріки пойти, а Сонзані каже: „Мій кінь із Сагари, тому він не пе богато. Принесіть йому тиковку води.“ Діти поставили Суруку тикву з водою.

Потім пустили коней на пашу, щоб вони їли, а Крілик знов каже: „Мій кінь з Сагари, він не привик богато їсти. Дайте йому трохи сухої соломи.“ Кинули йому соломи.

Шакал подивився на неї, загарчав, тай каже до Сонзані: „Ти мені обіцяв мяса і кускусу, а тепер мені сіна дають.“

Сонзані каже: „Чекай, не спіши ся. Люде ще не наварили їсти. Чекай, аж потому.“

Тоді поїли люде. А Сонзані видряпав останки з начіння і поніс Шакалови. Суруку сказав: „Се вже краще.“

На другий день були перегони. Сонзані сказав до Суруку: „Будь сьогодня добрим конем, щоб я на перегонах виграв. Потім дістанеш мяса і добру заплату.“

Суруку каже: „Добре, лиш не давай мені острогів. Дай ім виїхати вперед, ми їх таки доженем.“

Сонзані каже: „Добре“. Всі поїхали вперед, тоді Сонзані виліз поволи на свого Шакала. Він пустився за ними. Суруку біг виуючи, аж всі коні зі страху скочили на бік. Сонзані ж приїхав перед іншими до ціли. Музики заспівали: „Сонзані добрий їздець, Сонзані має найкращого коня.“

Люде повторяли три рази перегони і три рази Сонзані виграв. Всі хвалили Сонзані і його коня.

Потім Сонзані привязав Суруку знов до дерева і вечером дав йому знов решту їжі.

На другий день було свято обрізування. Кілька годин по сході сонця вернули люді з криком і з вистрілами до села¹⁾). Сонзані взяв нагайку на плече, так наче він рушницю держить. Він пішов попри Суруку і сказав: „Вони хочуть напасти на нас з тобою і вбити, за то що я вчера три рази перегони виграв.“ Суруку сказав: „Розвяжи мене і втікаймо“. Сонзані каже: „Ого, я не боюсь! я перше хоч двадцятьох застрілю. Такі як я не втікають.“ I похожає гордо з нагайкою на плечі.

Суруку каже: „Як ти такий дурний, то віставай ся. Я втечусь.“

Сонзані не відвязав його. Суруку рвав тай рвав за шнур, поки йому нога не вірвала ся. Тоді він втік на трьох ногах чим скоршє. Сонзані лишив ся в селі ів і пив. Кажуть часто, що він найліпший їздець. Але Суруку за се він не потрібував платити.

Frobenius, ст. 184.

31. Сомбине сватанне.

(Вогаду в Судані.)

Няка (маленька антильона) мала маленьку доньку таку гарну, що богато хотіло з нею оженити ся.

Але Няка оголосила таке: „Я віддам свою доньку лише тому, хто мені добуде молока від Буйволиці Надере, шкруз Леопарда Абоги і зуб Слона Уобого“. Сомба Крілик теж почув се і подумав собі: „Се не так вже й трудно. Якось я вже добуду“.

З початку зробив собі Сомба потраву з насіння ріжних трав з солею, се була дуже смачно потрава. Він злив її в свої бесаги і пішов до ліса, де буває Надере. Надере питав його: „Куди ти йдеш?“ Сомба каже: „От хочу трохи сковати ся та попоїсти цього ліку, він здається ся дуже добрий“.

Надере каже: „Ану покажи, хай і я скоштую“.

Сомба дав Буйволиці трохи. Вона спробувала й каже: „Та се ж дуже смачна річ. Звідки ти взяв?“ Сомба каже: „Я добув його із цього баобаба. Але я своїми малими зубами не боюся вгрizu. Як би ти своїм сильними рогами загнала ся

¹⁾ Церемонія завше відбувається за селом у лісі, коло хати, в якій неофіти перебувають свою пробу і вчать ся звичаїв.

в дерево, то пробила б зараз тонку кору і могла б набрати з середини стілки, скільки схотіла б, бо се дерево в середині виповнене сею стравою“.

Падере каже: „Добре, де дерево?“ „Ось тут близько, дивись!“ каже Сомба.

Буйволиця нагнула голову й ударила з усієї сили в дерево. Вона хотіла роздробити тонку кору, але загнала лише свої роги. Захотіла їх витягнути, але так сильно була ударила об дерево, що вже не змогла від нього відірвати ся.

Як же вона так мідно завязла, сказав Сомба до неї: „Ти позволяєш?“ Він підійшов до Палере з малою тиковкою і почав дойти, а вона навіть не могла боронити ся.

Як тиква наповнила ся, побіг Сомба до Няки і сказав: „От тобі, по перше, молоко Буйволиці“.

Потім пішов Сомба до Леопарда і запитив: „Чи не пішовби ти зі мною? Я йду купати ся“.

Абога, Леопард, сказав: „Я лише приберу трохи свої річи та й піду в тобою“.

Абога пішо в свою хату. Сомба в свою. Сомба напхав свої бесаги червоним перцем, Абога за той час зробив деякі розпорядження у себе. Тоді зустрінулись оба на дорозі до купели. Пішли оба до води.

На березі кинув Сомба мішок на землю і сказав: „Чи не поскідати нам нашу гарну одежду?“ Абога сказав: „Звичайно що я зніму свою гарну одіж“.

Він і зробив так. Він кинув свою гарну перисту кирею коло Сомбиної торби. Потім оба пішли в воду і купалися.

Як вони вже досить довго поплавали і покупали ся, сказав Сомба: „Ах, я ж зовсім забув одну річ відложити та й забрав з собою в воду. Мушу шіти на берег положити сушити. Зараз я верну ся“.

Сомба скочив на беріг. Відчинив свою торбу та чим скоріше натер одіж Абоги червоним перцем. Як се зробив, вернувся в воду.

Вони ще трохи поплавали та вийшли на беріг. Абога захотів одягнути ся. Трохи побув в своїй шкірі, знов зняв її і сказав: „Пху, та се ж кусає!“ Він зняв свою одежду.

Тим часом Сомба взяв свою торбу. Він понюхав її й каже: „Пху, яке воно погане! Щось стало ся з моїм мішком за той час що ми купалися“.

Абога сказав: „Се то саме що в мою одіж налізло“. Сомба сказав: „Тепер я не можу взяти свого нового мішка до дому“.

Абога собі: „Тепер я не можу убрати ся в свою одежду“.

Сомба каже: „Мій мішок треба перше випрати“. Абога каже: „І мою одіж треба перше випрати“. Сомба каже: „Лиши її тут, я її вишперу зразу ж“. Абога каже: „Гаразд“.

Сомба каже: „Але ти її аж завтра дістанеш“. Абога пішов. Сомба взяв гарну Абогину одіж, поніс її до Няки та й каже: „Отсе, по друге, футро Абоги, як було наказано“.

Сомба пішов туди, де пас ся табун найбільших слонів. Сомба сів собі коло найбільшого Уобого, розплющив широко очі й дивить ся весь час на небо. Від часу до часу похитає головою, ніби дивуючись і скаже: „Ну, та й гарне ж воно“.

Найбільший Уобого й собі глянув, куди Сомба дивить ся, і каже: „Добриден, Сомбо! Що там таке?“

Сомба прикинув ся, що лиш тепер побачив Уобого і здивував ся: „Вибач Уобого, що я тебе не побачив і тобі добриден не сказав. Але я був такий захоплений.“

Уобого сказав: „Чим ти був захоплений?“ Сомба подивився на великого Уобого здивовано і сказав: „Невже ж ти не бачиш тої краси на небі?“

Найбільший Уобого подивив ся на небо та й каже: „Hi, я не бачу нічого.“

Сомба каже: „Що? ти нічого не бачиш?“ Уобого запитав інших Уобого: „Чи ви бачите що небудь?“ А вони кажуть: „Hi, не бачимо нічого.“

Сомба каже: „От такої! Великий Уобого не бачить тої краси на небі?“

Всі Уобого подивились на небо. Найбільший каже знов: „Я не бачу того, але я дуже хотів би побачити.“ Інші Уобого дивлять ся все на небо й собі: „І ми хотіли б знати, що то там таке гарне на небі.“

Сомба каже: „Ви мабуть тому не бачите, що ви в порівнянню до вашого вросту маєте зовсім малі очі, а я хоч мале звіря, а очі маю великі. Але ви звірі такі великі, такі величезні, що съому не трудно запобігти. От треба лише, щоб ви всі вилізли оден на спину другому, а на сам верх найбільший Уобого, то він не тільки побачить то чудове на небі, але й взяти зможе.“

Уобого сказали: „Се правда.“ Найбільший Уобого сказав: „Я вилізу на верха на вас всіх. Але стійтє міцно, щоб я не упав.“ Всі Уобого сказали: „Ми будемо міцно стояти.“

Тоді повілали Уобого оден на спину другому. І зробився дуже, дуже високий стовп. На саму гору виліз великий Уобого. Як він виліз на гору, підсунув Сомба під задню ногу найнижшого Уобого жарину. Вона так запекла, що Уобого не стерпів тай поступив ся на перед. Але через се ціла низка слонів захитала ся, найбільший Уобого, що стояв на самій горі, упав вниз і зломав собі зуба.

Всі Уобого покотили ся на того Уобого що стояв під сподом та почали його лаяти. А той каже: „Вибачте мені, але я настутив на гостру колючку, а ви мене таки сильно давили зверху.“

Шоки вона сварили ся, взяв Сомба зломаного зуба і сховав його скоро в кущі. Великий Уобого шукав свого зуба і сердився. Але на гиляцьці сиділа маленька пташка, яка все бачила і крикнула великому Уобого: „Ти не там свого зуба шукаеш де слід. Он-де його шукати треба. Сомба вкрав його й заховав.“

Великий Уобого не зрозумів гаразд. Він спитав: „Що там таке?“ Сомба сказав: „Отся нахабна пташка сміється з твого нещастя.“

Як Уобого почув се, не стало його злости краю. Він пігнав в своїми товаришами за пташкою, щоб знищити її. За той час як Уобого доганяли пташку, Сомба взяв зуба, заніс до Няки і сказав: „От се, по третє, зуб Уобого.“

Няка сказала: „Се правда. Ти приніс мені молока від Падере, шкіру з Абоги і Уобогів зуб.“ Сомба каже: „Тепер дай мені свою доньку.“

Няка сказала: „Ні, Сомбо, доньки я тобі не дам. Ти доказав, як завсіди, що ти незвичайно мудрий. Але й я надзви-

чайно розумний звір. Коли наші родини злучать ся і з них уродить ся дитина, то вона буде така примудра як Уенде (Бог), а се не буде добре. Тому я не можу віддати тобі доньки.“

Frobenius, ст. 212.

32. Гейтсі-Еібін.

(Готентоти, або Намакуа.)

Як Гейтсі-Еібін подорожував з своєю родиною, прийшли вони в долину де стояло дерево з дозрілим розинком (ізюмом); там же він захорував тяжко.

Тоді його молода жінка (друга) сказала: „Сей лицар скопітував розинок сеї долини тому він захорував. Се — місце смерти.“

Але чоловік (Гейтсі-Еібін) сказав до свого сина Т'урізіпа: „Я не вістанусь живим, я почиваю се; але як я померу, то прикрий мене лиш легкими плитами.“

І дальше мовив: „Ось що я вам наказую: Розинок з сеї долини не їжте. Бо як будете їсти то заразите ся від мене і померете тою ж смертью що й я.“

І молода жінка сказала: „Він захорував, бо ів овочі з сеї долини. Поховаймо його і ходім зараз же геть.“

І він помер; вони-ж прикрили його плитами, як він наказував. По тім покинули се місце.

Як вони прийшли на друге місце і там зложили свої маєтки, почули як з того боку, звідки вони прийшли, доходив шелест, наче хтось розинки їсть і до того співає. Се чули вони часто. Вона прислухали ся до того співу:

„Я, Т'урізіпа батько,
Того нехарного батько,
Я, що розинки їдаю
І, хоч умерлий, оживаю.“

Молода жінка помітила, що шелест надходив з того місця де був гріб її чоловіка, і вона сказала: „Турізіпе, піди, подивися, що се.“ По сім пішов син до гробу батька і побачив там сліди та пізнав, що то батькові. Тоді вернув ся назад. Молода жінка сказала йому: „Се може бути лиш він. Тому зроби так:

Шіди до чоловіка за вітром
І вважай на вітер, щоб за них ти до нього дійшов,
Шотім перетни йому дорогу до гробу
А вхопивши міцно, не пускай ні зашто.“

Так він і зробив. Як він став між Гейтсі-Ейбіном і гробом, побачив його сей і зіскочив в дерево, щоб втікати, але коло гробу син вхопив його. Тоді він сказав: „Пусти мене. Я чоловік що вже був умер, щоб я вас не заразив.“ Але його жінка крикнула: „Не пускай шахрай!“

Так привели його до дому і від того дня він був зовсім здоров.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 62—64.

33. Скупар.

(Томо.)

В селі Маку, в kraю Шігнарів жив оден Кадо на імя Аязі'є. Він був байстрюк, але його батько не мав інших дітей і виховав Аязі'є як власного сина. Звали його Аязі'є-Карамбє. Як батько помер, то лишив Аязі'є все майно, і Аязі'є став заможним чоловіком.

Аязі'є був байстрюк і вдача в нього була байстрюча. Він був дуже скупий. Він був по просту надзвичайно скупий. А крім того був він ще й ненажера. Він міг поїдати силу страви. Як його батько помер, а він став богатим чоловіком, завів він собі три жінки. Всі три мусіли працювати на нього: мусіли йому варити їсти.

Що дня казав їм: „Ви за мало робите. Ви мені за мало їсти варите. Я хочу мати більше їжі.“

Жінки говорили між собою: „Він таки скупий, він єсть занадто богато.“ Всі ж люди казали: „Аязі'є-Карамбє скупий і неситий над міру.“

Як Аязі'є прожив кілька літ з своїми жінками, прийшла до нього перша жінка і каже: „Я хочу побачити ся з своєю ріднею. Я виїду.“ Вона поїхала до свого батька. Тоді прийшла друга жінка і каже: „Я хочу побачити ся з своєю ріднею. Я виїду.“ Вона поїхала до свого батька. Потім прийшла третя жінка і каже: „Я хочу побачити ся з ріднею і виїду“. І вона поїхала до свого батька.

Так зістав ся Аязі'є сам. Він мусів брати їжу у чужих жінок, а що він був скупий і неситий, і хотів за малу плату богато їсти мати, то діставав лиш дуже недобру їжу. Раз

сказав він до себе: „Се ж зовсім погано! Є в мене аж три жінки, вже два роки як вони повтікали до своїх батьків, а я мушу брати іжу у чужих жінок за велику заплату, так мало і таку погану, що ледви з голоду не вмераю. Піду на-відаю ся до своїх жінок, та скажу, щоб вертали до дому.“

Анзігे вибрав ся в дорогу і довго мандрував, аж прийшов до села, де жила його перша жінка, що називала ся Паама. Він сказав до її батька: „Добриден!“ Батько жінки подарував йому барана¹⁾. Анзігे убив барана, здер в нього шкіру і сказав хлопцеві, що приніс його, щоб розложив огонь і зробив руштованне для печення мяса. На ньому він спік барана цілого і зараз почав розрізати й істі. Тим часом як він вирізав гарні шматки та запихав собі в губу, хлопець держав перед ним печенью. Він не давав нічого хлопцеві.

Раз упав маленький, поганенький шматочок на землю. Хлопець піdnіс його і зів. Анзігे побачив се, зараз же розсердився страшенно і ударив хлопця. Але він так ударив, що той упав мертвий. Тоді Анзігे доїв свого барана.

Тимчасом дома жінка Паама подумала собі: „Я знаю свого чоловіка! Мушу піти подивити ся, чи він з захланності не зробив чого тим часом.“

Вона пішла. Знайшла чоловіка. Вона знайшла вмерлого хлопця коло нього. Вона сказала: „Що се?“ Анзігє сказав: „Ти ж знаєш мене. Не вдавай, ніби ти мене не знаєш. Я хотів свого барана сам істи. І як я найліпше розів ся, забрав мені сей малий найліпший шматок і хотів його істи. Тоді я його ударив; а він зараз умер.“ Жінка сказала: „Почекай до вечера, тоді якось вже зробимо.“

Ввечері прийшла жінка і принесла вечерю. Анзігє наставив ся істи. Його жінка сказала: „Почекай, треба перше поладнати справу цього хлопця. Мій батько має дуже рвучого коня. Понесемо хлопця до нього.“

Анзігє піdnяв в жінкою хлопця і вони понесли його в темноті туди де той дикий кінь був привязаний. Там по-ложили його долі. Тоді жінка почала кричати. На її крик війшло богато людей. Вони питали: „Що стало ся?“ Жінка

¹⁾ На привітання.

скасала: „Глянете, яке нещасте! Я хотіла нести вечерю чоловікові. Але я не знайшла його, бо він був поніс з сим хлопцем істи дикому коневи мого батька. Я пішла за ними і прийшла як раз тоді, як сей дикій кінь копнув і забив білного хлопчину.“ Люди сказали: „Се таки справді нещасте.“ I забрали хлопця.

Анзігे вернувся до того місця, де йому жінка лишила істі. Він зів мерщій усе. Але на другий день забув сказати жінці, щоб вона вертала до нього.

Анзігे зібрався і пішов до своєї другої жінки.

Він прийшов до села свого свекра якраз тоді, як всі люди вже пообідали. Він сказав свекрові: „Добриден!“ Йому дали хату для мешкання. Але жінка сказала до свого батька: „Як раз весь мир пообідав. Але на скільки я свого чоловіка знаю, то він прийшов десь дуже голодний. Чи можна мені погодувати його?“ Батько сказав: „Авже-ж, понеси йому трохи молодої печеної кукурудзи, хай він там нафість ся.“ Жінка взялася зараз до діла, принесла цілий кіш кукурудзи, спекла її і понесла чоловікові.

Анзігे зів всю кукурудзу, що була в коші, ні зернятка не залишив: звичайно, сим можна б було двайцятро люду нагодувати. Але свіжа, молода кукурудза тільки йому охоту піддала. Тож він пішов в поле, туди де думав, що там кукурудзу посаджено. Справді, він знайшов те поле, наломив добру пайку качанів і забрав їх з собою.

Але за той час стемніло на дворі. Анзігे не зінав дороги та й не помітив, що на стежці була стара криниця. Він пішов до тої криниці та й упав в неї з усею кукурудзою.

Тимчасом його жінка подумала: „Я знаю свого чоловіка! Піду подивлюся за ним, чи не зробив він чого в своєї ненажертості.“

Вона пішла туди, де Анзігे їв печену кукурудзу; вона знайшла всі обдіжені качани, і подумала собі: „Може йому ще кукурудзи захотіло ся? Піду подивлюся в кукурудзиню.“ Вона пішла в поле і прийшла до криниці. В криниці побачила свого чоловіка. Вона спитала: „Що се тобі стало ся?“

Анзіг'є відповів: „Ти ж знаєш мене! не вдавай, ніби ти мене не знаєш.“ Як я зів твоєї печеної кукурудзи, то мені захотилося ще. Я пішов в поле і наломав собі чимало качанів. Потім я пішов назад і впав до сеї криниці з усією кукурудзою.“ Жінка сказала: „Пожди, я вже тобі поможу вилісти.“

Жінка пішла. Недалеко від криниці коло кукурудзяного поля паслася худоба. Жінка понаганяла корови в кукурудзу. Як вони почали пастися, вона закричала голосно.

На ці крик зійшлося богато людей; вони запитали: „Що сталося?“ Жінка сказала: „Таке нещастя! Мій чоловік пішов перейтися і побачив коров у кукурудзі. Він побачив, як вони ломили качани. Він повиганяв їх і визбирав качани. Але він не знає сеї околиці і не зінав, що в полі є криниця; ото ж і впав до неї. Тепер він сидить в криниці через ті качани, що хотів мому батькови віддати.“

Люде сказали: „Се ще не велика біда; можна буде його знов витягнути.“ Вони поприходили зі світлом і з шнурками; посвітили вниз і витягнули його щасливо на верх.

Анзіг'є вернувся і вів вечерю. На другий день він забув сказати жінці, щоб вона вертала з ним дому.

На другий день Анзіг'є знов вібрался в дорогу і прийшов в село третьої жінки. Він пішов до свого свекра і сказав: „Добридень“, і додав: „Я хотів би навідатися до моєї жінки.“ Свекор сказав: „Гараазд.“ Він сказав його посалити і наказав жінці, щоб зварила свому чоловікові їсти. Жінка взялася зараз до роботи і зварила потраву і принесла йому, а до того миску земляних горіхів¹⁾.

Анзіг'є зів потраву і потім почав істи земляні горіхи в тим хлопцем, що йому їсти приніс. Хлопець, як всі люди, перше розкусував шкарлути і кидав їх на землю. Анзіг'є-ж хотів лишити хлопцеві як найменше і позідав мерцій горіхи з шкарлупинем.

Тоді сказала мати до його жінки: „Я пішлю кого небуть позамітати шкарлупинне з горіхів, що твій чоловік поїв.“ Жінка подумала: „Як я свого чоловіка знаю, то він не богато шкарлуп накидає на землю. Але не треба, щоб се хто небусть бачив.“

¹⁾ Ідальні коріння arachis hypogaea.

Вона сказала до матери: „Не посиай нікого: я сама замету.“ Вона пішла і побачила, що на землі лишилося лише кілька шкарлупок з тих горіхів, що хлопець зів.

Потім сказав батько до неї: „Зроби своєму чоловікові на вечерю таку потраву, яку він найбільше любить.“

Вона сказала: „Я йому зроблю пшанді²⁾.“ Батько сказав: „Возьміж на се доброго рису, того, що нам нині принесли.“ Жінка сказала: „Гаразд“

Потім взяла ся жінка товчи рис у моздірі і натовкла чотири снопи січки. Потім влила води і алагодила потраву. Аязігє бачив се все в того дому, де йому визначили квартиру, і все поглядав ласо на моздір. Потім жінка принесла йому потраву пшанді, що була зроблена з чотирох снопів рисової січки. Аязігє виїв все чисто. Але як він скінчив, то таки все ще думав про той моздір.

Він подивився на моздір і подумав: „Може в ньому ще що лишилося ся?“ Аязігє пішов і поглянув у моздір. На дні було лишилося ще трохи муки. Він всадив голову в моздір, щоб його вилизати. Але як він схочів потім витягнути, то не зміг. Голова застягла як клин, хоч не хоч — мусів стерчати головою в моздірі.

Тимчасом його жінка подумала собі: „Я знаю свого чоловіка, піду подивлюся за ним, чи не зробив він чого в своєї ненажартості?“ Вона поглянула в домі, що йому визначили. Його там не було. Весь пшанді був зіджений. Вона сказала до себе: „Рис він зів. Певно він ще захотів. Подивлюся коло моздіра.“

Жінка пішла. Вона побачила свого чоловіка коміть головою в моздірі. Вона спітала: „Що стало ся?“

Аязігє відповів: „Ти ж знаєш мене! не вдавай, ніби мене не знаєш! Як я зів весь пшанді, то захотілося мені ще муки скощувати. Тому я й всадив голову в моздір, і ось не можу витягнути.“

Жінка сказала: „Я тобі зараз поможу.“ Вона зняла перстень з пальця і вкинула в моздір. Потім зарепетувала.

²⁾ Густа потрава з рису, наче пудінг.

Люде позбігали ся й питаютъ: „Що стало ся?“ Жінка каже: „Таке нещасте! Таке нещасте! Я тому нещастю винна! се все через мене. Я кажу чоловікови, що в нього голова здорова, він каже ні, в нього голова не велика. Я спитала його, чи він потрапив би витягнути губами перстень, як би я в моздір кинула. Він каже: „Еге, потрапив би“. Він всадив голову в моздір, а тепер не витягне.“

Люде сказали: „Коли се ціла біда, то се не трудно.“ Вони принесли сокиру і розбили моздір¹⁾). От він зміг знов головою рухати.

На другий день вібрал ся Анзіг'є чим швидше до дому. Але він забув і третій жінці наказати щоб вертала до нього.

Як він дійшов до свого села, то нагадав собі, що забув всім трьом жінкам сказати, щоб прийшли назад. Тож він післав післанця до кожної жінки і переказав, хай вертає.

Але всі три жінки відповіли так само: „Я ж тебе знаю добре, не вдавай, ніби ти не знаєш, що я тебе знаю!“

Анзіг'є вмер безженним і бездігним. Але й тепер ще не люблять жінки скупарів і ненажер.

Frobenius, ст. 370.

34. Лисова покута.

(Тігрейці, побереже Червоного моря.)

Лис блукав від сходу сонця до вечера шукаючи мяса та нічого не находив. На решті він побачив на дереві яструба, що гриз курку.

— А гов брате! гукнув лис, — Чи ж тобі не сором! Та ж нині середа, а ти не покутуеш. Чи ж ти не знаєш, що то гріх мясо їсти?

Яструб злякав ся від Лисового крику і мясо випало йому з дзюба на землю.

Лис вхопив те що впало і почав їсти, та й каже: „А може то я помилув ся? Здається, що нині таки четвер.“

Schreiber, Manuel de la langue Tigraine, ст. 190. Basset, с. 130.

¹⁾ Моздірі роблять деревляні, з видовбаного пня.

35. Розправа.

(Середня Егіопія.)

Двое судило ся. Оден з них подарував суді горнець меду. Другий подарував мула. Як прийшов день розправи судя присудив на користь того, що дав мула.

Той що дав меду й питає: „Що се стало ся панови, що він нагнівав ся на мене?“

А судя відповідає: „Та твого горшка з медом ударив один мул копитом, а він і розбив ся.“

Guidi, Proverbe, stoffe e racconti abissini, ст. 83. Basset, 131.

Родові перекази і пізнійші казки про пригоди.

36. Історія Рибного Тотема, Сарфу-и'енна.

(Золоте Побереже.)

Раз одному чоловікови в Чама померла жінка і він дуже тужив за нею.

Одного разу, ак він ішов сумуючи понад морем, зустрінув він молоду жінку, що запитала його чого, він такий сумний. Він розповів їй про своє горе і вони розбалакали ся. Аж він попросив її, чи не пішла б вона до нього замість помершої. Вона згодила ся радо, вернула з ним разом до дому і стала жити у нього,

Але за якийсь час жінка почала хвилювати ся та сумувати і нарешти сказали чоловікови, що вона занудила ся за своєю ріднею та хоче піти в гості. Чоловік не заперечив, але сказав, що піде з нею. Та вона не хотіла того кажучи, що сама вона прийшла до нього, сама й вернути ся хоче.

Чоловік таки не хотів її саму пустити, та допитував її, чому вона не хоче іти з ним.

Так прийшли вони раз перечучись на беріг моря; тоді жінка відповіла чоловікови, чому хоче сама іти. „Бо“, каже, „як ми вернемо ся, ти будеш сміяти ся з мене.“

Але як він присягнув, що не буде, і згадувати не стане про її сімю, вона сказала йому, що її дім в морю, і що вся її рідня риба. Коли ж, не дивлячись на се, він таки хоче піти з нею, то хай рахує прибій на березі, і як третя хвила прибе, хай ширне з нею під воду.

Як третя хвиля прибила, жінка кінула ся під неї, чоловік пішов за нею і вони скоро прийшли до місця де мешкав її рід. Там жінка оповіла родичам свою історію і показала свого чоловіка. Його приняли з честю і дали окремий дім для мешкання. Але наказали, щоб він з нього не виходив.

Він послухав і кілька день не виходив з дому, але одної ночі побачив в хаті, як молоді риби грали ся і захотів подивитися на них з близька. Але тільки він вийшов, як жінчині родичі побачили і наказали йому іти назад в хату.

За три дні він знов побачив забаву молодих риб і знов вийшов подивитися. Але за той час, що він мешкав з рибами, він переймав деякі їх прикмети, а саме почав теж світитися в темряві. Як тільки він наблизився до поверхні води, якісь рибалки що плавали човном побачили його і подумали, що то дуже велика риба та й закинули його гаком.

Родичі жінки побачивши, що він в небезпеці, побігли ратувати його і старалися стягнути на дно моря, але нічого не вдавалося, і вони на кінець попросили акулу, що трапилася недалечко, прокусити шнур від гака. Акула так і зробила і чоловік був знов вільний, його відвели до дому, витягнули гак і перевязали рану, так що вона скоро важила. Але боячись, що коли він зістанеться у них далі, то не мине нової біди, родичі жінки просили їх вертати мерщій до дому і випровадили їх.

На дорогу дали чоловікові той гак, на котрий він був зловився, лише наказали добре сковати і нікому не показувати.

Вернувшись до дому, чоловік заховав гарненько гака в стріху і вони важили спокійно. Але хата, в котрій вони мешкали, не була їх власна, а лише частина великого будинку, в котрім жив сам господар. Сей господар придумав раз перекривати дах, та нічого не сказавши почав як раз з того кінця, де жили чоловік і жінка-риба. Як-же тільки люди здерли стріху, зараз знайшли гака і хаяйн побачивши його, пізнав його як свого. Розповів, як він загубив його на морі, вакинувши на якусь велику рибу, що вірвала його і потягнула за собою. Господар запідозрів зараз того чоловіка, що він украв його гак, і так причепився до нього, що бідний чоловік мусів розповісти цілу пригоду.

З початку все йшло добре і ніякої біди не стало ся з того, що чоловік розповів тайну своєї жінки. Але з часом він взяв собі другу жінку, а тота посварившись раз з першою, посміяла ся з неї, що вона риба. Перша жінка дуже образила ся і по-рішила вернути назад в море і стати знов рибою. Вона пішла до свого чоловіка і сказала йому: „Я тебе просила, не йди зі мною, а ти пішов і обіцяв, що ніхто не буде сміяти ся з моого роду, а тепер я не можу зістati ся в такій хаті, де мене і моїх дітей лиш висмівати будуть.“

Чоловік просив і молив її зістati ся, але вона не послухала. Взяла найменшу дитину на руки, побігла до берега і крикнувши чоловікові „прощай“! кинулась у хвилю. Старші діти лишилися в ощіці у батька і від них пішов потім рід Сарфу н'єнпам, „тих що не мають істи сарфу“, — бо жінка від котрої вони походять була такою рибою.

A. B. Ellis, *Tshi speaking Peoples*, ст. 208—211.

37. Гароба-Діке.

(Фульбі, Масіна.)

З роду короля Фульбів Ардо, що 500 літ панував над Масіною, вийшов і Гароба-Діке. Але що він був лиш молодший брат короля, то йому не припало наліу. Тому він блукав по краю Баманів, не задоволений і в поганім настрою, та давав людям добре знати про несправедливість своєї долі і свое отірченне.

Гароба-Діке став людиною грубою, жорстокою, злочинною. Коли він спиняв ся в якім небудь баманськім селі на-ніч, то казав вбити маленьку дитину, потовкти її в ступі, полити водою та годувати тим його коней. Коли він натряпляв в дорозі на кузню, то казав ковалеви кувати ножі і списи, але не розпалюючи вогню і не вживаючи міха. Як натрапив на кущніра, то казав йому обшити череп носорога шкірою, і мав такі інші забаганки, так що Баманські племена сильно боялися його дикості.

В своїй біді звернулися раз Бамани до музики з племені Мабо, Алала, до мудрого музики Гароби-Діке. Вони принесли йому міру золота в дарунок і сказали: „Ти один лиш маеш

вплив на волю Гароби-Діке. Ми принесли тобі дарунок, щоб ти сказав йому, що він тільки нищить наш край, і ні він, ні ми з того не матимемо користі. Постарайся змінити його гадку.“

Мабо Алал сказав: „Добре, я подумаю, що б тут можна зробити.“ Він приняв золото і справді був одинокий, від котрого Гароба-Діке пораду стершів би.

По кількох днях він сказав до Гароби-Діке: „Послухай мене! Сі Бамани не зробили тобі нічого злого. Як би я був тобою, то я звернувся б проти своїх власних земляків, Шуло, що тобі завинили королівство.“

Гароба-Діке сказав: „Ти кажеш правду! До якогож би міста мені піти?“ Мабо-Алал зказав: „А що як би ти поїхав до Саріаму, де Гамаді Ардо панує?“ Гароба-Діке сказав: „Гаразд, се можна зробити. Поїдемо туди!“

Вони приїхали в околиці Саріаму. Вони спинилися на хуторі одного селянина і позлазили з коней. Гароба-Діке сказав до свого Мабо: „Зістанься тут. Я хочу спершу сам на місто подивити ся.“ Потім він зняв свою дорогу одіж, взяв у селянина найстаршу і найгіршу одежду наймита і пішов у місто.

Спершу він зайдув до коваля і сказав: „Я з племені Шуло і мені дуже скрутно прийшло ся. Як би ти мені давав трохи їсти, я допоміг би тобі богато в роботі.“

Коваль відповів: „Мені придалося б хиба як би ти мені міх роздував.“

Гароба-Діке сказав: „Добре, я буду се робити.“ Він наймився до коваля і працював порядно. Під час роботи він запитав коваля: „Чиє се місто, кому воно належить?“ Коваль відповів: „Місто належить до Гамаді, він родом Ардо.“

Гароба-Діке сказав: „Ага, Гамаді Ардо! Чи ж він має коней?“ Коваль відповів: „О, він має силу коней. Взагалі він дуже богатий, — він має все що йому треба. І місто богате і він богатий. Він має також три доньки і дві з них віддав за порядних людей, за Фульбів.“

Гароба-Діке сказав: „А третя мабуть ще дитина?“ — Коваль сказав: „Ні, вона вже не дитина — вона повинна б вже сама дітей мати. Але Кодє Ардо найгордійша з фульбій-

ських дівчат в цілій Масіні. Вона носить на мизниці срібний перстенік і не хоче йти замуж, лише за такого, кому сей перстень на мизниця прийдеся. Бо вона каже так: Правдивий Фульбе мусити мати тонкі руки й ноги і делікатні пальці. Без того він не правдивий Фульбе¹⁾.

На другий день вібралися всі молоді, благородні Фульбе як завше перед дном Гамаді Ардо. Вони стояли і лежали групами размовляючи між собою. Потім вийшла маленька, зарозуміла королівна Коде Ардо і стала шукати між людьми такого, щоб міг убрести її мізинний перстень. Але одні не могли його навіть на кінчик пальця заложити, другі з тяжкою бідою просунули до першого сустава. Кілька було й таких що до другого сустава дотягнули, але далі не міг ніхто насунути, ніякими напруженнями. Дарма, що всі ті що вібралися були б радо взяли Коде Ардо за жінку! Бо її добути був доказ чистокровності, вона була донька короля і принесла б чоловікові честь і маєток.

На слідуючий день відбулося те саме. Знов не знайшлося між всіми Фульбами, що здалека позієдлися, й одного що міг би убрести перстень. Але того дня урвалося терпіння Гамаді Ардо. Він сказав до своєї доньки: „Тепер підеш за першого ліштого.“ Але між тими що се чули був і коваль, у котрого Гароба-Діке найнявся. Він сказав: „В моїй домі працює тепер чоловік. Він зле одягнений, він прийшов зі села. Він каже, що він з племені Шуло і видно, що се Фульбе.“

Гамаді Ардо сказав: „Приведи мені цього чоловіка, хай він спробує перстень моєї доньки.“ Коваль пішов в кількома людьми до Гароби-Діке і сказав до нього: „Ходи скоро! Король хоче говорити з тобою.“ Гароба Діке зливувався: „Що, король хоче зі мною говорити? Я ж не можу шти до нього, я ж зовсім брудний.“ Коваль сказав: „Ходи, — король так хоче!“

Гароба Діке з ковалем пішли на майдан — де був король Гамаді, Коде Ардо, і всі вельможі. Коваль сказав: „Ось той чоловік“. Король запитав його: „Чи ти з Фульбів?“ Гароба

¹⁾ Справді правдиві Фульби мають надзвичайно стрункі і граціозні постаги, з майже ненормально тонкими кінчинами. Л. Фробеніус.

Діке відповів: „Так, я Фульбе.“ Гамаді Ардо запитав: „Як тебе звати?“ Гароба Діке сказав: „Сього я не скажу.“

Гамаді Ардо взяв перстень своєї доньки і сказав: „По-пробуй насунути сей перстень на мізинець.“

Гароба Діке взяла перстень і насунув його на палець — перстень прийшов ся як раз. Король Гамаді Ардо сказав: „Ти мусиш одружити ся з моєю донькою.“

Тоді Коде Ардо почала плакати і говорити: „Ні, за цього хлопа, за цього поганого, брудного чоловіка я не піду!“ Але король сказав: „Ти сама так хотіла. Тепер мусиш іти за цього чоловіка.“

Коде Ардо плакала цілий день, але таки мусіла піти за брудного Гаробу Діке. Сього-ж дня відбули весілля. Вночі спав Гароба-Діке у своєї жінки.

На другий день Коде Ардо плакала, плакала цілий день і говорила: „Ох, за якого-ж брудного чоловіка віддав мене батько!“

Одного ранку зявилися в краю Бурдам (Туареги) і по-грабували всю худобу короля Гамаді Ардо і міста Саріам. Пастухи прибігли до міста і сповістили:

„Бурдам забрали всю худобу, мусите їх зараз доганяти.“ Всі люди в місті кинулись до зброї. Але Гароба Діке лежав дармо в кутку. Король Гамаді Ардо підійшов до нього і сказав: „Може б і ти сів на коня, щоб на війну іхати?“

Гароба Діке відповів: „На коня? Я ніколи в житю не сидів на коні. Я син бідних людей. Дайте мені осла, на осіл я втримаю ся.“ Коде Ардо плакала.

Гароба Діке сів на осла, відварив і поїхав собі в зовсім іншу сторону як військо. Коде Ардо плакала та плакала, кажучи: „Батьку, батьку, яку ти білу стягнув на мене!“

Гароба Діке поїхав до того селянина, де він віставив коня і зброю, та свого Мабо-музику. Він зіскочив з осла і крикнув: „Алале, я оженив ся.“ Мабо сказав: „Як, ти оженив ся? З'ким-же ж ти оженив ся?“ Гароба Діке сказав: „Я оженив ся з найбільше зарозумілою дівчиною в місті, Коде Ардо, донькою короля Гамаді Ардо.“

Мабо сказав: „Таке щастя трапилося тобі?“ Гароба Діке сказав: „Так. Але тепер інша справа. Бурдам забрали

худобу моого тестя. Дай мені мершій одежу й зброю, осідлай коня, я хочу іншим перетяти шлях.“ Мабо все прилагодив, подав йому і запитав: „Чи й мені з тобою іхати?“ Гароба Діке відповів: „Ні. Нині ще ні.“ По тім він поїхав чим скорше.

Скоро він дігнав інших і поїхав біля них, одалік від гурту. Оба зяті короля і інші Фульбе побачили як він надіїдвіз з боку і радилися між собою: „Се мабуть Джінар (лідько). Треба його задобрити. Тоді забезпечимо собі побіду і стада відберемо.“ Оден сказав: „Треба до нього заговорити.“

Кілька людей підіхало до нього і запитало: „Куди ти ідеш? Що ти маєш на думці?“ Гароба Діке відповів: „Я Іду туди де бувають битви, і помагаю тим, що мені до мисли.“ Люди сказали: „То певно ти Джінар.“ „Еге“, відповів Гароба Діке. Вони запитали: „Чи будеш нам помагати?“ Гароба Діке сказав: „Чому ні? Поможу. Кілько з вами зятів короля Гамаді Ардо?“ Люди відповіли: „Два зяті з нами.“ Гароба Діке сказав: „Як що мені кожний з них дастъ одно ухо, то я вам поможу.“ Люди сказали: „Сього не можемо зробити. Щоб сказали на се в місті!“ Гароба Діке сказав: „Се дуже просто. Хай зяті скажуть: „Мені в бою ухо відрубали. Я тримав голову так, а удар вісунув ся по усі.“ Тоді всі будуть вважати се великою честю.“

Люди поїхали назад і переказали се королівським зятям. Спершу не хотіли вони погодити ся, але вкінці кожний післав одно ухо Гаробі Діке. Сей сховав уха в торбу; потім станув на чолі війська: „Але не кажіть нікому, що вам Джінар допоміг“, сказав він людям. Фульбе відповіли: „Ні, ні, ми не скажемо.“

Вони дігнали Бурдам і билися з ними. Гароба Діке убив богатьох і забрав їх коні. Він дав їх зятям короля. Фульбе виграли битву і погнали стада назад. Але Гароба Діке відлучив ся від них і поїхав на хутір, де його чекав Мабо. Тут він зліз з коня, зняв свою гарну одіж, убраав свою дранку, сів на осла і поїхав до міста.

Як він іхав через Саріям, побачив його коваль, у котрого він працював перший день. Він крикнув до Гароби Діке: „Не спиняй ся перед моїм порогом! Ти ніякий Фульбе, ти простий

байстрюк, або невільник, але не вояк і не Фульбе.“ Жінка кovalя чула се і сказала до свого чоловіка: „Не говори так. — Фульбе завсіди Фульбе, а ти не такий мудрий, щоб знати, що се все значить.“

Тимчасом побідні Фульбе вернулися з стадами. Всі витали їх і тішилися. Сам король Гамаді Ардо вийшов їм на зустріч і сказав: „Се справді по вояцьки, ви правдиві Фульбе. Чи ж поранили в вас кого?“ Перший зять сказав: „Як я нападав з одного боку, замахнувся на мене довговязий Бурдам шаблею. Я відхилив голову, а меч пройшов мені по усі, але я був вратований.“

Другий зять сказав: „Як я нападав з другого боку, замахнувся на мене маленький Бурдам, довгим мечем з низу. Трохи голови не відрубав. Але я нахилився і він лише ухо відтяг мені. Але голова була вратована.“ Король Гамаді Ардо сказав: „Як приемно таке слухати! Ви герой. Але скажіть, чи ніхто не бачив моого третього зятя?“ Всі засміялися і сказали: „Що, той? він ще з початку не туди поїхав. Ні, ми його не бачили.“

Тоді з другої сторони надіхав гароба Діке на своєм ослі. Як вже наблизився, ударив він свою скотину, так що вона піскоками погнала на площу. Як Коде Ардо се побачила, стала гірко плакати і говорила: „Батьку, батьку, яке горе ти накликав мені.“

Вечером лежали велиможні Фульбе кругом, на землі і оповідали, що вони нині робили. Гароба Діке ж лежав обдертий в куті і слухав мовчки. Оден казав: „Як я врізався перший між ворогів...“ Другий казав: „Як я коні добув...“ Третій казав: „Так, ви не то, що чоловік Коде Ардо, ви справжні лицарі.“ Оба зяті королеві мусіли знов і знов оповідати, як вони в батті потратили уха. А Гароба сидів тут же і слухав. В торбі у нього були відрізані уха і він все перебирає їх між пальцями.

Як настала ніч, він пішов до свого дому. Але Коде Ардо сказала до нього: „Ти не будеш більше зі мною спати. Іди собі на другу половину.“

На другий день напали Бурдам на місто; їх була сила. Як вони зявилися на овіді, зібралися на нараду всі люде що до бою златні. Але Гароба Діке сів на осла і погнав з міста. Люде дивилися і кричали: „Осьде втікає Гароба Діке, ось втікає Гароба Діке.“ Коде Ардо заплакала і сказала: „Батьку, батьку, яке тяжке нещасте ти накликав на мене.“

Гароба Діке поїхав на хутір, де лишив одіж, зброю і коней і свого Маба. Приїхавши на хутір він зіскочив з осла і крикнув Мабові: „Швидче сідлай мені коня і дай мені мої річи!“ Бонині велика справа. Бурдам обступають місто великими гурмами і нема кому боронити.“ Мабо Алал спитав: „Чи й мені іхати?“ Гароба Діке, відповів: „Не сьогодня ще.“

Він одягнув свою гарну одіж, вхопив зброю і скочивши на коня поїнав до міста.

Тимчасом Бурдам обступили місто і почали напад. Потім вірвалися до міста і частина їх посувалася до королівського краалю. Гароба Діке, що заскочив їх ззаду, пробився через ворогів. Скидаючи Бурдам з коней на право і на ліво, він пробився аж на подвіре, в сам час, бо кілька Бурдам обступили як раз Коде Арде і хотіли ваяти. Як Коде Ардо побачила хороброго Фульбе, промовила вона до нього: „Мій старший брате¹⁾), поможи мені, Бурдам хочуть полонити мене, а мій чоловік покинув мене ві страху.“ Гароба Діке ударив одного Бурдам списом. Другий поранив його самого глибоко, але Гароба Діке убив його. Інші утікли. Тоді Коде Ардо побачила, що його ранено і крикнула: „О, мій старший брате, ти вратував мене, але тебе поранено.“ Вона вірвала з себе шматок одежі і обвязала тим закрівлену ногу Гароби Діке.

Тоді пігнав Гароба Діке назад в саму середину Бурдам і розвивав їх на всі сторони. Тут проколов одного, там за-різав другого, так що Бурдам обхопив великий страх. Вони покинули місто і пішли в ростіч. Фульбе ж гнали за ними.

Гароба Діке поїхав тим часом на хутір, де його чекав Мабо Алал. Там він зняв одіж і зброю, одягнув своє лахміте, сів на осла і поїхав назад до міста.

¹⁾ Вираз високої поваги.

Як він переїздив попри коваля, що його спершу був приняв на службу, крикнув той за ним: „Дивіть ся на цього байстрюка, на цього вуличного собаку, цього страхополоха! Втікай мерщій з-перед моєю дому!“ Але його жінка сказала: „Не говори так, він Фульбе, а Фульбе ніколи лаяти не треба.“ Коваль не зважав на неї: „Дай мені спокій, жінко! Сього негідника, що втік коли нам найбільше людей треба було, тільки можна що лаяти.“ Гароба Діке відповів: „Що ж хочеш! Відколи я прийшов до цього міста, я завше говорив, що я син бідних людей.“

Потім ударив свого осла так, що він побіг під скоками на площину. На площі сиділо богато Фульбів і король Гамаді Ардо, і говорили про події дня. Коде Ардо теж була там. Як Гароба Діке прискакав на ослі, почала вона плакати і говорити: „Ох батьку, чому ти накликав мені таку тяжку долю. Адже між Фульбами є такі славні й хоробрі люди.“ Гароба Діке сказав: „Як я з тобою женився, ще першого дня сказав тобі, що я син бідних людей, і твому батькови я говорив, що не розумію нічого в конях ані в вояцтві.“ Але Коде Ардо плакала і говорила: „Ти боягузе нещасний, ніколи вже не будеш на моїй постелі спати.“ Тоді Гароба Діке положився байдуже в куті.

Фульбе сиділи до вечера і говорили про сей день. Оден казав: „Як я відкинув частину Бурдам...“ Другий: „Як я врізав ся поміж Бурдам...“ Третій казав: „Як я змусив головне військо Бурдам до утечі...“ Але богато висмівало Коде Ардо і питало її: „А де був властиво твій чоловік?“ Коде Ардо казала: „Дайте мені спокій, краще б був мене батько за мавпу віддав, ніж за цього страхополоха. Ой, який сором!“

Настала ніч і Фульбе розвійшлися по хатах, але Коде Ардо не могла заснути. Вона все думала про свого страхополоха чоловіка і про хороброго чужинця, що вратував її.

Коло півночі кинула вона оком на постіль чоловіка, що спав на другім кінці хати. Вона побачила, що одіж з нього зсунула ся і лахміте злетіло до долу. Вона побачила кров! Тоді вона підвела ся і подивила ся пильно. Кров капала з перевязи на белрі, а перевязь була з її одежі. Се була частина тої одежі, що вона з себе вірвала, щоб перевязати

чужого Фульбе. Перевязь лежала на бедрі п'яного чоловіка, що на ослі приїхав.

Гароба Діке встала і пішла до чоловіка та запитала його: „Гароба Діке, де дістав ти сюди рану?“ Гароба Діке сказав: „Подумай.“ Коде Ардо спітала: „Хто вірвав з тебе одежду, щоб тобі рану перевязати?“ Гароба Діке відповів: „Подумай!“ Коде Ардо спітала: „Хто ти такий?“ Гароба Діке відповів: „Королевич.“ Коде Ардо сказала: „Я тобі дякую.“

Гароба Діке сказав: „Поки що не говори нікому. Але загрій деревної оливи і положи мені на рану.“ Коде Ардо принесла оливу, загріла, покапала її на рану і перевязала на ново. Тоді вийшла тищенько з хати. Вона пішла до своєї матері, сіла коло неї і сказала плачуши: „Мій чоловік не страхополох, і не утікач. Він той чоловік, що вратував місто від Бурдам. Але не кажи цього нікому.“ По сім вернула сятихо до хати.

На другий день сів Гароба Діке на осла і поїхав на хутір, де він свого Маба лишив з одіжю і зброяєю. Він сказав до нього: „Алале, нині ми можемо представити ся в Саріамі перед королем Гамаді Ардо в нашім справжнім вигляді. Осідлай мені коня, сідлай і свого.“

Гароба Діке одягнувся і взяв зброю. Він віхав до Саріаму, а Мабо іхав за ним слідом. На великій площі, де Фульбе збиралася ся, віз він з коня і Мабо позабивав в землю срібні кілки, щоб привязати коней.

Гароба Діке покликав свою жінку, і вона привітала його. Коде Ардо сміяла ся. Тоді він звернувся до всіх Фульбе: „Я називаюся Гароба Діке, а се моя жінка, Коде Ардо. Я син короля і я побив учера Бурдам.

Король Гамаді Ардо сказав: „Ми не віrimо тобі, ми бачили лише, як ти на ослі Івдиш.“ Гароба Діке сказав: „То запитай же тих, що в битві були.“ І вони сказали: „Се правда.“ Лише оба королівські зяті сказали: „Се не так певно.“ Тоді Гароба Діке витягнув з торби оба уха і запитав: „Хиба, ви не пізнаете сих ух?“ І оба відступили мовчики.

А король Гамаді Ардо приступив до Гароби Діке, став перед ним на вколішки і сказав: „Вибач мені, і прийми

з моїх рук щіле королівство.“ Гароба Діке сказав: „Гамаді Ардо, я не менший від тебе, я теж потомок Ардів як і ти. Але коли я тепер став королем, то наказую, щоб ковалеви, що з мене на сміхався, було дано п'ятьдесят батогів.“ Так і стало ся.

Frobenius, ст. 77—91.

38. Львиний хвіст.

(Гауса, шв.-зах. Африка.)

Дві сестри посварилися раз про те, котра з них краща. І порішили вкінці піти разом в світ: котра дістане від людей більше дарунків, та буде вважатись гарнійшою.

Так зібралися вони в дорогу, і в кожній місцевості, куди вони заходили, казали до людей: „Котра з нас краща, дайте тій подарунок.“ Обі діставали богато дарів, бо одному подобала ся більше одна, другому друга. Але молодша сестра дісталася таки більше.

Перейшовши богато країв зібралися вони до дому і одного дня прийшли до берега озера. Вони напилися з нього і полягали на березі, пустивши коров, овець і кіз, котрих Ім надарували по дорозі, пасті ся і пити на волі.

„Піди і принеси мені води!“ наказала старша сестра молодшій по хвилі. Ся встала і пішла до води, але як тільки зібрала ся зачепнути тиквою води, старша сестра крикнула до неї: „Ні, то погана вода. Мислиш, що я ту саму воду питиму, з котрої твій товар пив? Іли дальше від берега?“

Молодша сестра послухала, але трапила на глибину і раптом щезла. Старша сестра, що вже давно заздрила молодшій, зібрала всю худобу і пігнала весело до дому.

Дома запитали її, де вона сестру поділа: „Вона втонула в морю!“ відповіла вона спокійно.

Але стало ся так, що її маленький брат пас вівці на березі озера. Граючись він кликнув утоплену сестру по імені і сказав при тому: „Вертай до дому, вертай до дому.“ І дивіться, сестра вийшла з води, підійшла і сіла коло нього. Вона розчесала йому волосе і помстила олієм, а потім сказала: „Тепер я піду до дому.“ „А де ж твій дім?“ запитав хлопчик. „Ось-де, в воді,“ сказала вона, пішла в воду і щезла.

Хлопець дивуючись погнав свою череду до дому і оповів: „Сього вечера була у мене сестра, але тепер вона знов в воді.“ Але вони йому не повірили.

На другий день знов була сестра у нього, і знов щезла в воді, так само таємничо як і прийшла.

Прийшовши до дому, хлопець знов оповів, що з ним було і додав: „Як хочете її побачити, то поперекидуйте ся вівцями.“ Так вони й зробили.

На другий день шігнав хлопець знов на беріг озера череду, в котрій були його родичі і деякі приятелі, що поперекидалися. Як він заспівав: „Вертай до дому, сестричко, до дому!“ виринула вона з води і прийшла до нього.

Вони сиділи і балакали, аж раптом вона сказала: „Ти маєш сьогодня більше овець ніж звичайно.“ „Ні,“ каже хлопець. „Таки більше,“ сказала сестра. Вівці ж пасли ся та поглядали на неї. Потім вона розвесала хлопцеві волосе цомастила олієм і гарненько заплела. Тоді попрощала ся, пішла в воду і щезла в воді.“

„Вірите тепер“, сказав хлопець, „що я правду сказав? Була моя сестра тут чи ні?“ — „Так, се була вона“, сказали всі. „Але що б його зробити, щоб її вернути назад з води?“ Так радили вони між собою. Аж підійшов до них королевич, та й каже: „Чи дасте свою доньку за мене, як я її з води добуду?“ „Дамо певно“, відповіли родичі.

Тоді перемінився юнак в прокаженого, так що руки у нього були покриті проказою і він став дуже поганий. Ніхто не знав, нащо він се чинить. Потім сказав до людей: „Як вода стане біла, то не тіште ся ще; як вода стане чорна, то співайте сумної; як вода стане червона, то веселіть ся“.

Як він се сказав, поліз з своїми ножицями в воду. Зійшовши на дно привитав ся з водяним, що був узяв собі уточлену дівчину за жінку, і запитав його: „Чи ти добре почуваеш себе, водяний царю“?

Додо відповів: „Еге, зовсім добре, друже.“ „Чи хочеш щоб я тобі бороду постриг“? запитав даліше юнак. „Хочу“, відповів той.

Тим часом люде на березі бачили, що вода побіліла, і сум обняв їх серця. Потім вода стала зовсім чорна і вони почали плакати ся голосно. Нарешті вода стала червона — юнак відрізав Додови голову. Тоді люде підняли радісний крик і вдарили в бубни. Аж гульк, виринув з води юнак, а на руці у нього дівчина; зі слезами привитали її батьки. Потім зібрав ся юнак з своєю молодою жінкою до дому.

Але його подруже не було щасливве. Молода жінка не кохала його. Вона приносила йому їжу в брудних мисках і давала пити з немитої тикви. Одного дня він зібрав весь нарід і оповів про невдачність своєї жінки, котрій він вратував жите. Після цього пішов, обмив з себе проказу і вийшов з купели гарний як ранок.

Як жінка прочула про се, помила швиденько весь посуд і наповнила добрими стравами. Як чоловік прийшов до дому, вона подала йому обід в чистій мисці. Але він сказав: „Принеси мені брудну миску, з котрої я завше їв, і брудну тикву, з котрої я звичайно пив. А як не хочиш, то чисть мені миски хвостом левеняти, бо інакше я їсти не буду.“

Жінка пішла плачуучи з хати і оповіла приятельці свое горе. „Ось бачиш“, сказала приятелька, „се истить ся твій чоловік за те, що ти його перше не кохала. Але я тобі так раджу: возьми зерна, перемий його і постав на дворі; коли в нього нападає богато мух, то вибери їх, понеси до ліса і наголуй ними львицю, як тільки вона пасть відчинить. Тоді дістанеш хвіст левеняти і вволиш волю свого чоловіка. А він знов до тебе подобрішш.“

Молодиця послухала і взяла з собою чимало мух до ліса. В лісі натрапила вона на львицю, що як раз гіені заплітала волосе. Жінка вилізла тихцем на дерево, і як тільки львиця позіхнула, кинула їй мух до пасти. Львиця проковтнула їх і як тільки знов позіхнула, то жінка знов кинула їй мух. По тім львиця сказала до гіени: „Іди собі, я втомила ся.“ Гіена пішла, а львиця подивила ся в гору, не побачила нікого і крикнула: „Хто там на дереві?“ — „Я тут, жінка одна“, відповіла молодиця.

„Злізь лише з дерева“, крикнула львиця, „тобі нічого не станеться, алази спокійно.“ „Ой, я боюся твоїх дітей, що вони до дому вернуться.“ „Вони тобі нічого не зроблять, ходи“, сказала львиця.

Молодиця послухала, влізла з дерева і дала львиці решту мух; як та її запитала, чого вона до ліса прийшла, оповіла молодиця, що мусить добути хвіст левенята.

Львиця пообіцяла їй, і швидко заховала жінку, бо зачула, що діти вертаються.

Як вони лишилися поприходили, почали кричати: „Мамо, ми чуємо чоловіка!“ — „Дурні“, відповіла львиця, „чому ж я нічого не чую! Ідіть, кладіться спати.“ Вони послухали, а львиця пішла до жінки і сказала „Відріж собі хвіст найменчого лева; але не йди, поки зовсім не стемніє.“

За хвилю пішла жінка, щоб відрівати наймолодшому хвіст. Але левенята ще не спали і крикнули: „Мамо, осьде чоловік.“ „Дурні“, відповіла мама-львиця, „дайте мені спати і спіть самі.“ Вони послухали і скоро заснули. Тим часом на дворі стало зовсім темно і молодиця пішла до левенят і відрізала найменчому хвіст.

„Теперь біжи до міста“, сказала львиця. І молодиця побігла з хвостом з усієї сили. На другий ранок повставали левенята і одно за другим приходило і весело крутило хвостом. Але найменший лев заплакав: „О, я маю лише обрубок хвоста! Горе мені.“ Тоді вхопили старші бубен¹⁾ і почали бубнити співаючи

„Вертай, вертай назад швидче
„Левенячий хвіст утавши,
„Вертай, вертай ти, владю!“

І молодиця мусіла, хоч не хоч, вертати ся. Але львиця сказала: „Дайте мені в бубен вдарити.“ Вона почала бубнити і співати голосно:

„Втікай, втікай собі швидше
„Левенячий хвіст утавши,
„Втікай, втікай, що є сили.“

І молодиця побігла з хвостом до міста.

Щасливо дійшла, помила чоловікови посуд хвостом левенята і дала йому в тім начинні їсти. І він зів.

¹⁾ Бубен містичний інструмент, вживають його до чарів, замовлянь і т. д.

Від того дня жили обое щасливо, і вона признала, що її чоловік правдивий королевич.

T. Schön, Grammar of the Haussa language, ст. 198—202. Bleek No. 19.

39. Побратими.

(Гауса.)

Раз чоловік знайшов в лісі саранчу. Він взяв її, завинув старанно в листе і поніс до дому. Його жінка гадаючи, що чоловік щось вплював, прилагодила горшки і розвинула листе, щоб виняти єдобичу, але саранча при сьому вилізла і полетіла. Як жінка оновіла се чоловікови, розсердив ся він дуже і наказав бігти за саранчею і зловити її. Жінка послухала і побігла кидаючи для саранчи зерно по дорозі, але саранча втікала все дальнє й дальнє.

Нарешті прийшла ніч і жінка схавала ся в дупло очувати. Але не знайшовши дороги до дому, мусіла там лишити ся. За кілька тижнів породила вона хлопця. Вона стала ходити що дня збирати поживу в лісі, щоб вигодувати сина, аж він виросте.

Одного разу хлопець зайшов в печеру львиці. Вона хотіла його роздерти, але хлопчик так любо засміявся до неї, що вона не зробила йому нічого.

Скоро по тім привела львиця молоде. Хлопчик почав що дня заходити у львину печеру грati ся з левенятем і їв разом з ними те мясо, що львиця приносила в польовання. По тім він завжди вертав до своєї матери.

Раз грав ся він з левенятем, коли вернула ся львиця і принесла трупа жінки. З жахом пізнав хлопець свою маму. Львиця побачила її в лісі і вбила. Тоді левеня посумніло дуже і не захотіло істи мяса з матери свого приятеля. Обое викопали яму і поховали маму хлопчика.

Як же молодий лев помітив, що сліди його лап стали вже такі великі, як його матери, пішов він в ліс і там забив її; тоді він приніс трупа і сказав до хлопця, що за той час теж підріс був: „На, іж.“ Але юнак не захотів і вони оба викопали яму і закопали львицю. Тепер вже ні оден не мав матери.

Тим часом оба виросли і вбрали ся в силу. Тоді юнак сказав раз до лева: „Я хотів би піти до міста, але не маю в що

одягнути ся.“ Як лев почув се, пішов він до міста і ліг на дорозі. Як надіхали купці, кинув ся він на них, так що вони з переляку кинули свої товари і втекли. Тоді лев забрав всю одіж готову і матерії, сукно і шовк, та поніс все своєму приятелеві. „Тепер би мені ще сокир, списів, ножів, лука і стріл“, сказав він подякувавши левові. Лев пішов знов до міста і в друге проробив свою штуку, але сим раз з товарів, що купці покидали, вибрав він сокир, мечів і таких інших речей і приніс їх своєму приятелеви-чоловікові. Сей подякував і пішов до міста. Скорі він оженився, та ніхто не зізнав, звідки він уявив ся.

Лев приходив що ночі до міста, щоб свого приятеля провідати; тоді вони сиділи разом в хаті чоловіка¹⁾). Але одного вечера, як вони так сиділи, війшла жінка в хату. Побачивши лева вона налякала ся і з криком кинула ся назад. Лев утік з хати на двір і сковав ся в тіни дерева, щоб жінки товариша не сполосити. „Ой, в домі лев сидить“, крикнула жінка. „Ти помиляєш ся“, відповів чоловік, „звідки б там лев уявив ся.“

На другий день на світанку викликав лев потиху чоловіка з хати. „Я йду“, сказав він. „Як почуеш, що я раз крикну, то знай, що я вмираю, як крикну двічі, то все гаразд, чуєш?“ „Чую“, відповів чоловік сумно.

Скорі по тім почув чоловік крик лева і все затихло. Він зрозумів, що лев помер. Мовчки виточив свій ніж і пішов до жінки. „Бувай здорова, я йду вмирати“, сказав він і пішов в ліс. Він знайшов те місце де його приятель лев лежав мертвий і убив себе над його трупам.

Мешканці міста знайшли оба трупи і поховали в одній могилі. Горе! Лев знищив щастє подружі!

Schöp, ст. 298—302. Bleek, No. 20.

40. Король та відьма.

(Вені Сайд.)

В давних часах жила одна відьма. Одного разу вона стала жебрати перед королівським домом. Королівська невільниця вийшла і дала їй милостиню, а стара каже до неї:

¹⁾ На заході Африки звичайно чоловік і жінка з дітьми мають окрему хату.

„Я хочу говорити до твоєї пані.“

— Почекай, каже невільниця, я піду запитаю.

Як вона запитала, пані сказала: „Введи її.“ Стара війшла і стала плакати.

„Чого ти плачеш?“ питає королева.

„Я, пані, маю таке ремесло, що вгадую долю людей; от я й вгадала долю свого пана, що він має сім синів і що він сам їх всіх забе.“

Тоді королева дала їй, що Бог дав, і стара пішла.

Королева дуже здивувала ся: зі страху вона оставшіла, аж її лице перемінило ся. Королева мати прийшла до неї в кімнату, побачила її та й каже:

— Що щобі, дочки? Що тебе трівожить?

Вона покликала невільника і сказала:

— Біжи, скаже панови, щоб зараз прийшов до дому.

Невільник пішов до пана і сказав: „Ходи зараз до дому, хтось тебе питає.“ Король устав і побіг до хати, застав жінку зовсім змінену і запитав її: „Що тобі стало ся?“ А вона відповідає: „Якась стара була в мене і сказала: „Король має сім синів, вони всі дорослі. Вони повмирають і король буде винен в їх смерті.““

Та король каже: „Слова — брехні. Я пішлю слуг, щоб шукали всюди за тою старою, вони її приведуть до мене, а я ск豪华 якусь річ, то побачимо, чи вона знайде.“ Слуги привели відьму. Він же склав золотий перстень в глинняний горщик з водою, а як стара ввійшла, він сказав до неї:

„Чи ти все знаєш, відъмо?“ — „Так, королю“, каже. — „Пошукай мені одну річ, як знайдеш, то я дам тобі міру грошей.“ — „Добре, я готова,“ відповіла стара. Вона почала гадати, а потім каже: „Тобі бракує золотого перстеня.“ — „Так, а скажи, хто його вкрав?“ — „Ніхто його не вкрав; ти сам обікрав себе“.

— „Як я його сам украв, то скажи, де він?“

„Почекай, най я погадаю.“ Вона знов почала митикувати, а далі каже: „Він в глинянім глечику з водою на вікні.“

Король дуже зчудавав ся на її мудрість, дав їй грошей і сказав: „Не начуй сеї ночі в моїм королівстві.“

Стара пішла. Чотири дні по тому другий король напав на цього короля, щоб прогнати з його держави. Той король сказав до своїх радників: „Порадьте, що маємо робити з тим королем, що напав на нас?“ А хтось відповів: „Запитаймо стару, хай вона порадить.“

Король послав слуг шукати відьму. Слуги вийшли з міста і зустрінули чоловіка, що говорив:

„Не роби Богові нічого, і Бог тобі нічого не зробить.“

Вони вхопили його і привели до короля. Король і питав його: „Що се ти говорив?“ А той: „То що я говорив, то правда.“ Тоді король сказав до вояків: „Посадіть його у вязницю до завтрашнього дня.“ Далі подумав і сказав: „Я випробую чи він говорить правду.“

Потім він зробив паляницю і всипав до неї отрути. На другий день він сказав випустити чоловіка з вязниці і сказав до нього:

„Возьми собі сюди паляницю і йди зараз геть; я не хочу, щоб ти тут вістався: як я тебе знов аловлю, то скажу відтяті тобі голову.“

Тимчасом королівські сини були на полюванні. Вони пішли аж під гору далеко за містом і полювали там, аж стало коням горячо. Тоді вони повзали з коней і сіли під деревом в тіні. Оден з них побачив на дорозі чоловіка. Королевичі не мали з собою нічого істи і були голодні; як вони побачили чоловіка на дорозі, то посадили на коней і поїхали до нього. Вони сказали йому:

„Чи ти маєш при собі хліба?“

„Маю; не роби нічого Богові і він тобі нічого не зробить.“

Вони відібрали від нього паляницю і поїхали до одного місця, а там поділили її поміж себе. Кожний дав теж шматочок свому хортови. Як же вони зіли той хліб, то померли і вони і хорти, і лишилися лише коні і зброя.

Надіхали подорожні, що йшли до королевого міста, побачили коней самих, у золотих сідлях і сказали:

„Се королівські коні.“ Вони повели їх до короля. Як вони привели їх, король подивився, ударив себе в чоло і крикнув:

„Всі мої діти померли! те що стара сказала, сталося.“

Він сказав усім своїм людям сісти на коней і їхати шукати синів. Вони знайшли їх і привезли на мулах до міста. Як їх привезли усіх, батько тільки раз крикнув і помер.

R. Basset, *Etude sur les dialectes berbères du Rif Marocain*, 1899, ст. 125—130.

Оповідання з моральним поученням.

41. Чому жінка чоловікови підвладна.

(Тавета, Східна Африка.)

З початку Бог хотів спробувати серце чоловіка і серце жінки. Він покликав чоловіка, дав йому ніж і сказав: „Слухай! Сеі ночі, як жінка буде спати, піди і переріж ій горло“.

Потім покликав жінку, дав їй ножа і сказав: „Слухай! Сеі ночі, як чоловік спатиме, піди і переріж йому горло!“

Добре. Чоловік пішов сумуючи, і думав собі: „Перерізати горло жінці! Моїй сестрі! Ні, не може сього бути. Не зроблю сього.“ Він викинув ніж в річку: мовляв, згубив.

І жінка пішла. Як настала ніч, взяла ніж і пішла вбити чоловіка, що спав собі. Коли раптом Бог зявився знов: „Проклятуща! Коли твое серце таке недобре, то ніколи в житку не торкнешся більше зеліза. Твое місце в хаті і в полі. А ти,“ казе він до чоловіка, „за те що ти добрий — ти будеш паном (над жінкою) і носитимеш зброю.“

Le Roy, *Au Kilimangaro*, ст. 218. — Basset, *Contes*, No. 100.

42. Гадина.

(Готентоти.)

Кажуть, що раз білий чоловік натрапив на гадину, котру привалив камінь так що вона не могла рушити ся. Тоді чоловік піdnіс камінь, щоб її увільнити. Як же ж він його піdnіс, захотіла його гадина вкусити.

Однака білий чоловік сказав: „Почекай, ходім перше до мудрих людей.“ Вони пішли і прийшли до Гієни, її запитав чоловік: „Чи се ж справедливо, щоб мене гадини вкусила, хоч я її доопоміг, як вона лежала безпомічна під каменем?“

Але Гіена сказала: „Ото велика річ, хоч би й вкусила?“ Тут гадина знов захотіла вкусити чоловіка, але він знов сказав:

„Підожди ще, ходім перше до інших мулрих людей, хай я знаю, чи се й справедливо“.

Як вони далі йшли, зустрінули Шакала. Білій чоловік промовив до Шакала: „Чи се справедливо, що мене гадина вкусила хоче, хоч я піdnіс камінь, що її неволив“? Шакал відповів: „Я не можу собі уявити, щоб гадину так привалило, щоб вона не могла навіть встати. Хиба як би я се не власні очі побачив, то повірив би. Ходім туди і най я побачу, чи се справедливо“.

Всі троє вібрали ся й пішли туди, де ся пригода стала ся. Як вони прибули, Шакал сказав: „Положи ся, Гадино, нехай тебе привалимо каменем.“ Тоді положив білій чоловік на неї камінь, і хоч вона як силувала ся, але таки не могла встати. Білій чоловік хотів знов піdnести камінь, але Шакал сказав до нього. „Лиши її, вона ж хотіла тебе кусати, хай сама встане!“

І оба пішли собі геть.

Bleek, Reineke Fuchs, ст. 8—9.

43. Черепаха і Мавпа.¹⁾

(Острів св. Маврикія.)

Були собі раз Черепаха і Зако-мавпа. Черепаха мала однайцятого дітей, а Мавпа — та була собі волоплюга.

Черепаха працює добре. Скінчивши роботу вона бере гроші і купує міру рису.

Вертаючи до дому, вона звертає з дороги, кладе рис на землю а сама йде до ліса збирати дрова.

Вернувшись на дорогу бачить: Зако сидить на її мірі рису і каже до неї.

„Гей, кумо! дивіть, я знайшов міру рису.“

„Сей рис не для вас, куме; сей рис то рис, що я купила для своїх дітей; я його кинула при дорозі, як пішла шукати ріща в лісі. Сей рис — мій, віддайте його мені.“

Зако не слухає нічого:

„То що можна піdnяти, можна й заховати! Я не віддаю!“

Черепаха зажурилася, та що має робити? Вона й каже мавпі: „Гаразд, куме, продайте мені хоч один фунт; бо мої діти не їстимуть дома.“

¹⁾ Записане в ломаній французькій мові негрів. Зако = Жакб, мавпа.

— Е ні, куме! Мій рис не на продаж: підіть до китайського склепу.

— Добре, куме! Колись побачимо!

Отже, одного разу Зако сидить собі на галузці на дереві, а хвіст йому звисає на землю. Іде Черепаха по-під деревом, бачить хвіст на землі, вона підняла і гукає:

— Диви! Я знайшла мавпячий хвіст! Що можна підняти, можна й заховати. Я не віддаю!

— Овва, кумо, ви жартуєте. Се ж мій хвіст.

— Рис при дорозі для того, що рис знайде; хвіст на стежці для того, хто знайде хвіст.

Зако розсердився; тягне свій хвіст, Черепаха не пускає, сунеться за хвостом. Зако тягне, Черепаха сунеться. Зако притягає се все до суду.

Судя сидить на своєму місці — Зако йому каже:

— Пане суді! присудіть Черепасі, щоб мій хвіст віддала. Черепаха каже суді:

— Мій суді! присудіть Мавпі, щоб мені мій рис віддала!

Судя починає питати; як йому оповіли цілу історію, питает він Зако:

— Де рис?

Зако сміється і бає себе по животі.

— Ось де, пане.

Судя кличе сторожа, каже сторожеві принести колоду. Сторож приносить. Судя каже йому положити мавпин хвіст на колоду: відрізав на двоє.

По тому судя промовив:

„Що можна підняти, можна й заховати. Зако знайшов міру рису при дорозі — міра рису йому належить. Черепаха знайшла на дорозі кінчик хвоста — кінчик хвоста Черепасі. Але коли Зако захотів би купити сей кінчик хвоста, щоб прідліпити його до свого шматка хвоста, — то я присуджу Черепасі продати цілий хвіст Зако за одну міру рису Балам. Тепер я сказав: ідіть собі.“

Baissaac, Le folk-lore de l'ile Maurice, ст. 262—267. — Bassett, 164.

Америка.

Оповідання про події.

44. Дівчата та зорі.

(Плем'я Кус, Північна Америка, Орегон.)

Сі люде жили в малім селі (чи острові)? Їх було богато.

Ось що сказала найстарша сестра: „Що як би ми положилися на дворі? Ніч дуже гарна, щоб сдати на дворі.“

Се були самі жінки. І вони пішли на двір. Там вони поклалися спати. Вони почали жартувати і майже поснули. Тоді молодша сестра сказала: „Що як би сі звізди стали нашими чоловіками?“

Старша сестра сказала: „Котрого ти хочеш?“

„Я хочу маленьку зірку.“ Так сказала та.

„Котру ти хочеш?“ — „Я хочу велику звізду.“

Потім вони заснули. Вони вже не знали нічого, вони спали.

Молодша сестра збудилася раненько. На диво, коло неї лежав якийсь чоловік, як вона прокинулася. Його голова була сива. Рантом вона побачила чоловіка коло своєї сестри — велику звізду. Коло старшої сестри був дуже гарний чоловік.

Ся жінка здивувалася. Чоловік сказав до неї так: „Я той, котрого ти бажала з-вечера.“

Ось що звісно про людей-зір. Не знати, що з ними сталося. Так оповідають сю історію. Тут вона кінчується.

Columbia University contributions to anthropology I. Coos Texts by Leo J. Frachtenberg, ст. 51—53, записані від останнього Індіанця-Куса, Джима Бучанана.

45. Весняні привиди.

(Плем'я Тена, Аляска.)

Парубок іде човном. Немов чекаючи чогось, обертає голову і слухає. Ціть! хтось співає? Чи ба! якась жінка співає? „Іа—та—н—на!“ — вона співає.

Тоді він виходить на беріг. На березі стоїть жінка, її волосе довге, вона мие його в ріці, а при тому співає.

Він підкрадається до неї і обхоплює її стан. „Я не людина! Я не людина!“ каже жінка. Він випускає її; він, той чоловік. Диви! над водою похилила ся береза, її віти пливуть по воді. У чоловіка в руках береза.

З пересердя він війшов в своє човно і поїхав далі.

Він іде знов. • Наче чекаючи чогось, обертає ухо і слухає. Цить! хтось співає? ніби жінка знов: „Така сама що щойно була“, думає. „Ото!“ думає, „Чи се їй справді жінка гомонить?“ думає.

Знов розглядається ся. В кущах щось співає. „А—йа—йу—га—йа!“ вона каже, мовляв.

Він виходить на беріг, жінка, яка ж гарна! підперезана поясом з оленячих зубів, збирає вербову кору.

Він обхопив її стан. „Я не людина! Я не людина!“ сказала вона. Він випустив її. „Здається мені, що таки людина, стільки гомону від твоїх співів“, каже він. Вона полетіла, обернувшись перепелицею.

Він поїхав, розсердив ся.

Знов слухає. Хтось гукає. Він вилазить з човна на тім боці. Він іде в кущі. Тут, диви! Яка сила людей! Вони грають ся в пилку на березі. Які гарні люди! чоловіки і жінки, вкуші. Він ховається в траву, коло них. „Як вони кинуть на мене жінку, то я зловлю“, думає собі.

На решті вони кидають якусь до нього. Зразу ж він ловить, стає на рівні ноги. „Я не людина! Я не людина!“ каже вона виризаючись. Він пускає її. Тільки дика гуска знімається з криком.

Всі інші стали гусьми і полетіли. Нагніваний чоловік сів знов в своє човно.

Він іде знов і слухає. Чує балачку, люде гуторять. Він вилазить з човна. Він вертає назад, туди де чути балачку, і йде в кущі.

Бачить ставок, в воді стоїть богато людей. Хтось замовляє, якийсь великий, старий чоловік, якийсь шаман, у вибрязній одежі.

Так говорить шаман: „Здається, що зараз тут ви мусите погинути.“ — „Не вважаючи на се ми лишилися тут,“ кажуть люди.

Парубок вискочив з трави, та до того шамана. Шаман став видрою, пірнув у воду і почав плавати по ставку. І інші люди пірнули, хто видрою, водним шуром, пліскою, і поховалися на дні. А парубок став соколом і полетів геть. Кінець.

Publications of the American Ethnological Society, том II. Tena texts and Tales from Anvik, Alaska, by J. W. Chartran, ст. 28—31.

Експлікативні оповідання.

46. Як Морська свинка дістала огонь для Матахо. (Матахо, Болівія.)

Оповідають, що Ягуар стеріг огонь тоді, як ще Матахо його не мали.

Оповідають, що всі пішли ловити рибу. Всі Матахо пішли рибалити, а Морська свинка пішла в гості до Ягуарів, і принесла їм одну рибу.

Оповідають, що вона хотіла підійти до вогню. Оповідають, що Ягуари стерегли його і не хотіли йй дати жару. Кажуть, що Морська свинка таки взяла трохи огню, нишком. Ягуари запитали її, що се вона бере; вона сказала: „Нічого.“

Кажуть, що вона пішла. Як рибалки вернулися, розложила Морська свинка великий огонь, і спекла скоро всю рибу. Як рибалки пішли, почала траца горіти. Кажуть, що Ягуари, як побачили огонь, прибігли і принесли води, щоб гасити.

Як рибалки вернулися, розвели вони з жару¹⁾ новий огонь. Потім вони знов пішли, але огонь, вже ніколи не гас.

Тепер кожний Матахо має огонь.

E. NordenSKIOLD, Indianerleben, Leipzig 1912, ст. 110—111.

47. Міш.²⁾)

(Майду, Північна Америка.)

Міш шукав³⁾ собі якогось сковища, щоб жити в нім безпечно.

¹⁾ Цо взяли з собою в дорогу. NordenSKIOLD.

²⁾ Се оповідання, очевидно, старається пояснити, чому міш не має чевної оселі, отже належить найбільше до експлікативної прози.

³⁾ В оригіналі мужеський рід.

„В якому краю міг би я спинити ся і жити спокійно?“
каже. „Мій краю! Як прийде зима, де мені бути?“ І він
пішов. „Я знайду,“ каже, „я знайду мою будучу країну,“ каже.

Ідучи побачив спорохнявливий ковбок. „Ось тут, думаю,
мені б спинити ся,“ він сказав. По тім вліз в нього, а як
вліз, його спину було видно. Тому він мовив: „Як я так
зроблю, то смертні люди побачивши мене скажуть: ,А се що
звон!“ скажуть. Потім вхопивши, витягнуть мене геть. Потім
вбить мене,“ сказав він. „Я не вмру тут,“ сказав; „де
инше, думаю, знайду собі значно певнішу хату,“ сказав.

І вилізши, він пішов, мандруючи, полюючи в дорозі весь
час за домом. Він побачив дім. „Гаразд! може, я тут спиню
ся,“ сказав він. „Може се добре. Ніхто не побачить“, сказав.
Потім він подіз в нього. Як вліз, хвіст його було видно.
„Гаразд, як я зроблю так, то смертні люди побачивши мене,
скажуть: ,А се що знов?“ скажуть,“ сказав він. „Потім вxo-
пивши мене за хвіст витягнуть і мене вбить,“ сказав. „Се
дуже добре, але вони добачать мене,“ сказав. „Як я лишу ся
тут, смертні люди, побачивши мене, убить мене.“

Тоді він віліз і став розглядаючись. „Де ж знайду я
собі житло?“ сказав він. „Куди б мені іти, шукати будучої
оселі,“ казав. І він пішов, все йшов, все розглядав ся, все
мандрував. Він прийшов до великого, виверненого дерева.
Туди він вліз. „Ось воно“, каже, „тут я можу вістати ся.“
сказав.

Він зробив порядок. „Добру хату знайшов я собі“,
сказав. Тут мабуть лишу ся,“ сказав він.

Як вже все зробив як слід, тоді доперва нагадав собі:
„Ні, справді, я зле надумав,“ сказав. „Тут, як я собі зроблю
таку хату, дорослі дівчата, будуючи хижки для себе¹⁾)
знайдуть мене на певно,“ сказав він. „Се зле, як танцюючі жінки по-
бачать мене, то не буде добре,“ сказав він.

„Ні, се дуже зло,“ сказав. „Вони (люде) побачили б

¹⁾ На свято дозрілості жінок, що відбувається ся в лісі, далеко від села, —
бо дівчата вважають ся „не чистими“. Наблизитись до таких хижок стороннім
забороняють ся дуже строго.

мене всюди. Але десь я мушу жити," сказав. „Я буду жити всюди, а вони хай мене шукають!" сказав. І так зробив.

Publications of the American Ethnological Society, IV: Maidu Texts, by Roland B. Dixon.

48. Вовки і Олені.

(Тсімшіане, Британська Колумбія.)

Вовки святкували празник на прерії коло устя р. Скіни. Вони запросили на празник ватажків Оленів. Запрошені Олені прийшли сразу ж.

Вони посідали вигідно на траві напроти Вовків. Вовки сказали: „Ви, по тім боці, починайте сміяти ся!"

Але Олені: „Ні," кажуть, „смійтесь ви перші."

Вовки сказали: „Добре, сміймо ся. Га-га-га-га-га! Тепер ви починайте, по тім боці."

„Добре," кажуть Олені, „М, м, м, м, м. Тепер знов ви, Вовки, по тім боці."

І Вовки знов сміяли ся: „Га-га-га-га-га."

Тепер Олені перелякалися, бо побачили великі зуби Вовків. Вовки сказали: „Тепер ви, по тім боці, смійте ся знов. Але не замикайте рота, як смієте ся. Ніхто так не сміється ся! Відчиняйте рота що сили, як смієте ся. Робіть оттак-о! Страйтесь з усієї сили. Не бійтесь відчиняти рота!" Так казали Вовки. „Тепер смійте ся!"

І Олені засміяли ся: „Га, га, га, га, га." Вони відчинили роти широко. Вони не мали зубів.

Добре! Вовки побачили, що Олені не мали зубів. Вони сразу ж кинулись на них. Вони покусали їх. Вони поїли Оленів. Лиш кілька Оленів втекло.

Відтій страх Оленів перед Вовками, тепер.

Smithsonian Institution. Bulletin 27. Tsimshian texts by F. Boas, ст. 838.

49. Про першого чоловіка.

(Чіпвей, Північно-Східна Канада, Озеро Невільників.)

Тоді (себто на початку світа) всі люди були ще в одному, і були ніби оден чоловік. Той називався Дене¹⁾). Він надав імена і кольори усім звірям на землі.

¹⁾ Земний; взагалі чоловік — імя, которым Чіпвей самі себе називали (Petitot).

Як він роздав уже всім звірям імена і кольори, Дене побачив одного птаха, що не мав ані кольору, ані назви.

— Ей ти! кажи: чим хочеш бути?

Птах відповів: „Я хочу бути дуже гарною птицею.“

— Ну то будеш такий, каже Дене.

— Ні, каже птах, так я не буду досить гарний.

— То будеш от-такий.

— Ні, каже той, се мені не підходить.

— Так от же, такий будеш. — Ні, таки каже птах.

Він так довго перечився з Дене, аж поки не вивів його з себе. Тоді чоловік вхопив птаха, кинув його в огонь і ви-валив в угло, аж він став зовсім чорний.

Тоді він вилетів кричучи: „Кргва, кргва!“ І тому він і до тепер не має кольору. Ми називаемо його Тра-цан, або Тта-цан — брудне шре (ворон).

Тоді Ворон полетів як стріла і присягнув воювати з чоловіком до віку. Віц полетів з заміром пошкодити йому, але подорожі зустрінув бевжурного Грача, вхопив його за горло, майже задусив зі злости і витер його на всі боки до себе. Ось чому Грач хоч і приязній чоловікови, зовсім чорний і голос його такий неприязній.

В тих часах чоловік жив на землі зовсім так як тепер, але звірята жили і розмовляли з ним, і слухали його у всьому.

Тоді люди на землі не вмирали, лиш старіли ся довго не вмираючи. На решті ноги чоловіка стерли ся від ходження, і він помер, і горло перервало ся йому від ідження і він мусів теж померти. Від того часу люде вмирають з різних причин.

E. Petitot, Tradition indiennes du Canada Nord-Ouest V ст. 344—351.

50. Про жінку, що знайшла мідь.

(Чіпвеї.)

Давно колись Ескімоси украдли жінку (у Чіпвеї) і завинувши її голову, щоб вона не бачила своєї дороги, перевезали її на той бік моря. Там її одруженено з Ескімосом, і він зробив її матір'ю хлопчика. Але її на решті вдало ся утекти і вона пустила ся з дитиною здовж берега, шукуючи переходу на той бік моря, до свого краю. Вона не знайшла переходу, сіла і заплакала.

Тим часом до неї підійшов білий вовк, а потім повернув до моря, не надумуючись віз до чого і вода сягнула йому лише по живіт. З цього вона зрозуміла, що на тім місці в морі брід і що той білий вовк її Інкранзе, охоронний дух. Вона набрала ся нової відваги, пішла за білим вовком і так перебрила протоку, і стала знов на суші по сей бік.

Але оглянувшись назад, подорожниця побачила за собою на морі щось подібне до скалистого острова. Вона дуже переплакала ся, бо думала, що може се Ескімоси доганяють її; тому вона сковала ся і почала слідити за тим предметом. Але як він наблизився, вона побачила, що се табун шівнічних оленів переходить брід. Тоді вона заправила на палицю своє зелізне шило і засіла ся на дорозі оленів. Як вони переходили, вона ударила одного в серце і убила його. Потім зварила мясо, положивши шматки мяса в желудок звіряті, як в горщик. Вона наїла ся сама, положила решту мяса коло дитини і лишила її там, бо побачила, що воно її буде тягарем в дальшій дорозі.

Виrushивши дальше, вона пішла горі якоюсь рікою, що в тім місці впадала в море. Ращтом на вершику гори вона побачила ніби полуше і подумала, що там мусить бути люде. Тому вона полізла на ту огненну гору, і там побачила, що то був вулькан, і що світло ішло від розтопленого червоного металю.

Подорожниця рушила знов далі і по дорозі розкладала велике камінне, щоб могти вернутися назад тою дорогою.

І так вона дійшла аж до людей, що пішали її за свою. Вона оповіла їм, що знайшла червоний металль на березі моря, і зараз пішла з ними на те місце, щоб добути його. Вона водила їх туди три рази, а вони думали що ся жінка прийшла з неба.

Але як вона повела їх останній раз, вони ганебно знасиливали її. Тоді вона сіла на землю коло свого металю оплакуючи свій сором і не захотіла піти відти. Вони просили її, щоб вона встала і вернула ся з ними, як завсіди, але вона не послухала їх. Тож нарешті вони лишили її і пішли самі.

За якийсь час сі люде знов пішли на огненну гору взяти металю. Вона побачили, що жінка ся прнула в землю аж по пояс. Вона не хотіла таки вернутися з ними, бо не вірила їх.

слову і воліла закопати ся в землю. Але де-кільком з тих, що прийшли і були ій особливо любі, вона дала трохи того червоного металю — са-тцан (медвежий гній). Заразом вона сказала ім сі слова, що були її останніми словами:

— Як ви будете приносити мені данину з доброго мяса, то я даватиму вам доброго металю. Як принесете мені оленячі легкі, або серце, печінку, нирки, то я дам вам металю такого кольору і форми, як се мясо. А тим, що принесуть мені по-ганого мяса, припадуть скалки і відпадки.

Так мовила вона до них. Вони пішли, але потім знов вернулися шукати міди і побачили, що жінка війшла в землю по саму шию. Тільки голову було видно, і так Дене і годували її добрим оленячим мясом; за се вони знайшли доброї міди.

Коли вони прийшли ще пізніше, жінка, кажуть, зникла зовсім. Даремно кликали її Дене, даремно давали їй найліпшого мяса — жінка закопала ся так глибоко, що не могла ані їм відповісти, ані дати металю, — так кажуть.

Але ще й до нині можна бачити ті великі каміння, що подорожнича розставила по своїй дорозі. За сими слідами ся жінка могла вернутися до моря.

Ось кінець історії Міданіх людей (Тратсан-оттіхе), і з цього видно, чому вони так називають ся.

E. Petitot, Traditions indiennes du Canada N.-Ouest, XVII., ст. 417—422.

Оповідання про житрість, силу і нерозум.

51. Як Черепаха-Карумбе убила Ягуара-Ягуете.

(Чіріуано, Болівія.)

Раз був великий шир. На ньому були Агуара-Тунпа¹), Черепаха-Карумбе і Тату-тунпа. Синок Черепахи плакав. Як його запитали, чого він плаче, він сказав, що хоче грati ся кігтями Ягуара. Жінка Черепахи сказала чоловікови, щоб добув Ягуарові кігті, аби дитина мала чим грati ся.

Черепаха зібралася в дорогу і прийшов до дерева самоу, що має великі, гострі колючки. Там спинився і став чекати Ягуара. Здалека почув його рев. Ягуар підходив ревучи і нарешті зустрів Черепаху під деревом.

¹) Дав. оповідання „Весіле Тату-Тунпи та Агуара-Тунпи.“

— Що ти тут робиш, спітав Ягуєте.

— Граю ся, каже Черепаха.

— Як? каже Ягуар.

— Я влажу на свою і потім кочую ся в низ, каже Черепаха.

— Ану покажи, каже Ягуар, що хотів Черепаху зісти.

Черепаха поліз на сим вершок і скотив ся щасливо вниз. Се дуже подобало ся Ягуарови і він знов післав Черепаху на гору. Знов він скотив ся щасливо. Ягуар захотів теж спробувати. Виліз, але як покотив ся в низ, то розпоров собі по дорозі живіт на колючки і вмер.

Черепаха забрав тоді кігті і поніс їх свому хлонцеви грати ся.

Nordenskiöld, Indianerleben, ст. 291—292.

52. Як Ворон вкрав бабину печенью.

(Тена.)

Раз була собі стара баба, що жила завсіди на однім місті. В літі вона ловила рибу сіткою, а в зимі мешкала в землянці і ловила перепелиць.

Раз як вона розкладала огонь, прибив ся медвідь до її хати, і вона вбила його, а потім пішла спати. На другий день вона встала і здерла шкіру з медведя, порізала мясо на шматки і поскладала їх в коморі, а трохи закопала в землю. Потім пішла до хати і зварила собі медвежі лапи.

Як вона скінчила варенне, прийшов Ворон. „Звідки ти прийшов?“ сказала вона. „Звідкись“, сказав Ворон.

Вона дала йому трохи мяса, а він сказав: „Люба бабуню, я хочу принести тобі дров.“ Стара згодила ся, але Ворон сказав: „Але я змерз, позич мені свою рибачу одіж (з рибачиків) і черевики.“ Вона дала йому і він пішов по дрова.

Але як він відійшов від хати, то зів шкірану одіж і черевики. Тоді вернув ся.

Баба сказала: „Де моя одіж і чоботи?“ А Ворон сказав: „Ой, бабуню люба, я забув ся і лишив їх там, де збирал дрова.“

Баба сказала: „Іди й принеси назад.“ Ворон сказав: „Я не хочу йти за ними, щди сама, бабуню.“

Так баба пішла шукати одіж і чоботи, але не могла знайти їх, а поки її не було, Ворон підлітів, сів на комору і зів усе мясо. Тоді пішов до хати, поперекидаючи усе догори ногами і вимостили хату медвежим салом.

Зарараз по тім баба вернула ся і застала Ворона, що бабрався в медвежім салі: „Де ти взяв медвежого сала?“ сказала вона: „Бабуню, се те, що ти дала мені вчера вечер.“

Тоді вона вбила Ворона здерла з нього шкіру і повісила в хаті. Потім вона плакала, бо не мала їжі на зиму.

Раз якось вона вернула ся до хати і застала там дві жінки. „Ов“, сказала, „ви звідки прийшли?“ — „Ми втратили свого чоловіка і шукаємо його.“ — „Я не бачила нікого“, сказала стара. Але одна жінка почала розглядати ся і побачила Воронову шкіру. Вони обі кинулись, щоб убити бабу, але вона була сильніша і вбила їх.

Tena Texts and Tales from Anvik, Alaska, by J. W. Chapman, ст. 32—34.

53. Як Ворон вкрав доньку богача.

(Тена.)

Раз було село, в котрім люді мешкали в глиняних домах, а в тім селі мешкав один богатий чоловік. Він мав великий дім, на котрім була приладжена жердка зі звірячою шкірою на кінці (як прапор), бо то був дуже богатий чоловік. Він мав жінку і доньку.

По-серед села стояв мужеський дім, і що вечера чоловіки сходили ся в нім, а жінки приносили їм туди мяса і риби і мороженої сметани. Як вони зійшли, жінки забирали деревяні миски та йшли до своїх домів, а старі чоловіки і хлопці ішли спати в мужеськім домі. Зрана хлопці йшли збирати дерево для мужеського дому, а потім вони снідали.

Часом богач полював на диких кіз і вбивав силу кіз своїми стрілами та луком і давав їсти всім людям.

Його донька була гарна дівчина, але вона не хотіла іти заміж. Всім хлопцям вона подобала ся, і всі хлопці збирали для неї дрова і старали ся війти до її батька в хату, аби по-бачити її. Але їй вони не припали до вподоби, і вона вики-

дала геть дрова, що вони для неї зносили. Всі намагалися сподобати ся їй, але не могли здобути її.

Раз літом сільські дівчата посадили на човни і поїхали по ягоди, і богачева донька поїхала з ними. Вони причалили під якоюсь горою, лишили свої човни і полізли на гору шукати ягід.

Як Ворон почув, що дівчата поїхали по ягоди, то взяв свій човен і поїхав за ними, та знайшов їх човни на березі. Тоді взяв і поперевозив їх на другий берег ріка. Як дівчата зійшли з гори, побачили, що їх човни на другому боці, і стали говорити: „Ой, леле! наші човни на тім боці ріки! то вітер нам поробив!“ Тоді вони побачили, як Ворон Іхав посри них рікою і гукнули до нього кажучи: „Перевези нам наші човни!“ Та він сказав: „Ні, я вас поперевожу на той бік своїм човном. Дівчата сказали: „Еге,“ і він перевіз одну, потім другу.

Тоді богачева донька сказала: „Перевези мене!“ Але він сказав: „Як черга прийде.“ Отже як він перевіз всіх інших на другу сторону, то взяв богацьку доньку в човен та поплив з нею геть за водою.

Вона плакала, бо Ворон їй не сподобався. Він Іхав з нею долі рікою, а вона плакала цілий день, бо він їй не сподобався. Він сказав до неї: „Не плач, я тобі нічого не зроблю, я добрий чоловік!“ Але вона сказала: „Я тебе не люблю; ти лищ все брешеш.“

На другий день дівчина сказала: „Я хочу піти на хвилю до ліса.“ Ворон сказав: „Гаразд“, і привязав до неї довгий мотузок, бо думав, що вона може втікти. Другий кінець взяв в руку, а вона пішла в ліс.

Тоді вона відвязала мотуз, привязала його до дерева і втікла. Ворон гукав до неї, але ніхто не відповів. Він потягнув за мотуз, але той не подався. Він потягнув міцно, і дерево зломилося. Тоді він побіг до ліса та став її шукати. Але вона бігла до дому і прибігла скорше ніж він дігнав її.

Пізнійше і він вернувся до дому і його баба запитала його: „Де ти був?“ А він сказав: „Я був у лісі.“ Але його баба сказала: „Я чула, що ти втік з богачевою донькою в човні

рікою. Не роби того більше, бо ти не богач, щоб брати її собі за жінку.

І після того всі люде стали звірятами.

Tales Texts and Tales, by J. W. Chapman, ст. 28—30.

54. Як Срел побив Сокола.

(Васко, Орегон, Північна Америка.)

Сокіл був великий мисливець і рибалка. Він пробивав ополонки в леду, поринав в них і ловив рибу цілу зиму.

Він був жонатий з донькою Койота. Отже Орел прийшов в ту місцевість і оженив ся. Койот був дуже гордий з свого зятя і тому улаштував перегони. Він запросив також Орла. Орел сказав: „Я нічого не розумію в бігенню, але як що Койот хоче, щоб я біг з його зятем, то нехай прийде до мене.“ Але почав вправляти ся. Що вечера перед світаннем він ішов на гору і гнав в долину табун оленів і потім вбивав їх всіх.

Койот з своїми прийшов запрошувати Орла. Рішено було, що хтось побіжить ще перед початком, просто щоб себе показати.

Вийшов чоловік з сагайдаком за плечима і в цяткованій одежі. Він потанцював хвилю, а потім при всіх вібраних ішов. Всі почали оглядати ся за них. Орел сказав: „Він там на дворі,“ і Орел підніс теплоту сонця на тім місці, де чоловік стояв, так що він тріснув. Се була вош, що прибрала вигляд людини, потанцювала, а потім вернувши свій природний вигляд, зникла не знати де, і ніхто не міг вгадати, поки Орел не вбив її сонячним теплом. Вона часто буvalа на танцях і показувала себе так для заробку.

Тепер Орел і Сокіл пішли на місце перегонів. Сонце почало припікати. Вони побігли до того місця, завернули і побігли шів дороги назад. Тоді Орел покликав зливу і Соколові стало трудно бігти по болоті. Він весь промок, і Орел випередив його. Старий Койот мусів занести свого зятя до дому, бо він був ледви живий.

Коло половини зими, Койот запросив Орла ниряти з Соколом. Орел сказав: „Я не розумію нічого в нирянню, але я спробую“. Койот з зятем прийшли до води. Койот мав п'ять

и рути в схованих під поясом, які хотів дати Соколови. Орел прийшов з своїми прутами в руці. Оба мали по ополонці. Оба піднялися з першу в повітре, потім пірнули. Орел трапив в ополонку і пішов під лід, але він зробив так, щоб Соколова ополонка замерзла, так що Сокіл вдарив головою в лід і мало не забився. Койот китагнув його і як раз приводив до памяти, коли Орел викинув з-під леду з п'ятьма низками юсосів і іншої риби.

Орел пішов до дому і співав майже цілу ніч.

Publication of the American Ethnological Society, II: Martin Sapir,
Wasko Tales.

Оповідання про пригоди і магічну силу, або „про щастє“.

55. Пантера та Дикий Кіт.

(Племінник Вакко, Орегон.)

Пантера і Дикий Кіт жили разом десь з п'ятретя миля понизше The Dalles в Орегоні.

Дикий Кіт завсіди сидів дома і вів господарство. Як він підріс, то став полювати луком і стрілами на кріликів, не далеко від дому. Одного літа Пантера принесла мозкову кістку, повісила її і сказала до Кота: „Який би ти не був голодний, не іж сеї кости!“ — „Гаразд,“ сказав Дикий Кіт.

Одного дня Пантера забарила ся на польованню. Дикий Кіт лежав голодний дома, аж глянув і побачив кість. Він зняв її і положивши на долину, ударив другою по кости. Кість зломалася, мозок вискочив і загасив огонь, а близько не було ніде огню.

Дикий Кіт глянув і побачив огонь по тім бокі ріки, але не міг найти човна. Тоді він поплив на той берег, побачив дім, війнов і нашов там дві старі сліпі сестри, що мали кожна не п'ять головешок і весь час перераховували їх. Дикий Кіт вівсяв одну. Тоді сліпа нарахувала лише чотири і докорила сестрі, що вона вкрала. „Та ні,“ сказала друга. Дикий Кіт положив знов головешку. Вона порахувала, знов знайшла всі і сказала: „Сестро, я помилила ся, все в порядку!“ Кіт засміявся. Потім він попробував того ж в сестрою, що сиділи зліва, і так само вийшло. Дикий Кіт засміявся сам до себе.

Він вийшов і назбирав кедріни, повязав в пучечки такі самі як головешки, підпалив їх і положив замість головешок. Він взяв собі дві головешки і пішов до ріки, до великого каміння, а там попривязував головешки сторчма до ух, так що вони стояли як осяї чі уха, і посплив з ними до дому. Як просплив три четверти дороги, в уха стало горячо. Як був вже при березі, то ледви видержував, а як приплив, посқидає головешки геть і обмив уха. Потім підняв знов огонь, пішов до дому і розложив нову ватру.

В ту хвилю, як він розкладав ватру, Пантера цілила стрілою на оленя. Її лук зломився і потекла кров. Пантера зразу догадалася, що в домі щось не добре. Вона подумала, що Кіт наробив біди. Вона вернула до дому і запитала: „Що ти робив?“ — „Огонь був погас.“ — „Дех ти взяв нового?“ „У тих старих жінок на тім березі.“ — „Тепер вони нападуть на нас, сказала Пантера. „Подай-но нашу сокиру.“ Дикий Кіт недав і вони вигострили її дуже добре: вони зрубали дерево чотирма ударами, потім зрубали трома, потім двома, потім одним ударом. Потім як лиши витягнули її, упало дерево. Тепер Пантера помалювала себе жовтими червонами, і чорними пасмами¹⁾. Дикий Кіт взяв сокиру, Пантера хотіла бити ся руками.

Раптом почули вони крик: „Гой!, гой!, гой!“ Земля тряслася, вірвала ся велика буря і пішов дощ і град. Се був старий Сірий Медвідь, що казав: „Хто украв наш огонь?“ П'ять разів крикнув він: „Хто украв наш огонь?“ і кожний раз буря ставала гірша і гірша.

Старий Сірий Медвідь підійшов до дому, зломив частину його і Пантера вчішила ся з Медведем. Пантера казала до Дикого Кота: „Брате, удар його своєю зброєю.“ Але Медвідь запитає: „А ти чого тут хочеш?“ Кіт налякається ся і втече через комин. Але Пантера знов гукне: „Ходи, вдэр його своєю зброєю,“ і Кіт збереться ударити. Але знов Медвідь крикне на нього, і Кіт знов втікне, перелякавшись.

¹⁾ Загально росповсюджений звичай росписувати себе до бою, свят, жабоби і т. ін.

Нарешті Пантера крикнула: „Удар, бо я далі не можу.“ І Кіт ударив і відрізав задні ноги Медведя. Медвід умер, і вони викинули його і прикрили.

Тепер прийшов другий Сірий Медвідь, з ще більшим шелестом і сильнішою бурею. І кожний раз, як Дикий Кіт виглядав на двір, град потрапляв в нього. Тому його голова тепер покрита чорними плямами.

Другий (Медвід) прийшов тупаючи в землю, завалив край дому і ревів без перестанку. Дикий Кіт вже не так боявся сим разом. Як Медвід війшов у хату і його кликали, він і собі спускався¹⁾.

Пантера і Медвід почали битися. Потім Пантера по-кликала Кота і він прийшов і відрізав Модведеви задні ноги і викинув його.

Тепер прийшов третій з дощем, градом і вітром. [Всі три медведі були білі як сніг.] Земля тряслася від тої бурі, що він навів. Вони щойно були відбудовані свій дім, як же третій Медвід прийшов і майже перевернув його, лишила ся лише та половина, де сидів Дикий Кіт.

Пантера борола ся з третим Медведем, і він її переміг і мало не вбив. Тоді вона кликнула Дикого Кота: „Ходи, брате, я вже ледви дихаю.“ Дикий Кіт відрізав задні ноги Медведя і вбив його.

Четвертий Медвідь прийшов з громом і блискавкою, а вітер дув так сильно, що ніс кусні скал з собою. Пантера чотири рази падала, а Дикий Кіт дивився і чекав аж його покличуття. Нарешті Пантера зарепетувала: „Злази, бо я ледви живий.“ Кіт зіскочив скоренько, але Медвідь заревів так страшно, що він перелякався і пішов назад. Він злазив так три рази. Кожний раз Медвідь обертався до нього, збивав порох і ревів так, що він втікав назад. Нарешті він зліз, відрубав Медведеви задні ноги і Медвід умер.

Тепер прийшов п'ятий Медвідь. Земля затряслася, як він надійшов з громом, блискавкою, дощем і градом, і він за-валив дім зовсім. Тепер Медвід почав бити ся в Панteroю.

¹⁾ З зимового отвору посеред округлого земляного верху, що в підвінній індіанській хаті служить також і входом.

Бив ся страшно. Вони підняли ся в повітре і били ся так далеко, що їх не було видно, лише великі шматки мяса падали, шмат за шматом. Пантера була біла, Медвідь темнавий.

Дикий Кіт розложив огонь і спалив мясо Медведя, але сковав Пантерине мясо. Коло заходу сонця Кіт побачив, як вони наблизилися по трохи, зішившись в смертельнім бою. Самі кости, на котрих висіли ще тільки їх серця. Ані тіла, ані кишок не було. Як вони спустилися на землю, Медвідь був під Панteroю, і Дикий Кіт спалив Медведя — його тіло і серце, а Пантеру положив в воду.

Пройшло п'ять день і ночей і Дикий Кіт чув себе дуже самітним. На шостий день рано Пантера крикнула: „Брате, чи ти не спиш?“ Кіт скочив на рівні ноги — він так утішився, що Пантера була знов жива. Він зразу ж розложив огонь і почав варити Пантері. Зівши Пантера взяла тіла Медведів, кинула їх на той бік ріки і обернула їх в великі скелі. Ті скелі стоять до нинішнього дня. Пяте тіло спалили.

[Сі скелі називають „Великими Медведями і Вовками“, кожна скеля має заглублений вершок. В давніх часах Індіане носили туди своїх дітей спати, по одній ночі на кожній скелі, аж переспали на всіх чотирох, аби вони дістали велику силу від скального духа.]

Зробивши се, Пантера сказала: „Тепер ми мусимо розійтись і приняти інший вигляд. Що ти робити меш доброго людям?“ Дикий Кіт сказав: „Я буду жити коло ріки і як котрийсь парубок буде мені послушний, я зроблю з нього великого мисливця.“

Пантера сказала: „Я піду до Водоспадів, і як котрийсь парубок послухає моє слова, я зроблю з нього великого вояка і великого мисливця.“

Publications of the American Ethnological Society II, Wasco Tales and Myths by Curtin-Sapir, ст. 294—298.

56. Баба-Паук.

(Плем'я Кус, Орегон.)

Бабуся-Паук мала пятеро дітей: Одного ранку вона була на мандрівці і зайшла досить далеко. Люде, що жили в низу,

прийшли війною на її дітей. Бабусі-Паука не було дома. Вони (діти) почали битись і не задовгі їх всіх повбивали.

Одна жінка була вагітна — бо всі діти Баби-Паука були одружені.

Баба-Паук не знала нічого про війну. Як би вона була бачила, то її дітей не повбивали б.

Як їх вбили, то підпалили дім — і нічого не лишилося. Дім згорів до решти. Вагітна жінка сковала ся в куток. Дошки почали заломлювати ся і падати одна по другій. Вона вирвала одну дошку і лягла на живіт; з-верху на себе положила дошку. Так вона слухала, як дім горів; нічого не зісталося ся.

На другий день Баба-Паук вернула. Вона побачила, що їх дім щез і вона не виділа нікого. Вона почала шукати на загарішку. Рушила палицею румовиско, що лежало в куті. Побачила дощину. Здавалося, що та дощина рухалася. Вона рушила її палицею. На диво, з-під дошки показалася людина. Тоді вона повернула її на лицьо, і се була вагітна жінка. На диво живіт жінки рухався, хоч жінка була не жива. Вона мусіла задути ся, як лежала під дошкою.

Баба знала, як виняти дитину. Справді, вона виняла її. І се був хлопець. Вона відложила жінку на бік і позбирала кости інших дітей. Вона положила їх на березі річки, коло них положила жінку. Так вона вчинила.

Тепер вона заняла ся внуком і скупала його. Вона обмила все: сустави, тулуб, бедра. Вона обмацала все поволі. „Ти ростимеш швидко“, говорила Баба-Паук.

Люде, що жили в низу, не знали цього. Всі думали, що вона живе сама. Між тими, в низу, жили теж її родичі.

Бабуся-Паук цілий час збирала запаси поживи. Скоріше її внук виріс. Він міг вже ходити. Тоді він сказав до своєї бабуні: „Що, як би ти зробила мені маленький лучок? І маленьких стріл зроби мені також.“ Так говорив унук.

Справді, вона зробила йому лучок. І поробила також стріли.

Він сказав до своєї бабуні: „Я завсіди бачу чимало звірів, але не можу їх убити.“ Так сказав він своїй бабуні.

Потім він пішов. Вона його научила: „Не заходь далеко. Грай ся тут близько.“ Так вона йому наказала.

Дивно, як далеко він заходив! Він ніколи не казав того бабуні, як вертався до дому. Він убив курочку. Він дуже тішився, як убив її. З усіх птахів він убив по одному. Граючись, він пускав стріли в гору. Потім, як вони вертали, дивився, куди вони забивалися в землю. Так він грав ся. І туди ішов збирати стріли.

Раз він пустив стрілу в гору. Стріла вбила ся трохи дальнє в землю. Йому почув ся ніби якийсь шелест. Він пішов туди. Побачив стрілу і подивився на неї. „Що викликало сей шелест? Сього ніколи не бувало, як стріла вбивала ся в землю?“ Так він собі думав. Він почав витягати стрілу. Стріла сиділа міцно. Він почав тягнути її. Показалося, що стріла ударила в дошку.

Ралтом перед ним відчинилися якісь двері. Він стояв перед ними і дивився. Він подивився до середини. Він вийшов в середину. Він так собі думав: „Що се може бути?“ Так собі думав.

Він почав розглядати ся. В шпарі побачив запхану сошілку. Далі побачив п'ять сопілок запханих в шпару. Він побачив також п'ять сагайдаків на кілку, сагайдаки з рибачої пікіри. В кожному було по луку і кожний був повен стріл. Він подивився на них і подумав: „Чому моя бабуня, що лишила ся дома, не сказала мені про се?“ Так він думав собі.

Вони¹⁾ мали також п'ять ліжок. Потім він вийшов. Він знов замкнув двері за собою. Бабуся-Паук запитала його: „Чому ти не вернувся до дому вчасно?“ Так він сказав до неї: „Я звичайно ходжу далеко.“ Потім він так сказав до неї: „Що сталося з нами, що нас тільки двоє?“ — „Ми обос пережитки великої різні. Моїх дітей убито. Я лише одна лишила ся.“ Так сказала свому внукові: „Ти зістався в животі.“

На другий день він так сказав до своєї бабуні: „Я бачив, щось велике, я не міг того вбити. Я бачив двоє, одно коло

¹⁾ Люде, що жили в будинку: „Ті що жили в низу.“

одного. Я лиш подивився на се.“ Тоді вона дала йому індіанський лук, лук його батька. „Се лук твого батька. Те, що ти бачив, се їх¹⁾ парні.“ Вона дала йому лук.

Внук пішов. Він бачив двох, що стояли обік. Він оглянув стріли²⁾. Стріли мали кременні кінці, а лук був покритий шкірою. Він подумав: „Що як би я зігнув лукове деревище“? Вони ще не було зігнуте. Він наставив ся зігнути одну половину. Він загнав його в землю проти свого коліна. Там притулів його до свого коліна. Він вхопив його коло кінця. Він тримав деревище за кінець. І нагнув його. Так він нагнув його. Ось-де він тримав його. Він оглянув стріли. Ті річи, що він бачив³⁾, стояли обік. Він подумав: „Я пробю їх обох одною стрілою“. Тепер він справді стрілив до них. Він справді трапшив їх обох. Тоді він пішов туди. „Що як би я взяв їх до дому.“ Вони було дуже важке: він взяв і запакував їх разом. І так пішов до дому. Бабуся-Паук дуже раділа з цього.

Родичі Бабусі жили там також. Але ніхто не зінав, що внук уже виріс. „Ідіть, навідайтесь до Бабусі-Паука.“ І вони пішли до неї. І одна жінка пішла туди. Бабуся-Паук була дома. Вона мила корінне папороти, мовляв — „може вона голодна“. Жінка побачила стару Паучиху. Вона побачила запаси їжі. „Відка ти береш їжу?“ — „Мій внук вже виріс. Він вбив кількох кіз. Мій внук убив всього доволі.“ Тоді жінка пішла до дому. Вона (Паучиха) дала їй досить усього на дорогу. Вона сказала їй таке: „Не говори нічого“, говорила Бабуся-Паук. „Скажи лише своєму чоловікові“. Справді, як вона прийшла, то оповіла чоловікові. Жінка сказала так: „Дивно, як Паучишин внук виріс.“

Вона (Паучиха) дала свому внукові довбню, і сказала: „Я стоятиму тут. Ти вдариш мене по голові. Ти мене розібеш на двоє.“ Він ударив її. Тоді вона сказала: „Вдар мене по-поперек.“ Він ударив її поперек. Тоді Бабуся-Паук вернула ся. Внук віддав довбню старій.

¹⁾ Людей, що „жили в низу“.

²⁾ Котрі одержав.

³⁾ Се парні, вони складаються звичайно з посуду з горячою водою, над котрим лягає чоловік опершись руками о землю, і з покриває, що закриває щільно чоловіка і посуд. Про такі парні тут очевидно мова.

Вона сказала до нього: „Тепер ти ставай.“ Він станув. „Тепер я ударю тебе по голові.“ Але внук вважав; він дивився на її руки. Він боявся. Бабуся-Паук сказала: „Тобі нічого не станеться, тобі буде те, що й мені“. Вона вдарила його по голові, він тільки відскочив. Він усміхався тим часом, як вона дивила ся на нього: „Ти повинен бути готовий (до бою). Тепер ставай знов сюди. Тепер я вдарю тебе поперек.“ Вона вдарила його поперек. Він лише відскочив назад. Так вона сказала до нього: „Тепер ти готовий!“

На другий день вони зібралися. „Кажуть, що Паучишин внук вже виріс“, сказали люди, що жили внизу. Але все, що люди, що мешкали дальше говорила, все те баба чула.

Тепер вона дала внукові палички до границі його батька. „Се палички твоого батька, він завсіди брав їх, коли грав.“ То були дуже добрі палички. Вона дала йому богато всякого. Дала йому лук і стріли — цілій сагайдак зі стрілами і луками.

Тепер вони пішли обое: „Сей сагайдак дорівняє не одному чоловікові.“ Так вона казала до внука.

Паучишин внук прийшов, щоб гррати¹⁾. Та вони (люде) так говорили між собою: вони хотіли вбити Паучишіного внука. Тоді Бабуся-Паук сказала: „Не рухай тільки одної хати: се хата твоїх родичів.“

Так, вони почали гррати. Вона була коло свого внука. Люде зібралися геть усі. Тоді він сказав до свого сагайдака: „Як мене побідять і я змучуся, то ти мені поможеш.“ Вони побачили гру в Паучишіним внуком. Він був сам, а противників було богато. Тоді хтось сказав: „Чому ви так зволікаєте? вбиймо його швидше.“ Вінчув, як се говорили. Так, він був на сторожі.

Вони скочили на нього. Вони почали бити його. Він лише відскочив як перо. Паучишина сина (внука) поставили остронь. Тепер вони стали бити його поперек. Паучишин син лише назад відскочив. Він вхопив свою давбню і вдарив одного чоловіка — його голова упала на бік з боку. Він повбивав їх всіх. Оден чоловік утік, але сагайдак дігнав його.

¹⁾ Розповсюджені індіансько гра паличками.

Сагайдак повбивав їх всіх і дітей їх. Як він скінчив, хлопець позирав їх.

Він пішов до дому. Він не рушив лише одної хати. Від неї він вернувся до дому. Бабуся-Наук сказала так: „Тут лежать твої батьки.“ Так, їх син побачив їх. Внук так сказав: „Дай мені миску з водою.“ Він скропив голови їх (батьків) і сказав: „Прокиньтесь, ви лише спите!“ Він скропив усі голови водою. „Прокиньтесь, ви лише спите.“ Так, вони підвелися, і справді пішли назад до хати.

Внук все ходив на польовання; він убивав все. Він наповнював хату іжою. Бабуся-наук так сказала: „Що якби ти їх вернув до дому, твого діда і бабу? Вони будуть теж працювати — бе наша праця за тажка. Вони одягнуться в маски. Ти вибудуєш їм маленьку хатку. Твої баба і дід будуть жити.“ Він справді збудував хатку і, справді, привів діда і бабу.

Якось жінка прийшла з-низу. Так хтось казав: „Ми дамо Паучишіному внукові гарненьку жіночку. Так буде добре.“ Паучишін внук сказав: „Жінка мені до вподоби.“ Жінка, що прийшла, побачила силу іжі. Хтось сказав: „Ми дамо йому маленьку жінку.“ Його запитали: „Чи вона тобі до вподоби?“ — „Певно, се було-б добре.“

Тепер він мав вже дві жінки.

От що каже казка. Тут вона кінчить ся.

Coos Texts, by Frachtenberg, ст. 59—77.

57. Жінка що вийшла заміж за Пса.

(Васко, Орегон.)

Ватажок людей Ілкадітіх жив чотири милі низче the Dalles. Він мав доньку і цінив її вище над усе.

Одного дня прийшов Пес і вкрав мальчило дівчини. Вона бігла за Псом чотири дні і була вже ледви жива, як нарешті вийшла з ліса і на краю долини побачила хату.

Вона угаділа там огонь, підійшла близше і побачила родину песят, що носили огонь з хати і розкладали ватри в лісі. Вона вийшла в хату і побачила там трох старих собак. Оден мав цілу родину щенят. Другий лежав на бочі — він

мав лиш одно око і обтяті уха, і ще оден собака лежав там.

Вона побачила силу мяса і побажала собі теж. Зараз оден Пес скочив і положив мясо коло неї. Вона сказала: „Не роби так, люде скажуть, що я вкрада.“

Далі вона побачила гарну шкіру і подумала: „Як би мені се мати.“ Другий Пес скочив, зняв шкіру (з жердки) і положив перед нею. Вона вдарила його і сказала: „Не роби того, бо люде скажуть, що я вкрада.“

По заході сонця вона збудила ся — так була зтомила ся, що заснула. Вона почула балачку і оглянувшись побачила, що Псів не було. Тепер в хаті були парубки. Оден з них сказав: „Ми боймось дати тобі що небудь: ти нас так побила.“ [Бо всі Пси поставили парубками, по заході сонця.] Се був той сам, що вкрав її мальовило.

Вона сказала: „Я лишу ся тут на ніч, а завтра піду до дому. Я прийшла за мальовилом.“

Парубок, що вкрав її мальовило, ліг коло неї. Се було одруженне — він взяв її за жінку. Вона лишила ся зі своїм чоловіком. По якімсь часі уродив ся син.

Родичі чоловіка взяли дитину, завинули її добре, потім розгорнули попіл, положили її туди, прикрили і спекли. Мати налякала ся. Чоловік побачивши се сказав: „Ти не можеш виховувати хлощя, ти тільки спати любиш. Я післав його туди, де його баба і дід.“

П'ять день і п'ять ночей потім, як дитину було спечено, вона вилізла з попелу. Вона могла вже ходити. Прийшла до своєї мами і сказала: „Мамо!“ Вона не вірила тому, що бачила. Батько сказав: „Чи я тобі не казав, що він в добрий опіці.“

З часом уродила ся дівчинка. З нею зробили так само.

Як діти підросли, то не були веселі. Жінка сказала: „Вони хочуть бачити своїх діда і бабу. Я їм часто оповідала про старих.“ Чоловік сказав її напакувати силу сушеного мяса; жінка дивувала ся, хто понесе такий тягар! Чоловік сказав: „Іди на перед з дітьми, і отaborи ся на ніч перед

заходом сонця. Як почуеш великий шелест, не зважай, не оглядайся назад."

Вони пішли. Мандрували до заходу, потім отаборилися. Скоро вона почула голосний шелест, з тої сторони, з відки вона прийшла. Він ставав все голосніший та голосніший. Вони не оглянулися. Великі пакунки сушеного мяса котилися і спиналися ся наоколо огню, аж перекотилося все, що було дома.

На другий день вона знов отаборилася коло заходу сонця, і мясо прийшло як і перше. Що вечера, як лишилась отаборила ся, з великим шелестом приходило мясо і укладалося наоколо вогню.

На п'ятий вечер прийшло свіже мясо. Чоловік і дехто з його людей прийшли як раз по тім. Рано вони пішли всі разом, а коло ночі дійшли до її родичів. Сушене мясо, і ще нове, свіже мясо ішло за ними.

Весь час, що її не було, тато і мама плакали по ній, обтавши волосе. Всі тішилися, як вона вернула ся. Вона дала всім мяса.

На четвертий день пе своїм повороті жінка покликала людей з усього села до себе і всі посходились до її хати.

Її чоловік лежав на полиці і дивився весь час за нею: він був заздрісний. Два гарні парубки війшли до хати, вона припадком подивила ся на них. Її чоловік дуже розсердився. Він не Ів п'ять день, а на п'ятий день взяв свого сина і пішов назад. На зборах вони були дали кожній жінці по футраній одежі, а всі дали мясо. Як же чоловік вибрався назад, сі одежі пішли за ним, де б не були, або на що не були б ужиті; і все мясо, що не було зіджене, також встало і пішло за чоловіком.

Як батько тої жінки побачив, що її чоловік пішов, він запитав її. Вона сказала: „Він покинув мене, бо я подивила ся на тих двох порубків, що хотіли мене купити, як я була дівчиною.“

А чоловік прийшовши до дому просидів богато днів і ночей не ївши. Він жалував того, що зробив. Нарешті він убив себе.

З того часу як якийсь Індіанін покине жінку, то забирає всі дарунки, що подавав був жінчині рідні.

Publications of the American Ethnological Society II. Curtin-Sapir,
Wasco Tales ст. 253—256.

58. Кері й Камé.

(Бакаірі, середня Бразилія.)

Евакі, тітка індіянських родоначальників Кері і Камé, як вони ще були дітьми, пісала їх добути води (бо перед тим води не було). Вони мандрували три дні і нарешті знайшли глечики, що належали водяному вужеви Обохі. В глечиках була вода: в двох добра, а в третім погана, що як її випеш, то мусиш вмерти. Сей (третий) глечик вони не рушили, бо хотіли лиш доброї води. Інші горшки вони розбили — вода витікла, і з тої, що витікла з першого глечика стала р. Паранатінга, а з другого ріки Ронурó та Кулісегу.

Кері взяв собі воду Паранатінга, а Камé — Ронурó і Кулісегу. Обидві води потекли світами, а Кері та Камé бігли кожний за своєю водою і перекликалися, щоб не погубитись. Раптом голосу Камé не стало чути; Кері гукав та гукав, але Камé не відозвався. Тоді Кері спинив свою воду і почав чекати, але не діждавшись пішов на Ронурó.

Дурний¹⁾ Камé вибрав був собі погану воду і не зміг дати собі ради з нею. Вода розлила ся широко і глибоко, і Камé втопився. Велика риба Ягú проковтнула його, і як Кері прийшов, то побачив, що Ронурó спинився, а Камé ніде не видко.

Тоді він почав ловити рибу і скоро зловив три риби; одна з них дуже велика. Він взяв і розрізав її, а в середині побачив мертвого Камé. Кері положив трупа на зелене листя і подув на нього. Камé зараз встав і мовив: „Я добре переспався!“ „Hi,“ каже Кері, „ти зовсім не спав, велика риба була віла тебе.“

Після цього вони вже не захотіли ріки Ронурó. Кері покликав дику качку і наказав їй взяти воду з собою. Дика качка повела ріку далі, а хлопці пішли разом до Паранатінга, що чекала їх. „Сю воду,“ сказав Кері, „Візьмемо з собою.“

Три дні бігли вони вниз за річкою. На третій день прибігли до Сальто Паранатінга, але тоді там ще не було водоспаду. Там вони спинили воду. Кері покликав голубів

¹⁾ Камé уважається предком племен Ну-Аруак, і Бакаірі, що виводять себе від Кері, не високої гадки про Камé.

та інших птахів, сказав їм вести воду далі, а сам з Каме
лишився над водоспадом¹⁾).

Karl v. d. Steinen, Unter den Naturvölkern Zentralbrasiliens 1894, ст. 374.

59. Як Кері полював в степу.

Раз Кері зустрінув „дідуня“ Степового Лиса і умовився
з ним разом іти на полювання. Лис був „паном огню“ себто
лише він умів робити огонь, крещучи його собі в очей. Зараз
запалив траву в степу кругом, так що всі звірі, що були
в запаленім крузі, мусіли згоріти.

Дурний Каме як раз був перекинувся в миші. Кері про
се не знав і думав, що Каме не був у запаленім крузі.

Огонь вигорів, а Кері в лисом ходили по пошліщу та
шукали печені. Кері не знайшов нічого, Лис знайшов лишень
міш і зів й. Коли вони зустрілися, Кері запитав: „Дідуню,
чи ти знайшов що небудь?“ „Тільки печену миш,“ відповів Лис.

Тоді побачив Кері, що Лис зів його брата, і сказав до
Лиса: „Ану, дідуню, побіжім на-взводи!“ „Добре, внуку!“
і вони побігли. Як вбігли добрий шмат дороги, спинилися,
і Лис зараз почав блювати. Потім він швиденько втік. Кері
пішов туди, де Лис наблюдав, побачив мишачі кости, позбирав
їх і подув. Як він подув, Каме підівся і сказав: „Я добре
виспався!“ „Зовсім ти не спав, сказав Кері, бо Степовий
Лис був зів тебе.“

Karl v. den Steinen, Unter den Naturvölkern Zentralbrasiliens, ст. 374.

60. Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем.

(Квакютль, Північна Америка, острів Ванкувер.)

Будуча мати Того-що-родив-ся-аби-бути-сонцем (видри),
пряла вовну сидячи лицем до задньої стіни дому. Сонце як раз
було на небі і світило в хату через шпари, і тим часом, як
вона сиділа лицем до стіни на ліжку, сонце впало на її спину.
Так вона стала вагітною. Вона не мала чоловіка. Вона родила
і Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем став дитиною. Його зараз
назвали: „Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем“, бо то було відомо,
що його мати стала вагітною від Сонця.

¹⁾ Се теперішня територія племені Бакаїрі.

Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем грав ся раз з своїм приятелем, Пліскою. Пліска стала сміяти ся з нього, що він не має батька. Тоді Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем прийшов до дому своєї мами і плакав, оповідаючи, що його називають сиротою, бо він не має батька. Тому мама оповіла йому, що його батько Сонце.

Почувши се Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем зараз сказав, що він піде в гості до свого батька. Тоді мати сказала до його вуйка: „Нароби сій дитині стріл, нехай вона піде в гості до свого батька.“ Той зробив йому чотири стріли. Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем пустив одну стрілу в гору. Кажуть, що вона застригла в небі. Тоді він пустив другу. Вона застригла в кінці тої, що він пустив перше. Тоді пустив ще одну, і вона застригла в кінець попередньої. Його стріли звисали в низ, одна зачіпчена за другу. Тоді він пустив останню, вона влучила до попередньої стріли. Стріли сягали аж до землі.

Тоді мати взяла кінець стріли, потрясла усіма і з них зробив ся шнур. Тоді вона научила дитину: „Будь чесний там, куди ти ідеш.“ Так наказала мати Тому-що-родив-ся-аби-бути-сонцем. Він подіз по шнурку піднімаючись в гору, в гості до свого батька. Приліз і пішов на гору неба.

Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем сів на землі коло дому батька. Хлопець (джура) побачив його і запитав: „Ти чого тут сидиш?“ — „Я прийшов в гості до батька.“ Тоді хлопець війшов і сказав ватажкови (сонцю): „Той хлопець, що сидить на землі коло дому, прийшов в гості до свого батька.“ „А—а, дуже добре! Я зродив його, засвітивши через шпару. Іди і попроси його до хати.“

Хлопець пішов і покликав Того-що-родив-ся-аби-бути-сонцем. Він війшов і сів. Батько зараз занявся ним: „Дякую, дитино, що ти прийшла на зміну моїм ногам. Я не міг не змучити ся ходячи назад і вперед. Тепер ти будеш ходити, дитино!“ Так сказав ватажок до свого сина.

Потім батько научив його: „Як будеш іти, то не йди скоро. І не диви ся просто в низ на тих, що в долині, бо нарости клопоту.“ Потім одягнув його в свої наушниці. Потім одягнув на нього маску. Той пішов, кудою йому показали. І він пішов.

„Дорогий пане, не спішись занадто, як ідеш! Не показуй ся ім' щлій, як заглядати мені до долу“!

Рано він вийшов, пройшов полудень. З полудня сонце пекло. Він захотів подивити ся в низ. Він прогнав своїх тіток (хвари). Зразу ж земля почала горіти. Чути було, як тріскали гори і море почало кипіти. Дерева на горах занялися — тому на горах нема порядних дерев, і тому скали потріскані.

Ось чому батько Того-що-родив-ся-аби-бути-сонцем розсердився. Ватахок шігнав за своїм сином. Він дігнав його, як сонце ще не зайдло. Одіж з Того-що-родив-ся-аби-бути-сонцем знили. „Чи так я тобі наказував? А ти ходив лиши раз!“ Батько взяв Того-що-родив-ся-аби-бути-сонцем за шию і кинув його в яму.

Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем упав на землю. Як раз якесь човно надіздило туди, де він упав. „Чи се не наш ватахок, Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем, що плаває на воді?“ Як вони торкнулись його веслом, він підняв голову з води. Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем збудився, порснув і сказав: „Справді, я довго спав на воді.“ Він виліз на берег і пішов від моря.¹⁾

Columbia University contributions to anthropology, II: F. Boas, Kwakiutl Tales No. 12, ст. 123—129.

61. Як Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем одружився з Жабою.

(Квакутль.)

„Мамо“, сказав Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем. „Я дуже хочу одружитись з цею Жабою.“ — „Чи ж тобі не надокучить, як вона буде квакати?“ — „Тим вона мені як раз подобається ся. — „Най буде“, сказала мати.

Тоді він сказав до неї: „Я хочу ожинитись з тобою.“ — „Гаразд, сідай ось тут“, сказала Жаба. — „Ану, починай квакати.“

¹⁾ Обстанова цього оповідання типова для першої категорії оповідань „про небо“ по класифікації Вундта: пояснюється небесних івищ, що вони загалом зачислюються до експлікативних оповідань. Але це оповідання відкриває ціль пригод, видри, а не показує, що увага громади звернена на індивідуальність героя, і з цим лише пригадково личать ці експлікативні елементи, які не взагалі трапляються з групою героїчних жалічних оповідань.

— „Куди там“, відповіла жінка, „вони (другі жаби) мусять починати.“ — „Починай“, знов сказав Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем. „Ану заквакай: вуг'є, вуг'є“, сказав Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем. — „О, ти малій, ти сиди тихо, ся (жаба) має квакати спочатку.“

Тоді перша Жаба почала квакати, а за нею всі інші і Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем, також: Вуг'є, вуг'є, вуг'є. Так казав він.

Від квакання була сила галасу. Тому-що-родив-ся-аби-бути-сонцем надоїв сей галас. „Перестань уже“, сказав він до своєї жінки. — „З тебе смішний порубок.“

Але йому вже дуже надокучило. „Перестань“. Він ударив свою жінку кілька разів в лиці. „Чи тобі ніхто не боронить того? Справді, ви як раз добрі, щоб з вами женити ся!“

Тоді він шішов і вернув ся до дому. „Де твоя жінка?“, спитала мати. „Ta, я її покинув. Малі надокучили мені своїм галасуваннем.“ — „Чи я тобі не казала?“, сказала мати.

(Там же).

62. Як Койот пустив рибу в ріку.

(Вішрам, Північна Америка, Yokima Reservation.)

Койот чув раз про двох жінок, що спинили собі рибу в ставі. Тоді він пішов до них, як раз коли вони ловили сплавне дерево, над рікою. Він сам перекинув ся в дерево, (стараючись) щоб вони його взяли з собою. Він плів по воді. Але вони не зловили його.

. . Тоді він виліз на берег, побіг горі рікою і перекинув ся малененьким хлопчиком.

Він положив ся до колиски, потім кинув себе в ріку і знов плів по воді. Жінки побачили його, як він плакав. Вони подумали: „Якісь люде мусіли вивернути ся з човном і тепер сю дитину до нас несе.“ Молодша мовила: „Зловім його!“ Але старша не хотіла дитини. Тепер вони плило повз ник. Старша думала: „Се Койот.“ Але менша взяла дитину і положила в човно.

Обі жінки зібрали ся до хати. Дитина плакала, і вони прийшли з нею до дому. Вони виняли її з колиски і оглянули.

Показало ся, що то хлопець. Молодша сказала: „Ліште хлопець, ніж дерево.“ Вона пішла, вважа угра і положила хвіст дитині до рота. Вони зараз почали ссати і віло цілого угра. Вона дала йому другого, і вони почали ссати і віло половину. Потім заснуло і пів угра лежало йому в роті. Обі жінки сказали: „Він заснув, можемо знов іти за деревом.“

І вони пішли далеко: він устав і побачив як вони пішли. Тоді він розповився і вхопив їх іжу. Він посмажив риби на рожні; як вони були готові, він зів їх. Він побачив рибу, з котрої вони жили, в озері. Тоді він оглянув озеро гарненько і знайшов таке місце, де було б легко перекопати канал в ріку. „Тут я випущу рибу, і вона піде до Великої Ріки (Kolumbia River)“. Він вирізав собі п'ять палиць до копання, зробив їх з молодого дуба, і положив в тім місці. Тоді пішов назад до їх хати. Знов як перед тим положився до колиски. Знов в його роті лежав хвіст угра. Знов заснув він.

Тепер жінки вернулися. „Хлопець спить, сказали, се добрий хлопець, бо дуже сонливий.“ І тоді полягали спати. Настав день, хлопець спав. Знов вони пішли по дровам. Знов він дивився, аж вони відійшли далеко. Він встав і забрав їх поживу. Він упік її на рожні. Тоді зразу ж пішов туди, де лежали його палиці до копання. Він взяв одну палицю. Тоді він запхав її в землю, витягнув — і земля наоколо була зрушенна. Палиця зломила ся, він взяв тоді другу, і знов запхав в землю. Потім розбив груду і його палиця поломала ся на тріски. Він взяв іншу палицю, знов ударив в землю, зрушив наколо землю, і ся третя палиця теж зломила ся. Він взяв четверту; знов його палиця зломила ся. Тепер нарешті взяв п'яту і вбив її в землю, потім зрушив землю наколо. Тоді риба виплинула через перекоп до Великої Ріки.

Тепер же старша жінка думала. Вона казала до своєї товаришки: „Ти кажеш, дитина гарна, я ж думаю: се Койот. Тепер же Койот зробив нам кривду. Я тобі казала, не берім сеї дитини, се Койот. Тепер ми обідніли: Койот нам так поробив.“ Потім вони пішли до хати, і він теж пішов до них до хати.

Він сказав: „З якого права, будь ласка, тримали ви всю рибу для себе самих? Ви обі птахи, і я вам щось скажу.

Скоро люде прийдуть в сей край. Чуєте!“ І чути було людей (неначе грім вдалека). „Вони прийдуть в сей край; сі риби будуть поживою людей. Як лиш коли небуть зловлять рибу, ви будете приходити обі. Ви називатимете ся пліски. Тепер я покінчив з вами; я називатиму вас пліски. Як люде прийдуть, будуть рибу ловити, ви прийдете, і вона скажуть: „Се прийшли пліски. Так Койот назвав їх.“ Так казатимуть: „Від сих двох Койот відібрав рибу що була в ставі; ось вони прийшли““. Кінець.

Publications of the American Ethnological Society, том II: Edward Sapir, Wishram Texts.

63. Койот і Сонце.

(Вішрам.)

Тепер Койот іде до Сонця. Він прийшов. „Той,“ сказав він до Сонця, „се буде добре, як я стану твоїм слугою і завсіди ходитиму за тобою. Я працюватиму задурно, ти пані“¹⁾). То вона сказала: „Добре.“

На другий день рано Сонце встало. Куди воно не піде, Койот за ним. Матінки! він приглядався і все бачив!

На другий день рано вони знов шішли. Знов як перше він бачив ріжні річи, — які ріжні вчинки люди робили, як знаджували жінок, або що де вкрадено, які злі діла робилися, кого вбито, — все Койот бачив. Нарешті йому стало ніяково. Потім він крикнув: „Я бачу, що ви, люде, робите!“

Знов він іх побачив. Знов крикнув ім: „Я вас бачу.“ Тоді вона не схотіло його більше. Вона сказала до нього: „Досить я вже тебе наводила ся з собою. Ти надто балакучий. Не буде добра, як ти все будеш доносити на людей. Скоро стала ся б біда.“

Ось чому ми не завсіди все довідуємося ся. Але як би Койот став був (сонцем), усі б тайни всіх людей були нині звісні. Таким чином Койот даремно старався стати сонцем. Потім він закинув (сю гадку).

Тоді він спинився, бо дійшов до кінця (фраза належить до попередніх пригод Койота).

Edward Sapir, Wishram Texts, ст. 47—48.

¹⁾ Аалах — сонце, жіночого роду.

84. Видра.

(Катламет, Північна Америка, Асторія на Columbia River).

Були собі Видра-Ікосаїт і його старший брат¹). Раз він, Ікосаїт, грав в ітльокум²). Вони³) вигралі, але він не хотів віддати заставу, тоді хлощі побили його. Побили мало не до смерті. Він пішов плачуши до дому. Старший брат сказав до нього: „Чого плачеш?“ „Ох, мене побили.“

Потім Видра захотів йти. Він сказав до старшого брата: „Брате, я хочу йти!“ Брат сказав: „Іди до озера, витягни так-о свої руки і сядь.“ Видра пішов, сів і витягнув руки так-о. Потім показала ся рука якоєв людини. Ралтом коло нього на землі стояв полумисок. В ньому була одна ожина, одна чорниця, одна ягода і оден горіх, всього по одному — повна жменя..

Видра-Ікосаїт пішов до дому. Він був злій. Прийшов до братового дому і сказав: „Я хотів йти. Того, що мені дали, за мало.“ Його брат сказав: „Скоро, зійде все, а як наїш ся, занеси полумисок, своїй невістці. Як се зісти, то кожному буде досить.“

Видра взяв і висипав ягоди собі в жменю, зів і викинув полумисок. Він подивився, а ягоди знов на полумиску. Він взяв знов, і зів ягоди. Викинув полумисок, потім подивився — ягоди знов на ньому.

Старший брат дивився на нього. Тепер він поставив полумисок обережно і зів знов ягоди. Його жівіт наповнився, він був вдоволений, але не зів усіх.

„Скоро! занеси полумисок і пусті його на воду для твоєї невістки, потім вертай до дому!“ Видра прийшов до озера, взяв полумисок і сказав: „Як би якась жінка прийшла за сим полумиском, я затягну її на берег і буду з нею цілий день,“ сказав він.

Зразу озеро почало кипіти. Він держав полумисок, але він раптом зник. Він не бачив нікого. Він пішов до дому. Старший брат промовив до нього: „Чого ти образив свою невістку?“ А Видра подумав: „Диви! він уже знає, що я сказав.“

¹) Нантера.

²) Гра в палички.

³) Противна сторона.

По кількох днях старший брат сказав: „Ходім; підемо до твоєї невістки. Підемо завтра.“

На другий день рано вони вийшли. Десять зустрінули людину, що купала ся, аби придбати собі надприродного помічника. Той чоловік хотів мати помічника для ітлюкум. Через воду лежало дерево і він сидів на однім кінці, вправляючись в грі. „Що думаеш, брате, як би я його штовхнув, аби він втопив ся?“ „Та лиши його, він нас повбиває.“ Брат оглянув ся, а Видра вже пливе до того чоловіка. Під пахою він ніс свій сагайдак. Він доплив до того чоловіка і штовхнув його. Штовхнув його тричі. Тоді чоловік вхопив його і кинув геть. Видра впав далеко від того місця.

Брат став шукати за Видрою. Він знайшов його. Він був неживий. Брат покропив його водою. Видра прокинувся і сказав: „Я спав; диви, він збудив мене! Я його застрілю.“ „Ти спав?“ сказав брат, „ти був не живий; він убив тебе, той чоловік, викинув тебе геть.“

Вони пішли далеко, далеко. Старший чоловік почув когось, але він не сказав нічого. Видра теж почув когось. Той говорив повторяючи: „Я гострю кігті на Видру і на його старшого брата.“ Видра сказав: „Що він каже?“ Брат сказав: „Він каже: „Я гострю кігті на Видру і його старшого брата.“ Лиши його, він нас забе.“ Вони побачили його як він сидів на кручі і гострив кігті. „Що думаеш,“ каже Видра, „як би я його штовхнув, щоб він втопив ся?“ „Лиши його, він нас забе.“ Брат оглянув ся, а Видра вже пливе туди. Він штовхнув двічі того чоловіка. Тоді той чоловік вхопив його і кинув геть. Рука вірвала ся. Вона впала в однім місці, а тіло в іншому. Старший брат став шукати за ним. Він знайшов Видру, але він мав лише одну руку. Тоді він застрілив вивірку і приставив її руку Видрі. Він подув на нього водою: по, по, по, по. Видра прокинувся. „Я спав,“ сказав він. „Диви, мене збудили!“ „Ти спав? Ти був мертвий.“ — „Я його вбю (того що збудив мене),“ сказав він до старшого брата.

Вони пішли дальше і прийшли до озера. Там плавав лебідь; він мав дві голови. Видра каже до старшого брата: „Вбий того лебедя!“ — „Ні, то не природний лебідь, бачиш,

що він з двома головами.“ — „Вбий його.“ Він докучив братові аж той застрілив його. Тоді він (лебідь) перевернувся. Видра знов: „Я поплину і возьму його.“ Але брат сказав: „Ні, він тебе втопить.“ Він оглянувся, а Видра вже коло лебедя. Він взяв його, тоді він (лебідь) потонув разом з Видрою.

Старший брат заголосив: „Ох, бідний братіку! Його відять!“ Він розложив п'ять огнищ і роспік на них каміння. Як вони стали горячі, він кинув їх в озеро, так що воно заливіло. Воно кипіло, а він кидав туди все камінне. Тоді озеро висохло. На дні лежали ті страхи — їх пасти були десь на сажень довгі. Він порозрізував їм животи, але не знайшов брата. Тоді він розрізав менших. Розрізав всіх до одного. Але не знайшов свого брата. Тоді він, Пантера, почав плакати. Потім він розрізав найменших. Він вже втратив надію знайти брата. Лишився лише оден німий (безротий). Він розрізав його — і знайшов Видру.

Він подув на нього, і Видра прокинувся: „Я спав, диви, він вбудив мене! я його застрілю.“ Але брат сказав: „Чи ж ти спав? Ти був не живий“.

Знов вони пішли. Вони йшли далеко. Коли сонце стояло там (на заході), вони спинилися. Пантера сказав: „Ось тут будемо спати.“ Він розложив огонь. Видра хотів істи. „Я хочу істи,“ сказав він до старшого брата. Пантера каже: „Потряси тою сосновою. Тоді вийде олень, він матиме довгі уха.“

Видра шіпів; він потряс тими сосновами. Тоді вибігла миш з лісу. „Ой брате,“ каже, „ось він біжить.“ Брат встав і шодився: тільки миш побігла попри нього. „Чи ти бачив?“ каже Видра. „Тільки миш, твоя бабуна, побігла попри мене.“ — „Вони твої бабуні, коли я не голодний!“

„Іди, потряси тими сосновами, то вибіжить олень. Коли то самець, то він матиме роги.“ Видра потряс соснами. Він закричав до брата: „Ось, брате, ось він, так як ти казав мені, з рогами.“

Пантера дивиться — слімак лізе. „Чи ти бачив?“ питает Видра. — „Я не бачив нічого, лише твоя бабуна-слімак лізла коло мене.“ „Ось його бабуні,“ відповів Видра.

„Як прийде олень, то скакатиме довгими скоками.“ Видра потряс сосновою. Тоді вибігла жаба. „Ось, брате,“ каже Видра, ось він скаче, як ти мені казав!“ Пантера взяв лук і стріли, але побачив лише жабу. Видра підійшов до нього. „Чи він біг попри небе?“ — „Ta тільки твій прадід жаба минув мене скачучи.“ „Вони мені родичі, коли я не голодний.“

„Спіши ся, спіши ся! потряси сосновою.“ Видра пішов і потряс сосновою. Тепер вибіг крілик. Він крикнув, що сили до свого старшого брата: „Ось він біжить!“ Пантера встав і подивився — тільки крілик побіг. Видра в одно: „Чи ти бачив його?“ „Я не бачив нічого, лиш твого прадіда крілика.“ „Вони мої прадіди!“ скаав Видра до старшого брата. „Іди, іди скорше!“ сказав Пантера. Видра сердився. Він розлішився, аж йому кілька разів сказали — тоді він пішов. Він потряс деревом. Тепер вибіг олень. Видра гукнув: „Ось він з рогами, скаче!“ Брат подивився. Справді олень іде. Він вистрілив в нього, і той упав. Вони розрізали його і товщ на його жолудку був сухий. Вони порізали його; Видра наївся. Потім упекли роги над огнем і він зів їх, той Пантера. Видра дивився на брата. Його руки були повні товщу. Він подумав: „Він зість весь товщ.“ Він сказав: „Він мені дав лиш худого мяса.“ Тоді Пантера дав йому роги. Він по-пробував зісти, але не зміг і викинув їх геть. „Він дав мені щось дуже тверде зісти.“

Стемніло. Була гарна погода, чисте небо. Видра наївся. Він став питати старшого брата: „Як називається ся те місце, де ми ночуємо?“ — „Не можна називати того імені; як його вимовити, починає іти дощ.“ — „Скажи!“ — „Ні, сього імені не можна вимовляти в зими. Заборонено його вимовляти, бо міг би настати довгий дощ.“ Видра каже: „Скажи мені по тиху!“ „Потім скажу, як прийдемо на другий спочинок.“ „Ой скажи мені потихоньку.“ Тоді брат сказав йому. „Тільки не говори голосно, — Таїх називається ся се озеро.“ А Видра каже: „Добре, тепер я знаю як се озеро називається ся.“

Пантера не знав, куди Видра пішов; а Видра вигукував: „Таїх називається ся те озеро, над котрим ми з братом спатимемо, Таїх називається ся воно, Таїх називається ся воно!“

Він вигукував в усій сили. Видрин брат розсердив ся. „От погань! Скоро, наабирай дерева, щоб ми посідали на них!“ Він наабирає дерева, наабирає богато; на верху сів сам. Видра зібрал лише кілька і положив ся на тім. Почав іти дощ. Чути було як надходила влага.

Рано Видри не стало. Його понесло за водою. Брат Видри пішов долі рікою. Він плакав, той Пантера. Він пішов далеко; він знайшов слід.

Він почав шукати там за своїм меншим братом і нарешті знайшов його між патичем. Він мав повен живіт води. Він зробив на нього по, по, по, по. Видра прокинув ся. „Я спав — він мене збудив отої-о! Я його застрілю.“ „Чи ти спав? Ти був неживий; тебе водою понесло!“ І вони знов пішли долі рікою.

Тоді вони прийшли до Пантериної жінки і там спинилися. Там був старий чоловік, родич Видриної братової. Видра все робив йому збитки. Він все висміював його.

З часом Пантерина жінка породила дитину.

Її родич сказав до Видри: „Завтра підемо по дрова.“ Видра каже: „Гаразд! підемо.“

Ото рано перейшли вони за ріку. Там розложили огонь під сосновою. Сосна була отак-о за груба. За якийсь час дерево впalo, впalo в напрямі до води. Старий сказав до Видри: „Біжи до води.“ Видра побіг. І туди ж упало дерево. Кора відскочила і дерево поломило ся на тріски. — Той старий подумав: „Гаразд! тепер я вбив його.“ Він поскладав дерево в стоси і поздирав кору.

Потім він зійшов до свого човна, — воно було майже повне дерева: Видра поскладав дерево в човні. Старий сказав до Видри: „Ти чогось наробив, бахуре!“ Але Видра сказав: „Ти старий чоловік, ти сильний, ти й зробив се.“

Вони поскладали дерево. Його було повно. „Де-ж я сидітиму. Човен вже повний!“ Старий сказав: „Я тебе посаджу до кошика з кілками!“ Він положив на дно кошика камінне, а на верхи посадив Видру. Кошик поставив зверху на дровах. Вони почали перепливати на той бік. Як прийшли на середину

¹⁾. Для язів — заколів, гатей, в котрі ловлять рибу.

води, старий захитав човном. Видра впав у воду і пішов на дно. Старий подумав: „Тепер я його вбив.“

Потім старий вернувся до дому. На березі хтось ходить туди сюди. Диви! зовсім ніби Видра. Старий причалив, Видра проходить на беріг: „Довго тебе не було; я вже давно приніс кілки і молотки до дому.“ „Щось ти наробив, бахуре!“ „Ти старий чоловік, ти все робиш. Я тільки хлопець і не можу стільки зробити!“ По тім вони позносили дрова. І знов жили там.

Видра робив йому всякі вбитки, невістчиному родичеви. Часом він обливав його: як той старий спав, він лив на нього воду. Часом він обсмалював його. Одного вечера невістчин родич сказав до нього: „Ану, заложімся, хто довше не спатиме.“ Видра каже: „Гаразд!“ Він пішов і знайшов гнилого дерева. Як стемніло, він положив те гниле дерево собі на очі — старий дивився і бачив, що Видрині очі весь час відчинені. Як стало рано: „Щось він поробив, той бахур!“ „Ти старий чоловік, ти все робиш, я хлопець, що я можу зробити?“ По тім той старий покинув (сей свій замір на Видру).

Він подумав: „Я скажу йому: нехай мені принесе вовка, може він його розідре!“ На другий день каже до Видри: „Іди, приведи мені вовків. Як я був хлопцем, то я грався з ними“.

Видра пішов. Він прийшов до вовчої оселі і сказав до двох вовків: „Я прийшов за вами. Родич моєї невістки прислав мене.“ Вони відповіли „Добре“. Він приніс їх і кинув на невістчиного родича. Вони вкусили його, того старого. „Ану, занеси їх назад, скоро! Вони мене не люблять!“ Видра взяв їх і поніс до їх оселі.

На другий день: „Іди, принеси мені двох медведів“. Видра пішов і прийшов до медвежої оселі: — „Я прийшов за вами.“ — Він взяв їх і поніс до дому. Приніс і кинув на невістчиного родича. Вони подрапали його: „Що він робить, той бахур?“ „Се ти, все робиш, ти старий чоловік — я тільки хлопець, що я можу зробити?“ „Швидче забери їх геть!“ Видра заніс їх до їх дому.

Мабуть кілька день минуло і він післав його знов за ямайськими медведями. Видра пішов. Він приніс двох і кинув на невістчиного родича. Вони подрапали його сильно. „Забери

іх швидче, вони мене не люблять! як я був дитиною, тоді вони мене знали.“ Він заніс їх Запіс їх до їх дому.

На другий день рано невістчин родич каже: „Принеси мені двох сірих медведів з гори. Колись я з ними грався.“ Видра пішов, він прийшов на гору. Він сказав до двох сірих медведів: „Я прийшов за вами, родич моєї невістки прислав мене.“ Вони сказали: „Гаразд, возми нас.“ Він поніс їх. Прийшов до дому і кинув на невістчого родича. Вони подрапали його, пошиматували його ціле тіло. Старий кричав з болю. Його старший брат сказав до нього (Видри): „Віднеси їх.“ Він поніс. Видра поніс їх на своїй спині.

Ось (ціла) казка. Завтра буде погода.

Smithsonian Institution, Bulletin 26. — Kathlamet Texts, by F. Boas, ст. 113—117.

65. Про весілля Тату-Тунпи і Агуара-Тунпи.¹⁾ (Чане, Болівія.)

Оповідають, що там жив раз великий ватажок Чікері і оповідають, що там жив також Тату-Тунпа і Агуара-Тунпа. Всі вони жили далеко звідси.

Найдаліше жив ватажок. Він покликав до себе Тату-Тунпу, аби йому віддати свою доньку. Тату-Тунпа знав богато штук і Агуара-Тунпа знов богато штук.

Тату-Тунпа зібрався в дорогу. Він ішов поволі і часто спинявся. Де він розкладав огонь, там виростала висока трава.

Два чи три дні по тім як Тату-Тунпа пішов до дому, прийшов Агуара-Тунпа і зашпитав, куди він пішов. Йому сказали, що він пішов до великого ватажка. Агуара-Тунпа пішов за ним і скоро дігнав його.

Поки дійшли, зустрінули вони при дорозі рослину „ігуагуазу“. Агуара-Тунпа сказав до Тату-Тунпи, щоб він зірвав овочі щоб йти. Він пішов під ту рослину. Поки ще Тату-Тунпа доторкнувся до одного овоча, потряс Агуара-Тунпа рослиною, аж всі овочі попадали на Тату-Тунпу. Він був молодий і гарний, а став сліпий на одно око і старий. Тепер Агуара-Тунпа був кращий і молодший від нього. Вони по-

¹⁾ Тату = панцирник, Агуара = лис. Тунпа означає „духа“, в сім випадку — звірів з чародійною силою.

мандрували до великого ватажка. Тату-Тунпа мав намисто, але Агуара-Тунпа виманив його у нього.

Великий ватажок подумав на старого і поганого Тату-Тунпу, що він Агуара-Тунпа, а на сього що то Тату-Тунпа. Він дав першому свою найкращу доньку, а другому найпоганішу, однооку як і він.

Агуара-Тунпа почав працювати, щоб скопати і засіяти ниву. Поки він працював, завязував своє довге волосе на голові; а як вертав з роботи, був зовсім брудний. Тату-Тунпа ж не робив нічого. Цілий день лежав коло своєї жінки і грав на свиставці. Як його теща побачила, що він нічого не робить, сказала вона: „Сей чоловік зовсім не думає про сім'ю“.

Як він почув, що Агуара-Тунпа вже богато зробив, запитав він свою жінку, чи її батько не має якої старої ниви, котру він міг би обробити. Теща сказала до доньки: „Чого сей чоловік питает про ниву, сей лінюх? Краще було б, щоб Агуара-Тунпа, що так богато працює, питав про се, бо він такий працьовитий“.

Тату-Тунпа взяв палицю (до копання) і жінку і пішов на ниву ватажка. Він пішов на широку закинену ниву, покопав трохи, взяв потім грудку землі і підкинув в гору. Грудка упала на землю і розбилась на кришки. „Ся земля нічо не варта“, сказав він. Потім запитав жінку, чи немає де ще великої рівнини, що він міг би обробити. Вона сказала, що є така рівнина. Тату-Тунпа знов покопав, взяв грудку землі, підкинув в гору, але вона не розбила ся, а впала ціла на землю. Він сказав жінці, що на тій землі можна працювати. І вони пішли до дому.

На другий день рано пішов старий Тату-Тунпа з лопатою на рівнину, де він вчора викопав грудку, і засунув лопату в землю: за короткий час скопала сама лопата всю землю. Тепер Тату-Тунпа закликав вітра, щоб він здув усе сміте з ниви. Тільки дрібне лишило ся. Тоді покликав він завирюху, а вона замела рілло до чиста. Тату-Тунпа попросив тоді папуг, щоб принесли насіння, але вони понаносили лише поколених, нездалих зерен. Як він се побачив, попросив він качок і голубів і маленьких голубів, щоб вони принесли ріжного насіння, і вони зробили се. Вони самі й посіяли.

Скінчивши сіяти, пішов Тату-Тунпа тою дорогою що до дому. Як він трохи ввійшов, оглянув ся на свою ниву і побачив, що рослини вже почали прозябати. Він пішов і оглянув ся: рослини вже були великі. Знов пішов він шмат дороги і оглянув ся. Його нива цвила вже. Коло дому оглянув ся Тату-Тунпа ще раз і побачив, що все що він посіяв мало вже овоч.

У Агуара-Тунпи, що добре працював, ще нічого не цвило і не мало овочів.

На другий день сказав Тату-Тунпа до жінки: „Ходім подивити ся на ниву“. Вони пішли і жінка побачила, що все вже дозріло. Тату-Тунпа наказав їй розложить ватру, щоб спекти кукурузу і інші овочі. Він сказав їй, щоб вона взяла оден качан кукурудзи, дві горошинки і оден гарбуз, але не більше. І того вони не змогли зісті. Тоді пішли вони до дому і сказали старій, щоб пішла з ними і взяла собі усього, чого вона схоче. Стара не повірила їм і думала, що вони десь украли. Вона не вірила, щоб у них було що збирати, як вони не працювали. „Я ліпше піду до другої доньки, що добре працювала“, сказала стара.

Агуара-Тунпа ж пішов на Тату-Тунпину ниву і вкрав у нього гарбузів. Приніс до себе і попричіплюв їх патичками і колючками до свого недорослого гарбузиння. Надвечір вернув він до дому і сказав жінці, нехай запросить свою маті збирати гарбузи. Донька пішла до матери і сказала: „Підемо на ниву гарбузи збирати“. З радістю пішла стара, бо вона бачила, як вони богато працювали і вірила донці. Пішли і не побачили ні одного гарбуза.

На другий день просила жінка Тату-Тунпи знов свою матери на жнива. Стара таки не вірила, але як її чоловік побачив, що вона так заважала ся, наказав їй, щоб вона таки пішла. Стара вібрала ся не радо. Перед нею йшов Тату-Тунпа і грав на сошліці. Як вони прийшли на поле, побачила стара усякі овочі: кукурузу, гарбузи, біб, тикви. Стара сильно втішила ся і на силу стримувала свою радість.

Як вони прийшли на край поля, побачила вона величезну тикву і сказала доньці, що вона хоче її взяти. Поки вони

балакали, впала ся тиква на стару, збила її з ніг і привалила. Донька хотіла піднести тикву, але не могла. Вона покликала чоловіка на поміч, але він не прийшов зразу і аж стара була близька смерті, піdnіс він тикву і положив її на попереднє місце. Стару, ледви живу, поставив теж на ноги.

Спочивши прохи, пішли вони знов по полю. Стара захотіла зломити качан кукурудзи. Тату-Тунпа сказав, щоб вона не нищила його поля і щоб зломила лише качан. Так вони взяли з кожної рослини по два овочі, але вважали, щоб не робити шкоди, а на місці зірваного зараз виросло нове. З своїми овочами пішла стара до дому і оповіла чоловікова, що Тату-Тунпа вже має чималу ниву. „Так се той Тату-Тунпа, що ми до себе кликали!“, сказав старий, „Агуара-Тунпа обманув нас.“

На другий день сказав Тату-Тунпа до жінки: „Ходім на поле.“ Вони пішли. Він викопав яму і розложив в ній огонь. Як яма добре нагріла ся, аж почервоніла, взяв він дуже велику тикву і вліз до неї. Він сказав жінці заткати отвір тикви і положити її в огонь, а як він свисне, нехай вона перевернє тикву, щоб він міг вилізти. Жінка так і зробила. Як він свиснув, перевернула вона тикву, і Тату-Тунпа виліз з неї молодим і гарним, з усіми своїми прикрасами.*

За хвилю нагрів Тату-Тунпа знов яму і його жінка поглядала до тикви. Він накрив її і кинув у яму. Як вона свиснула, він перевернув тикву. Вона вийшла з неї молодою і гарною.

Вони пішли до дому і взяли з собою паличку, щоб викресати огонь. Як вони прийшли, застали стару за варенням кукурудзянного пива.

„Сей ночі буде дуже холодно, тому я взяв сю паличку, аби було до чого загріти ся“, сказав Тату-Тунпа.

Агуара-Тунпа приніс з собою богато дерева, але його не стало на цілу ніч. Серед ночі не стало його. Він пішов до огнища своєї свекрухи, що варила пиво. Як стара побачила, що до її огню лізе лис¹⁾), запхала вона тріску в Агуара-Тунпин зад. З тою тріскою утік Агуара-Тунпа геть і зістав ся лисом на завсіди.

Nordenskiöld, Indianerleben, ст. 264—268.

¹⁾ Очевидно Агуара-Тунпа завсіди приймав в夜里 звірячий образ, порівняти оповідання про „Жінку і Пса“.

66. Вісаке в гостях у Бобра.

(Фокс, племя Альонкін, Мішіган.)

Тоді Вісаке жив у себе дома. „Слухай, я піду в гості до моого братчика Бобра“, сказав він. І він пішов.

Ішов берегом ріки. Там в однім місці на воді лежали дерева, що були підточені (підгризені) і повалені. „Ага, ось місце, де живе мій братчик Бобер“, думав він в своїм серці. І він пішов.

„Гаразд, ось мій старший брат, що вийшов на прохід“, сказав Бобр.

„О, я прийшов без причини до тебе, любий братчику“, сказав Вісаке.

„Я думаю собі, що б ми могли зварити для нього?“, сказав Бобер. „Повісь воду¹⁾“, сказав до своєї жінки, „а тепер, хто хоче, щоб його батько зів?“, сказав Бобер до дітей.

„Я!“, крикнуло зразу ж одно.

По тім він убив дитину на смерть, а тоді зняв з неї шкіру і зів її. Бобриха зварила мясо. Як воно вварилося, витягнула трохи в посуд. Потім дала його Вісаке істи.

Вісаке зів його:

Бобер поставив перед ним начине. „Ось сюди клади кости“, сказав Бобер до нього. „Не порозгублюй костей в рота“, сказав до Вісаке.

Тепер сталося так, що Вісаке сховав малий кіготь (обопалець, одне слово), а як скінчив: „Мій любий братчику, тепер я вже зів цілого Бобрика, і я дуже наповнився в середині.“

Тоді Бобер: „Тепер іди і викинь кости в воду“, сказав до своєї жінки.

Жінка пішла і кинула кости в воду. І тоді маленький бобрик, котрого що й но зіли, прибіг назад, плачуши голосно: „Ой мій кіготь, ой мій кіготь“. „Ти мусів викинути його“, сказав Бобер до Вісаке.

„Ось він! Я був би його взяв в собою“, сказав. І Вісаке віддав його, а жінка пішла кинула його в воду. Ось чому таке число кігтів на лапі. Тому Бобри мають оден кіготь особливої форми: що Вісаке сховав його, тому причина.

¹⁾ Се б то, повісь казанок з водою над огнищем.

„Ну тепер, братчику, я йду до дому“, сказав він до Бобра. По тім Вісаке пішов. Як прийшов туди, там де його дім — „І так ти гостював у свого меншого брата Бобра!“, сказала йому його баба.

„Ег“, сказав Вісаке.

„От так робитимуть твої вуйки, вони ходитимуть одно до одного в гості“, сказала йому баба.

По хвилі, Бобер: „Я піду в гості до моого старшого брата Вісаке“, сказав він. І Бобер пішов геть. Як прийшов гень туди, де жив Вісаке, він увійшов.

„От добре! Мій братчик робить прогулку по ріці!“, сказав Вісаке.

„Без ніякої причини прийшов я до тебе в гості, мій старший брате.“

„В кожнім разі добре, що ти прийшов, братчику.“

„Я думаю собі, що б ми могли зварити для нього?“ сказав Вісаке. „Повісь воду,“ сказав він до жінки. Тоді сказав до своїх дітей: „Хто хоче, щоб його тато зів?“

Але вони не зважали на нього. „Що! ще ніколи ви не мали звички не зважати на те, що я кажу!“ сказав він до своїх дітей.

Тоді, по хвилі одно: „Я,“ каже.

І тоді Вісаке забив його на смерть. Жінка порізала його і зварила. Як воно зварило ся, дала його істи Бобру.

Як Бобер зів його, тоді Вісаке: „Возьми кости і кинь у воду,“ сказав до жінки. Жінка пішла і кинула кости в воду. А як після того ніяка дитина не прибігла кричучи назад, Вісаке сказав до Бобра: „Ніколи що, братчику, не траплялося мені не мати удачі в якісьм ділі.“

Тоді Бобер: „Іди, вийми кости з води,“ сказав він до жінки.

Як жінка по тім пішла і кинула кости в воду, дитина вибігла назад кричучи голосно.

„Тепер, мій старший брате, я йду до дому,“ сказав Бобер.

„Гаразд,“ сказав Вісаке.

Се кінець оповідання.

67. Вісаке йде в гості до свого меншого брата Скункса.

(Фокс.)

„Ну я йду в гості до моого меншого брата Скункса,“ сказав Вісаке, і пішов. Пішов геть туди, де мешкав Скункс, над потоком. Місце над потоком діти уточтами як слід і зробили міст через потік з звірячих хребтів (костей). „Яка краса! Йому мабуть добре ведеться.“ Так почував він в серці, коли хлошки побачили його, „Вісаке йде!“ сказали вони.

„Ба, се ж ваш батько, а мій старший брат! Сидіть тихо!“ сказав Скункс. А як Вісаке війшов в хату: „Яка приемність мати свого старшого брата у себе!“ сказав Скункс.

„Се лиш тому, що я почуваю себе дуже самітним, прийшов я. Пізніше скажу тобі, чого саме я прийшов,“ казав Вісаке.

„На правду, добре таки побачити ся знов.“ Потім він сказав до своєї жінки: „Слухай, щоб ми таке зробили, що було б для нього приемною несподіванкою?“

„Ta що, якусь юшку?“

„Слухай, дай мені тих великих ягід,“ сказав Скункс до жінки. Як йому дали, вийшов з хати.

„Гвага-го! ходіть їсти великих ягід,“ гукнув він з усеї сили.

Тоді олені прийшли крок за кроком через майдан. Потім чути було гук вистрілу, а потім він вийшов до хату, волочачи, оленя за собою.

„Як дивно,“ сказав Вісаке. „Се як раз те, за чим я прийшов,“ сказав він до Скункса. „Я вистріляв весь свій порох, і я хотів, щоб ти дав мені на чотири вистріли.“

„Як попоїси, то я тобі дам.“

„Скількох ти вцілив на правду?“

„Ta піди на двір, побачиш.“

Як жінка зварила іжу, дала їсти Вісаке. Він зів, а як скінчив, то став нетерпеливий, щоб іти стріляти.

„Тепер стань колінами і руками на землю,“ сказав Скункс, ставши сам на коліна і руками на землю. Тоді стали терти свої вади. „Тепер досить,“ сказав Скункс; „скільки я дістану,

стільки ї ти дістанеш. В кожнім разі се стільки, скільки я беру для себе.“

„Тепер мені час іти.“

„До речи, возьми трохи їжи для дітей.“

„О, се не потрібно, вони мають і так досить дичини, ідяте її що дня.“

„Ага,“ сказав Скункс.

Тоді Вісаке, попрощав ся. „Той! я трохи повправляюсь в стріланню,“ подумав він. Так він вистрілив до дерева. „Боуу“, зробив вистріл. Подивившись на те, до чого він стріляв, побачив, що воно пішло в тріски. „Як дивно,“ подумав він в своїм серці.

„Той! я вистрілю ще до іншої цілі; я вистрілю до скали.“ І він вистрілив до скали. „Млі,“ зробив вистріл. Він подивився на скалу, і, диви! її вже не було. Він пішов туди, скалу рознесло на скалки! „Як дивно! Се дуже цікаво. Найближший раз я вистрілю в озеро.“

І він вистрілив в озеро, і вся вода висохла. „Ой, як цікаво! Тепер я ще зроблю оден вистріл, стрілю до тої гори.“ І він вистрилів до гори, і гора щезла.

„Гаразд, досить на сей раз. Колись пізніше я може знов схочу вистрілити. Я так лиши порох розтрачу. Як би я хотів піти на полювання, то се справді дуже добре прийшлось би. Я можу потрібувати його, щоб вистрілити в щось живе.“ Так почував він в своїм серці.

Тепер про Скункса. Так він почував в своїм серці: „Ого! воно щось на те скидається, що мій старший брат Вісаке робить мені пакість і вистрілює весь порох, що я йому дав. Більш ніж чотири рази вже він вистрілив. Тепер піду туди подивитися, що він задумав.“ Так він вибрав ся туди, де жив Вісаке. Як прийшов, увійшов в хату.

„Гов! Яка радість мати свого менчого брата у себе!“ І він запитав своєї баби: „Щоб ми могли зварити для нього?“

„Ta що, юшку якусь?“

„Подай но мені, бабуню, подай мені ті великі ягоди.“ Як вона подала, він вийшов. „А-гга!“ крикнув він з усієї сили, „ходіть їсти великих ягід!“

„Чуєте? Пробі, що таке Вісаке каже?“ „Та що? кличе нас прийти,“ говорили олені між собою. Потім стало чути тупотінне ніг на майдані; сила була, лише стріляти, але ви-стріл не виходив.

„Чи ба, дивіть ся! що стало ся з нашим старшим братом? Він все свій зад потерав! Дивіть ся на нього.“ На нього дивилися. „Таки так!“ казали вони між собою. І як лишили всі ягоди, пішли собі.

„Невдача, братіку! Мусів порох замокнути, тому не вистрілив. Всі олені забрали ся.“

„А чи ж ти не маеш більше ягід?“

„Є ще, трохи лишило ся,“ сказала баба.

„Подай мені кілька,“ сказав Скункс; потім вийшов на двір. „А-га! ходіть Істи ягід!“

„Чуєш, знов нас кличуть,“ сказали олені і прийшли.

За квілю Скункс вернув, убивши все що йому трапилося.

„Внеси дичину до хати,“ сказав він до баби.

Стара вийшла, і чи ба! сила було оленів наоколо на землі. „Що ж, унучку, внеси дичину сам! Нас обох ущаливив твій менчий брат.“ Так сказала стара. Вона тішила ся, як дивила ся на Скункса. „Мусиш сам постелити рогожу і подати їжу свому братчикові. Бо я матиму силу праці здираючи шкіру, і розрізаючи мясо. Тепер вже час бути їжі готовій. Подай їжу свому братчикові.“ Так казала стара. Вісаке подав їжу Скунксові.

„Але, мій старший брате, я хочу, щоб ти їв зо мною.“

„Певно, я істиму.“ І він їв з ним. Як тільки скінчили істи: „Мені час до дому,“ сказав Скункс.

„Між іншим, братчику, я хотів би, щоб ти мені дав ще трохи пороху на один вистріл.“

„Певно, я дам тобі. Лишило ся дуже мало — лише на два вистріли всього.“

„Що ж, як ми вже не матимемо, що істи, буде час ужити його. Я сим разом буду уважний. Се вистарчить, братчику.“

Тоді Скункс пішов. Як прийшов до дому, сказав: „Ось що я вам скажу: той мій старший брат шахрай! Він мусів

вистріляти весь порох, що я йому дав. А тепер знов просить. Я дав йому лиш на оден вистріл.“

З часом Вісаке шішов знов на прохід. Он де-о побачив велику скалу. „Ой, вистрілю знов, вистрілю до оттої штуки і побачу, що станеться.“ Так він вистрілив до скали і вона розлетіла ся на кавалки. „Я маю гадку піти і попросити у нього ще пороху, нема сумніву, що він ще мусить мати.“ Так він почував в своєм серці. Тоді шішов до дому. Як прийшов туди, де він і інші мешкали, сказав до своєї баби: „Я дав своїм вуйкам всю дичину, що вбив, і мої тітки були захоплені.“

„Ось так, мій унучечку, ось так завсіди роблять твої вуйки“, сказала стара. „Вони мають звичай завсіди давати одно одному тої дичини, що заблють.“

„Слухай, дай мені ще великих ягід.“ Вона дала йому і він вийшов. „А-гаа!“ крикнув, „ходіть їсти ягід.“

„Чуете! Нас кличуть.“

Він зробив стежку (з ягід) посипавши їх до хати і до середини. Олени прийшли і ввійшли до хати, а що до Вісаке, то він був там в куті на ногах і на руках. Він хотів вистрілити до них, але не міг розрядити.

„Чи ба! Що Вісаке робить?“ говорили олені між собою.

Але за хвилю стара вхопила одного оленя. „Що ти робиш, унуку! Воно мене забе на смерть, убий його!“

„Чекай! Держи його пушко! Я побіжу, зроблю собі лука.“ I він вибіг з хати.

Щож до старої, то їй не легко прийшло ся. Але намагавши на вкруги за своїм шилом, вона знайшла його і вбила ним оленя. Нарешті, як вона вбила звіра, зявив ся біжучи Вісаке.

„Що? Взяла і вбила його! Я сам хотів його вбити!“

„Але ж, унучку любий, воно мене мало не поконало. Я тільки й могла, що його вбити.“

I тут (казка) кінчить ся.

68. Як Черепаха позичала у Вісаке чару.

(Фокс.)

„Чуете! Кажуть, що жінка визначена в нагороду, донька нашого ватажка! Завтра в полудне, хто виграє перегони, той візьме її за жінку.“

„Я візьму її,“ сказав Черепаха, „нема мови, щоб ви мене перегнали.“ І як прийшла ніч, він пішов до дому свого приятеля, до дому Вісаке. Він увійшов до хати.

„Гаразд,“ сказав він до Черепахи. „Приємно бачити приятеля у себе. Чи ти прийшов за чимсь?“

„Его,“ сказав Черепаха. „Я прийшов попросити тебе позичити свого чару, щоб мені виграти перегони.“

„Певно; я позичу тобі. Ось воно, ось“, сказав Вісаке. „Возьми. Можеш випробувати його по дорозі і переконатись, яку воно має силу.“ Тоді Черепаху одягнено в одіж з буйволової шкіри і підперезано поясом закінченим в заду тарахтавкою. „Ось так його носитиш; але мусиш принести мені назад, як тобі вже не буде треба,“ сказав Вісаке.

„Я принесу, як лиши мені вже не буде треба,“ сказав Черепаха.

„Ніхто не зможе тебе перегнати, на цілім світі ти будеш найшвидкіший,“ сказав Вісаке.

„Я того й приходив, друже,“ сказав Черепаха. І він пішов.

Туди прийшов і там ночував. Рано: „Одягайтеся в таку одіж як треба, хлопці! Даремно будете старати ся перегнати мене! Я буду мати її за жінку!“ Так гукав Черепаха.

В полудне він одягнувся як слід, підперезавшись поясом. Потім пішов і прийшов туди, де зібралися натовпи.

„Ось іде Черепаха.“

„Буде сором, як він вас пережене.“

„Hi він не виграє!“

„Але щось ся бестія задумує!“ Так говорили люди між собою.

„Ну, коли почнеть ся біг? Ще раз і в останнє: я возьму її за жінку! Нема що й думати, щоб ви мене перегнали. Ходіть ось туди далеко, за тим горбом почнемо.“

Так вони прийшли туди.

„Гей, вважайте на того обманця Черепаху, він де небудь певно ляже.“

„Правда, треба буде донести на нього, як він зникнить.“ За хвилю Черепаха спішно надійшов з-над горба; він біг.

„Ну, як же тобі удалося?“

„Я просто виграв перегони, тай все.“

Тоді надійшли інші, що теж бігли на-взводи.

„Кажіть же, як вона себе вела, ся стара Черепаха?“

„Ta що: просто втік від нас. Він таки сильно добре бігає!“

„Я й перше казав вам, що я її візьму за жінку; адже казав?“ Так говорив Черепаха. „Ходи сюди, стара¹), підемо до дому.“ Так, вони пішли, і за хвилю були коло хати. Тоді він сказав до свого меншого брата: „Заведи свою братову до хати, брате.“

„Ходи до хати,“ сказав той до неї.

„Я, той, піду на хвилю до приятелів!“ сказав Черепаха. I він пішов до них. „А що, як би я вкрав сю річ? Було б добре. Я украду її, як мій приятель власне. Він не догадається,“ думав він собі, в своїй серці. А як прийшов туди: „Ось наша спільна річ; се дуже гарна штука.“

„Чи ж ти виграв перегони?“

„Так; і вони досить набалакались про те, як я скоро біг. Я б охотно переночував тут.“

„Гаразд; місця досить“, сказав Вісаке.

Лягли. За хвилю Черепаха збудився: украв річ і пішов з хати. Він поспішав, майже біг, і біг доти, аж на світанку дійшов до місця, де лежали зрубані пні, далеко відти, звідки вийшов. „Ось де я положуся спати.“ I він ліг.

За якийсь час стара²) збудилася і пішла на двір по дрова. Чи би! Коло дров лежав Черепаха. „Агов, любий унук! Ось-де твій приятель! Він мабуть спав на дворі.“

Тоді вийшов Вісаке. „Гов, приятелю! Що тобі?“, він збудив його.

„Ой леле! Мене зачаровано! Колись мені toti твої чари біди нароблять.“ I Черепаха викинув їх. „Як дивно! Мені

¹) „Стара“ — приязний зворот, вживався і до молодої жінки. N. Jones.

²) Бабка Вісаке.

здавало ся, що я що-йно пройшов добрий шмат дороги“, по-думав Черепаха. „Але я таки вкраду його. Як я щось постановлю, то воно мусить стати ся. Таки сеї ночі возьму.“ Так думав він собі.

„Ніжк не позбуду ся гадки про сю нашу спільну річ. Дивую ся, як се я не запахав ноги в огонь? Весь час я був свідомий того, що робив. Позволь мені ще раз переночувати тут; се-ж так довго ми не бачили ся! — Тому я й прийшов до тебе.“

„Як зробиш так, то зробиш добре“, сказав Вісаке.

Вони говорили до пізньої ночі. Нарешті говорив вже тільки сам Черепаха. „А що, може мій товариш вже заснув?“ Той не збудився. Тоді він взяв річ і вібрався йти геть. Потім вийшов і пішов.

Вийшовши в степ, він почав поспішати. „Щож, я взяв його. Я сказав тоді, що вкраду. Я ще ніколи не відступив від того, що постановив“, думав він в своєму серці. Відійшов ще добрий шмат: „Тепер, коли ся річ вже моя власна, можу спокійно спочити. Ніколи не буду пожичати її нікому. Але можливо, що хтось хтів би вкрасти її в мене“, думав він. Потім знов побіг лісом. „Тепер можу положити ся.“ Під двома величими деревами положився і заснув.

Як стара збудила ся: „На тобі! Внучку, ось де знов твій приятель! Лежить на порозі — вийти не можна.“

„Гов, товаришу, ти ж затарасував вихід, кудою вона з хати ходить.“

„Ой горе! Що мені могло стати ся? Може я божеволію?“, сказав Черепаха.

„Ти лиш за богато з жінками возишся, вони тебе скоро з глазду зведуть“, сказав Вісаке.

„Ta ні. Се все твої чари. Я мабуть за богато Іх ужив. Воно мені певно пошкодило.“

„Ta воно ніколи так не скуткує.“

„Тоді може тому, що я таки дуже скоро бігаю. Я б ще раз тут переночував.“ — „Чому ні, воно добре, як ти тут спиш.“

Вони балакали до пізньої ночі. За хвильку як перестали говорити, Вісаке заснув. За якийсь час він (Черепаха) знов

взяв річ, щоб украсти її. Тоді зібрав ся і пішов. Він спішився. „Сим разом далеко спатиму. Дуже вже таємнича ся річ. Але певно я вже більше не верну ся. Я переконаю ся перше, де лягатиму.“ І дальше Черепаха перейшов за ріку. „Ну, тепер я вже далеко зайшов. Час мені подумати про спаннє. Тепер стало ся вже, що річ стала моєю власною, я навіть можу рахувати на неї і шіти ще дальше; се певна штука. А тепер мені час лягати спати.“ Поперек стежки лежало поліно; він спинився і став ходити на-около нього. На решті ліг і заснув.

Тепер стара збудила ся. Як встала з ліжка — диви! Черепаха. „Ось, унучку, ось-де знов лежить твій товариш. Він мало не запалить твоїх річей.“

„Гов, товаришу! Ти ж підпалиш себе.“

„Ого, воно правда.“

„Може сей чоловік збожеволів.“ І Вісаке відложив річи на бік.

Тоді вони почали розмовляти і говорили цілий день аж до ночі. Потім пішли спати. „Ходи скоріше спати“, казав Вісаке. Потім він почав хропіти і спав мідно.

Знов Черепаха забрався до свого діла. Пішов і почав бігти: „Ну, сим разом зовсім не спатиму.“ Ось туди далеко, а потім дальше в ту сторону понесли його toti rіchi, і знов туди де заходить сонце, і потім туди звідки надходить зима. То було може щід ранком. „Сим разом може я вже не буду більше вертати назад. Але вже не буду лягати спати.“ Знов туди прийшов, там була печера, він увійшов: чи ба! лоза звисає! Він зрізав кору з липового дерева, обвязав кругом шию і почав бігати в кружок.

Вісаке збудився від тарахтавки що наповняла повітре своїм тарахканнем. Він подивився, що воно — аж диви! його приятель бігає в кружок на-около огнища: „Вважай, друже, не попечись, що тобі стало ся?“

„То мені стало ся, що я майже збожеволів. Аж ти промовив до мене, прийшов я до памяти; здійми з мене сі річи.“

Той зняв річи і забрав від Черепахи.

„Слухай, я починаю порядно бояти ся. Можливо, що я збожеволію і тому бою ся. Час мені йти до дому.“

„Так, правда. Ти ще налякаеш бабу, як збожеволієш.“
І Черепаха пішов до дому. А його брат тим часом втішав
ся з його жінкою. Як Черепаха прийшов туди, то ввійшов
до хати.

„Ось він,“ сказав хлопець про Черепаху до дівчини
(молодиці). „Де ти був цілий час? Що ночі тут появляється
якийсь чоловік, а рано знов ішов собі.“

„Справді! Але голос брата звучить не широко. Весь сей
час ти втішався роскошами тіла.“

„Я лише хотів тобі сказати, що сталося тим часом, а ти
мене ласеш. Не треба мені було говорити.“

„Як що ти й зробив се, навіть як би я застав тебе за
тим, я б тобі не сказав нічого. Ти мені любий, брате!“

Ось тільки.

William Jones, Fox Texts ст. 301—315.

Оповідання про другий світ.

69. Агуарарента.¹⁾

Чане, Болівія.

Була собі раз жінка, і її чоловік помер.

В ночі прийшов він до неї в людськім образі і спав з нею.
Він попросив її також, щоб вона пішла з ним до Агуараренти.
Вона пішла з ним.

Як вони підійшли до села, почули звідти мову і танці.
Вона пішла з чоловіком на майдан, де люди пирували, і вона
побачила там богато знайомих небіжчиків. Але вмерлі бояли
ся її і держалися від неї далеко. Вона пробула там до ранку.
Рано зникли всі хати і вона лишилася на рівнині повній лися-
чих слідів. Її чоловік став щуром.

Вона просиділа там цілий день на альгаробовім пні, а як
стемніло, війшлися люди (небіжчики) знов, і знов був великий пир.

Над ранок говорили мерці: „Я буду поліном“, „Я буду
щуром“, „Я буду кондором“, „Я буду лисом“, „Я буду лиликом“.

Вона потім вернула до дому, але її чоловік сказав, що
прийде за нею. По трьох днях вона померла — вона пішла
за своїм чоловіком до Агуараренти.

Nordenskiöld, Indianerleben, ст. 256—257.

¹⁾ Лисяче село — куди сі Індійце (Чане) ізгутъ по смерти, ставши лисами.

70. Про край померших.

(Фокс.)

Мій дід „Маляр“ був ще молодий. Одної осени він був на ловах. Він прийшов до дерева, де сиділи шопи; він поліз за ними на дерево. Як виліз високо, стала ся йому пригода: він впав і втратив пам'ять.

Тоді він „вернув ся“¹⁾), як йому думало ся. Стежкою він вийшов з ліса на дорогу; дорога була широка, і від подорожніх була на ній сила пороху. Як він мандрував нею, то що раз зустрічав людей, що йшли куди й він. Декотрі доганяли і минали його. Далі він прийшов на відкриту ріку, дуже гарна ріка була. Він побачив міст. Він почув вдаля звук бубна, з того боку ріки. За рікою була весела лука. Йому маячило вдалені місто.

Потім він перейшов за міст. Перейшовши, пішов до міста. Дивлячись на будинки він помітив, що одні мали ріvnі крівлі, інші загострені, інші були зроблені лише з землі, інші складалися тільки з кути каміння. Як виглядали їх (людей) могили, так тепер виглядали їх domi.

Людей було богато, вони забавлялися ріжно. Де-які грали в палички, інші проганяли перед собою коней, інші переганалися пішки, інші стріляли з лука, деякі гралися в кости, ще інші танцювали (боєвого) „танцю ворон“.

І жінки теж гралися; деякі грали в пилку і в інші гри. На кожнім кроці бубни грали для тих, що хотіли танцювати. Так як люди робили визволивши душу²⁾), так вони гралися тут.

Як він прийшов на край міста, зустрінув свого батька й матір і тих, що були йому братами і сестрами. „Іди назад!“ казали вони йому. „Ти засмутив своїх дітей; іди кудою прийшов, до дому.“ Так казали йому.

Та він не зважав, ішов даліше. Він зустрінув жінку в однім місті: до неї він колись валицявся, як був парубком, жінка та вже була давно померла. „Ой, чи се ж не Маляр, котрого я знала в давніх часах? Він тоді гарно ходив, як був парубком. Але як же він тепер виглядає!“ говорила жінка.

¹⁾ Дословно: „Пішов до дому“, себто в світ духів. W. Jones.

²⁾ Себто закінчивши похорон. W. Jones.

Як він подивився по собі, — правда, що він був зле одягнений. „Я піду, одягнуся.“ Він повернув і пішов до дому. Богато людей бачив він на дорозі, але ніде не бачив Тої-щорозбиває-черепи, ані ІІ хати.

Раптом він збудився; як збудився, то язык був йому сухий. Він не міг рушитися, так заклик. І хоч хотів води, та не мав сили полісти. Хотів крикнути, але не міг. Так йому було, як його знайшли. Як він упав був в дерево — сонце трохи перейшло за південь. Він пролежав до вечера і цілу ніч, і цілий другий день. Як сонце заходило, знайшли його. Коло того дерева, звідки він упав, було маленьке дерево, до нього набуть він побився. Як його знайшли, він не мав голосу. Його язык був сухий і губи. Як дали йому пити, він зміг говорити. „Я набуть спав,“ думав він собі.

Але на правду він був умер тоді. Як тільки він прийшов до себе, оповів той сон, що мав, як він ходив тути, де їдуть мерці.

William Jones, Fox Texts, ст. 207—211.

Ілемінні перекази.

71. Гауб.

(Тсімшіане.)

Дуже давно було два села по обох боках Наса (Nass River). Одно на східній березі, а одно на західній березі. Оба були дуже богаті і мали силу людей; і в обох було богато хороших вояків і вони часто воювали з сусідним племенем. Себто з тим де жила богата начальниця. Вона називалася Гауб. Вона мала чотирох хлопців і одну доньку; хлопці були дуже зручні ловці.

Раз вони пішли полювати на свистунів, бо свистуни, в тих часах, були дуже корисні. Всі чотири брати були на ловах два місяці, але лише три мали удачу з звірями. Бо старший не мав щастя. І одного дня вони пішли туди, де були бобри і прийшли до бобрової греблі. Тоді вони почали ломати греблю, щоб випустити озеро. Як тільки вони почали ломати греблю, вона заломалася і упала на найстаршого і він умер. І він лежав під зломаною греблею.

Тоді ті три, що лишилися, стали дуже сумні. Вони шукали (трупа) в болоті і між поломаним деревом. Поки вони

шукали, найменший пішов в низ, просто до дому подивити ся, що робить жінка того брата, що помер¹⁾.

Як день скінчив ся, він вийшов з ліса (і підійшов) до місця ззаду дому. Потім він чекав в лісі, аж прийде ніч. Як прийшла ніч і стало темно, він пішов до місця ззаду дому. Як прийшов до задної стіни, почув таємну балачку в тім місці, де лежала жінка брата, і сміх і шепіт. Тоді парубок пізнав, що хтось лежав з його невісткою. Він почекав, аж вони поснули. Як прийшла північ, вони спали. Тоді він вийшов дуже тихо. Потім він збудив свою маму і сказав до неї: „Чи хтось не лежить коло жінки моого брата?“ Тоді мати відповіла: „Я не знаю.“

Тоді парубок оповів матери все, що стало ся. Він сказав до неї: „Не плач! Я вбю чоловіка, що лежав з моєю невісткою.“ Тоді начальниця плакала дуже.

Вона плакала голосно ал'-ал'-ал'-ал! Тоді невістка запитала її, чому вона плаче; і вона сказала, що їй снило ся, ніби син помер. Тоді він спинив свою матір.

Він запалив смолоскип і повагом пішов туди, де лежала невістка. Потім він взяв великий ніж в праву руку, а смолоскип в ліву. Він прийшов туди, де вона лежала. Як прийшов, побачив, що рука жінки була замість подушки хлопщеви, що був з нею. Тоді парубок положив смолоскип. Він взяв чоловіка за чоло і відрізав йому голову ножем. Потім він пішов геть з головою — головою прикрашеною наушницями з мушель і акулячими зубами, дуже дорогими. Той чоловік, котрому він відрізав голову, був син начальника другого села.

Жінка взяла тіло хлопця, що був з нею, і закопала його під тим місцем, де вони лежали. Він також поранив її руку, що була подушкою тому, що був з нею.

На другий день ловці вернули ся з тим, що впомнювали. Тоді вони оповіли своїм, що їх брат помер під греблею; і люде плакали, бо чоловік, що впав під греблю, помер.

Потім голову в наушницях поставлено над дверима.

¹⁾ Думка така, що нещасте чоловікови мусіло бути накликане необережним, або злочинним поведінком жінки під час полювання.

Але начальник (другого села) завважав, що син щезнув. Тоді серце його стиснулося, бо він не зінав, що сталося; тому він наказав, щоб його племя лишилося без вогню, і щоб вони плакали в темряві.

І всі люди в місті послухали. Лиш люде того дому, дому братів, не послухали. Що-раній вони розводили огонь. Тоді начальник післав невільника по огоню до дому братів, що вбили його сина.

Тоді невільник увійшов в хату в тим, чим мав набрати огню. Тоді він положив кінець того, чим хотів взяти огню, в огнище убийників; а як то, чим він брав огонь, занялося, він пішов назад. Як він хотів відчинити двері, кров раптом почала йому на стопу, тому він подивився вниз. Чи ба! на стопі була кров. Тому він зразу ж пхнув то, чим брав огонь, у сніг, і загасив.

Тоді війшов знов. Потім засвітив знов то чим брав огонь.

Потім убиець запитав: „Що таке?“ „Нічого, пане, я справді впав на леду і тому то, чим я ніс огонь, погасло.“ Тоді він взяв знов то, чим брав огонь і вийшов повагом. Потім він раптом подивився на одвірок і побачив голову свого господаря. Тоді він побіг на той бік (в друге село).

Тоді кинув геть то чим брав огонь, і оповів все свою історію. Тому начальник скликав ціле Велике місто, і вони одягнулися в воєнну одежду і взяли зброю. По тім вони пішли на той бік через лід. Там вони запитали, чого вони так вчилися, а брати сказали: тому, що він зробив з жінкою їх брата.

Тоді начальник (ватажок), запитав чи вони хочуть битись. Брати згодилися. Вони скликали своє власне місто, і вояки зустрінулися. Се тривало дуже довго і по якісь часі убийців поконано. Велике місто ватажка побідило. Тоді вони спалили місто (братьев).

Нічого не лишилося, лише одна начальниця і її донька, що були сховані в льоху. Імя її було Гауб. Як все в місті було спалено, начальниця з донькою виїшла звідти, де була схована. Тоді вона пішла в глибину краю, поміж дерева, дорогою в середину (континенту). Вона ходила нарікаючи

і плачучись над людьми і над чотирма парубками, що згинули в війні.

Тоді вона плакала ходячи і говорила: „Хто возьме доньку Гауо?“ Тоді маленький пташок надлетів до неї: „Я той що возьме доньку Гауо“, сказало Волове Очко. Тоді начальниця спитала його: „Що ж ти знаєш робити, зятю?“ Тоді Волове Очко сказало: „Як ловець підійде близько до звіря, то я літаю круг нього.“ Вона сказала: „Ану покажи то, що ти кажеш.“ І Волове Очко почало літати наоколо; а вона: „Скінчи те, про що ти говориш, зятю, іди!“ І маленьке Волове Очко шішло собі поволи.

Тоді Гауо сказала знов, як перед тим: „Хто той що возьме доньку Гауо?“ Тоді надлелів Колібрі. „Що ти можеш робити, зятю?“ Колібрі сказав: „Я вириваю людям волосе з голови.“ — Гауо сказала: „Покажи!“ Тоді Колібрі пішов до Гауо і вирвав їй волося. Гауо сказала: „Кінчай своє діло, зятю, іди!“ Колібрі пішов поволи.

Тоді Гауо стала знов кричати: „Хто той що візьме мою доньку?“ Тоді надійшов Горобець: „Я той що возьме твою доньку, Гауо.“ Тоді Гауо запитала: „Що ти вмієш робити, зятю?“ Тоді Горобець сказав: „Як приходить світанок, я співаю і буджу тих що сплять.“ Тоді Гауо сказала: „Покажи!“ Тоді маленький Горобчик заспівав. Його голосок був гарний. Гауо сказала: „Кінчи свое говоренне, зятю. Іди.“ Тоді Горобчик пішов собі поволи.

Гауо кричала знов: „Хто возьме доньку Гауо?“ Тоді прийшов Риболов і сказав: „Я возьму доньку Гауо.“ Тоді Гауо сказала: „Що ти вмієш робити, зятю?“ Риболов сказав: „Як я тільки почну співати, люде знають, що прийшло літо.“ Тоді Гауо сказала до нього: „Кінчи свое говоренне, зятю, іди!“ І Риболов пішов поволи.

Тоді Гауо крикнула знов: „Хто возьме доньку Гауо?“ Тоді прийшов Дрозд і сказав: „Я возьму твою доньку, Гауо.“ А Гауо сказала: „Щож ти вмієш робити, зятю?“ — Тоді Дрозд сказав: „Я співаю як погана погода.“ А Гауо сказала: „Ану, як ти співаеш?“ Тоді Дрозд заспівав, але

Гау сказала: „Кінчи свою балачку, зятю, іди собі.“ І Дрозд пішов поволи.

Вона кричала знов: „Хто той, що возьме доньку Гау?“ І надійшла Сойка, і сказала: „Я візьму твою доньку, Гау!“ Гау запитала: „Що ж ти вміеш робити, зятю?“ А сойка: „Я пророчу удачу тим, що йдуть по ягоди.“ Тоді Гау сказала до Сойки: „Ану, покажи, як.“ І Сойка показала, що уміє. Але Гау сказала: „Кінчи те, про що говорив, зятю; йди!“ І Сойка пішла поволи.

І вона ходила дальше гукаючи і всі породи пташині приходили; останім прийшов Орел. Він сказав: „Я возьму твою доньку, Гау!“ А Гау запитала: „Що ж ти знов уміеш робити, зятю?“ А Орел каже: „Я вибираю очі своїм ворогам.“ Гау сказала: „Покажи.“ Тоді Орел висунув кігті, зловив звіря і вибрав йому очі перед Гау. Тоді вона сказала: „Кінчи те, про що ти говорив, зятю, та йди.“ І Орел пішов поволи.

І так всі пташачі породи перейшли. Гау все їх питала, що вони вміють робити і відповідала однаково. Тоді вона крикнула знов і сказала: „Хто візьме доньку Гау?“ Тоді прийшли чотироногі. Вивірка прийшла і сказала: „Я возьму твою доньку, Гау.“ Гау запитала її: „Що ти можеш робити, зятю?“ І Вивірка сказала: „Я влажу на дерево і кидаю відти шишкі, а люде боять ся, як бачутъ се.“ Тоді Гау сказала: „Покажи.“ Вивірка побігла по дереві і кидала звідти шишками. Тоді Гау сказала до малої Вивірки: „Кінчи те, про що ти говорив, зятю, йди.“ І маленька Вивірочка пішла собі поволи.

І вона крикнула знов: „Хто візьме доньку Гау?“ Тоді прийшов маленький Крілик: „Я возьму твою доньку, Гау.“ Гау запитала: „Щож ти знов уміеш робити, зятю?“ А маленький Крілик сказав: „Я тільки очі відчиню, і люде, бояться ся мене.“ Начальниця сказала: „Покажи.“ Тоді Крілик отворив очі ставши на задні лапки. Але Гау сказала: „Кінчи те, про що ти говориш, зятю. Іди.“ Тоді маленький Крілик пішов собі поволи.

І вона знов крикнула: „Хто возьме доньку Гау?“ Тоді прийшов Дикобраз і сказав: „Я возьму твою доньку, Гау.“

Гау запитала: „Що ж ти вміеш робити, зятю?“ Дикобраз сказав: „Я бю свого ворога хвостом, і тоді його тіло повне моїх колючок і він вмирає.“ Тоді Гау сказала: „А ну покажи.“ Тоді Дикобраз почав бити наоколо себе хвостом, а Гау сказала: „Кінчи те, про що ти говорив, зятю, йди.“ Тоді Дикобраз пішов поволи.

І вона знов крикнула: „Хто візьме доньку Гау?“ І Свистун прийшов і сказав: „Я возьму твою доньку, Гау.“ Тоді начальниця запитала його: „Що ж ти можеш робити, зятю?“ І Свистун сказав: „Я заглядаю в сонце, коли хочу знати, яка погода буде на другу зиму.“ Тоді вона сказала до Свистуна: „Покажи те про що ти говориш.“ Тоді маленький Свистун раптом скочив на камінь і подивився в сонце. Гау сказала: „Кінчи те, про що говорив, зятю. Іди собі.“ Тоді Свистун пішов поволи.

І Гау крикнули знов: „Хто возьме доньку Гау?“ Прийшла Видра і сказала: „Я возьму твою доньку, Гау!“ А Гау запитала: „Що ж ти знаєш робити, зятю?“ Тоді Видра сказала: „Я поринаю під воду з своїм ворогом, поки він не втопить ся.“ Тоді начальниця сказала: „Покажи, про що ти балакаеш.“ Видра вхопила куну і пірнула з нею під воду, аж куна втопила ся. Тоді Гау сказала: „Кінчи те, про що ти говорив, зятю; йди.“ Видра пішла поволи.

Тоді вона пішла знов гукаючи і кажучи: „Хто той що візьме доньку Гау?“ Тоді прийшов Бобер і сказав: „Я візьму твою доньку, Гау.“ Так сказав Бобер, а начальниця запитала: „Щож ти вміеш робити, зятю?“ Бобер сказав: „Я знаю як зрізати зубами дерева над своїми ворогами.“ Гау сказала: „Покажи, про що ти балакаеш.“ Тоді Бобер півалив зубами кілька дерев, а начальниця сказала: „Кінчи те, про що говорив, зятю; йди собі!“ І Бобер пішов поволи.

Тоді Гау крикнула знов: „Хто візьме доньку Гау?“ Тоді прийшов Вовк і сказав: „Я возьму твою доньку, Гау.“ Гау запитала його: „Що ти вміеш робити зятю?“ Вовк сказав: „Я вбиваю всіх своїх ворогів зубами.“ Тоді Гау сказала: „Покажи про що ти говориш, зятю?“ і Вовк покусав все що було. Тоді Гау сказала: Кінчи те, про що говорив, зятю. Іди собі!“ І Вовк пішов поволи.

І вона робила так дальше, і всі звірячі роди приходили і хотіли взяти її доньку. Вона питала їх і всі казали, що вони вміють робити.

Тоді прийшов Сірий Медвідь і сказав: „Я возьму твою доньку, Гауо.“ А начальниця запитала його: „Щож ти вміеш робити, зятю?“ І великий Медвідь сказав: „Я не жалую своїх ворогів своїми великими кігтами; я відаю їх, і відриваю голови від тіла.“ Тоді Гауо сказала: „Покажи, про що ти говориш.“ І великий Медвідь з разу розсердився, і став рити кігтами землю і виривати коріння. Тоді начальниця перелякалась, а Медвідь став кидати коріння в гору. Вона ж сиділа тихенько, але по хвилі таки сказала: „Кінчи те, про що ти говорив, зятю. Іди.“ І Великий Сірий Медвідь пішов поволи.

Тоді вже ніхто не приходив і не відповідав. Всі птахи і всі звірі скінчилися. І вона гукала знов, і не було відповіди. І вона гукнула третій раз, і не було відповіди. І вона крикнула четвертий раз. Тоді раптом блискнула блисковка. Вона крикнула знов: „Хто возьме доньку, Гауо.“ І знов раптом блискнуло, просто її в лиці. Вона крикнула п'ятий раз. Тоді блискавка зявилася на хвилю, і раптом хлопець став коло неї. Його одіж була як вогненні язики.

Він сказав до начальниці: „Я возьму твою доньку, Гауо.“ Начальниця дуже налякала ся. Але вона і його запитала: „Що ти можеш робити, зятю?“ Тоді він сказав: „Як я зустрічашся з вояками на полі битви, я обертаю руку і земля перевертється ся.“ Тоді Гауо сказала: „Покажи“. Тоді він простягнув руку і обернув її раптом. Земля перевернула ся і дерева стали коріннем до гори. Тоді Гауо сказала: „Се добре, щоб ти взяв мою дитину.“ І він одружився з нею.

Він взяв спочатку свою свекруху і положив собі під паху, потім взяв також свою жінку і положив її під другу паху. „Не дивіть ся, як я летітиму.“ [Сей чоловік прийшов був з неба.] Тоді він полетів до неба, але начальниця раптом подивила ся. Тоді хлопець знов упав на землю.

Потім він наказав їм добре, щоб не дивилися. Але вона не послухала четвертий раз і він розсердився. Він виліз на вершок дерева, вирвав гіллю і запхав туди ту жінку. Потім

сказав: „Подорожники завсіди слухатимуть тебе.“ [Се причина чому гилі на деревах тріщать].

Потім він полетів до неба і прийшов туди звідки прийшов. Потім він жив в донькою Гау в домі свого батька. Як вони прожили якийсь час, жінка породила дітей, — чотири хлощі і дві дівчини. Найстарший називався Гумхмаляд, а другий Аойавухк, а другий Гумдасамада, а ще інший Лігіхаох, а перша дівчина називалася Гамгам-жінка, а менша Гіляхвільогон-жінка.

І дід побудував їм чотири domi. Для найстаршого вирізьбив місяць; для другого вирізьбив зорі, для іншого вирізьбив веселку; а для найменчого Лахом в образі чоловіка.

Вороги того міста, що було знищено, особливо оден, завсіди грався на дворі. Майже що ночі грався на дворі при місяці.

Одної ночі вони теж грали. Тоді упала густа мрака на ціле місто. Ралтом звідти, де лежало колись знищено місто, почули голосний шум, наче грім з неба. Чотири рази чули грім, чотири рази так було. Потім оден парубок гукнув: „Гов! се ж голос в селі тих дурних людей, тих хоробрих людей без глувду, в старім місті (?)“¹⁾. Тоді стари люди заборонили молодшим так говорити, щоб щось надприродне не стало ся. І було богато мраки.

Як стало дніти, люди вийшли на двір і глянули на той бік. Диви! ралтом вони побачили чотири domi на тім місці, — дім старшого з різьбленим місяцем, другого з різьбленими зорями, іншого з різьбленою веселкою, і ще іншого з Лахомом в виді чоловіка. Сі domi поприходили на землю вночі, як вони чули голос подібний до грому у мраці. Ватажок в небі зробив сі domi для своїх унуків. Вони поприходили вночі до свого давного місця, щоб шімститись на тих, що знищили їх предків.

І так само прийшли і дівчата, щоб лічити їх у битві. І їх дід дав їм теж коробочку „тцкуван“, і їх дід научив їх добре: „Як зустрінете ся з вояками і ваше серце впаде в розп'яту, відчиніть її; тоді земля перекинеться і ваші вороги будуть під землею.“

¹⁾ Переклад цього речення не зовсім певний. F. Boas.

Се був початок племені Гіспавутвада. Вони прийшли з неба, і інші племена¹⁾ — Гіспавутвада, і Орли, і Гангада, і Вовки.

І люде з міста, що були побідili в давних часах, бачили их і хотіли дуже подивити ся на них; тому вони пішли на той бік в гості. І хлопці були дуже чесні до тих, що були знищили їх предків. І так люде пішли раз на той бік грati з тими хлопцями, що щойно прийшли. І ті погодили ся. І так хлопці, що прийшли (з неба) пішли на той бік грati.

Як почали грati то найменший, Лігіхаох, став проти ватажка. І найменший виняв булаву, що його дід дав йому, як вони йшли (на землю). Тоді начальник сказав до хлопця: „Ти не зможеш, тим що маєш, убити навіть маленьких пташків.“ І він усміхнув ся, і жартував з хлопця і сміявся з нього. Тому хлопець взяв свою маленьку булаву, бо ватажок застидав його. „Що, як би я тебе ударив? ти б помер.“ А ватажок сказав зараз же: „Не бій ся!“ Тоді хлопець ударив його по голові і мозок великого ватажка вилетів і він помер.

Тоді вони почали знов бити ся. Велике місто било ся проти хлопців, а обі жінки зараз же вилічували братів. А як всі чотири потратили духа, то взяли коробочку і відчинили її, і зараз же земля перевернула ся і їх вороги погинули. Так вони побідili Велике місто.

Тоді почали ходити по селах і заводили там роди²⁾. Як люде не хотіли, тоді вони знов воювали. І вони ішли від села до села і закладали роди. Як вони годили ся, то ішли до них, — тоді не водували. (Далі йде в записці опис родової організації і звичаїв Тсімшанів.)

Publications of the American Ethnological Society, III, Tsimshian texts by F. Boas, ст. 193—213.

72. Про жінку та водяного. (Кус.)

Було раз село Такімія. Там жило п'ять парубків і їх сестра. Вона була старша в родині. Люде з усіх сторін хотіли її купити. Але вона не хотіла чоловіка. Вона лише завше хо-

¹⁾ Що належать до нього.

²⁾ Родові організації, основа індіанського права і побуту.

дила до води плавати і так вона стала вагітною. Всі питали її: „Хто тебе зробив вагітною?“ Вона не знала. „Ніхто не торкався мене.“ Таким чином народився хлопчик, але він завсіди плакав. Хтоб за ним не ходив, він завсіди плакав. Її старший брат так сказав до неї. „Положи дитину на дворі. Що вона за одно?“

На другий день вона положила дитину на дворі. Там воно перестало плакати. Вона лишила їого там довго, потім пішла подивитися на нього. Кажуть, що дитина мусіла щось їсти. Її рот був повний сала. Дитина їла боброве мясо заткнене на паличку. Вона оглянула її рота. Вона не побачила нікого по близу. Потім вона внесла знов дитину до хати. Дитина знов почала плакати. Воно не дало нікому спати. Воно плакало цілу ніч.

Її старший брат так сказав до неї. „Виниси дитину на двір. Подиви ся, що вона там робить. Стережи її там.“ Дитина росла дуже скоро. Раз вона знов лишила її на дворі. Вона дивилась за нею, як вона була на дворі. Вона сковалася коло дитини з боку. Вона лишила її там цілий день.

Як прийшов вечір, вона пішла туди. Вона сиділа з боку. Ніде вона не бачила нікого. Ралтом якийсь чоловік зявився перед нею. „Ти моя жінка. Чи ти се знаєш? А се наш син.“ Жінка засоромилася. „Збирайся; ми підемо до дому.“ Жінка не сказала нічого, але подумала: „Що скажуть мої люди?“ — „Ти не загубишся. Ти вернешся знов. Ти будеш бачити своїх“. Так вона подумала: „Гаразд!“

Вони пішли. — „Ми підемо в воду.“ — „Чи я не захліснуся?“ — „Тобі не буде нічого. Ми підемо в низ, ти держати-мешся за мій пояс. Замкнеш очі, а як я тобі скажу, тоді відчиниш.“ Вони пішли через кущі. Вона знала, що вони ідуть в воду. Вони пішли. В селі (підводнім) не було води. Її чоловік був син богатого чоловіка. Той мав п'ять хлопців, він був найменший.

Хлопчик ріс дуже скоро. Він завсіди хотів стріл. Його мати робила йому завсіди стріли. Вона йому все говорила: „Твої вуйки завсіди мали стріли.“

То хлопець так сказав: „Що як би ми пішли обое за стрілами?“ Чоловік так сказав: „Твоя мати піде сама за стрілами. Ти лишиш ся тут. Ми оба підем іншим разом.“

Тож на другий день вона зібрала ся і пішла. Вона мала на собі п'ять видрячих шкір. Раненько прийшов відплив. Вони (Ї родичі) побачили пливучу видру. З човнів вони стали полювати за нею видрою. Вона плила здовж берега. Вони стріляли в неї стрілами. Здавалось, що вони віділили в неї; але вона знов виринала, а стріл не було ніде видно. Видра плила горі рікою, вони за нею в човнах. Богато людей стріляло до неї. Видра завернула і поплила знову геть. Вони всетаки стріляли в неї. Ніхто не міг віділити Ї. Видра виплила назад в море.

Старший брат переслідував видру. Кажуть, що десь вона вийшла на беріг. Рантом він побачив щось, наче людину. Ся людина хлюпалась при березі в воді. Він пішов туди. Він підішов близше — і на правду, се була жінка. Глянувши на неї він пізнав І. Справді се була його молодша (властиво старша) сестра. Так, се була вона. „Се я, мій братіку, се я подорожувала що-йно. Ви всі стріляли до мене.“ Стріл була сила. Парубок засоромив ся, як побачив скільки було стріл.

„Моя дитина післала мене сюди за стрілами. Я прийшла сюди — моя дитина все хоче стріл.“ Вона сушила видрині шкірки.

Потім вони пішли разом до дому. „Не думай про се (не жури ся, себто). Я піду до дому. Я дам тобі шкірки. Ти можеш купити щось за них. Мій чоловік не хто будь, він син ватажка. Його дім близько звідси. Ти завсіди можеш бачити його камяний дім під час відпливу.“

Він бачив, як його сестра війшла в воду. Вода сягала й по живіт. Вона підняла руки вгору і шрнула. Так вона сказала до свого брата перед тим, як шрнула: „Завтра раненько ви знайдете кита у вашій пристані.“

На другий день він (брат) встав перед сходом сонця. Справді, за ніч хвилі викинули на беріг кита. Вони порізали кита на шматки. Вони роздали їх між приятелями.

Вона вернула ся до свого чоловіка і дитини. Ї спина почорніла (?) Знов пішли І чоловік і дитина (в гості). Пізній-

ше малі гадючки почали ходити туди сюди з води на беріг. Але жінка вже не вийшла на беріг — більше її не бачили. Гадючки приходили за стрілами і одна перескакувала через другу. Люде стріляли в них стрілами, лише аби дати їм стріл.

Вони більше не приходили (люде з моря). Пізніше два кити знайшлися на березі. Оден в літі — оден в зимі також. То вони прислали двох китів до берега. Вони дарували їх своїм родичам (з жіночого боку).

L. J. Frachtenberg, Coos texts, ст. 157—163.

73. Як Світле-небо прийшов на світ.¹⁾

(Гаїда, острови королеви Шарльоти, Британська Колумбія.)

Вона була доночка ватажка в Джуз. Її батько мав невільника, що мав ходити за нею (служити їй). То ж вона сказала до невільника: „Скажи йому (одному чоловікові), що я кохаю його.“ І як на другий день вона пішла на двір, вона запитала невільника, чи він переказав йому. І він сказав до ватажкової доночки: „Він сказав, що боїться твого батька.“ Але він не переказував йому, він брехав.

Вона сказала невільникові, щоб сказав другому, що вона кохає його. Він переказав, що і той боїться її батька. Як вона не змогла мати юдного з десяти племінників свого батька, то зійшла з невільником.

Та її батько дізвався про се. Тоді покинули її. Тільки жінка наймолодшого вуйка лишила її трохи істи.

Вона пішла на беріг і почала копати. Попрацювавши хвилю вона викопала мушлю. В середині плакала дитина. Вона подивилася на неї. То було немовлятко. Тоді вона взяла його до хати. Вона обложила його мягким, і хоч вона не ходила за ним, та воно росло скоро. Скоро почало рахувати. Не задовго по тім воно ходило.

Раз дитина сказала: „Ось, мамо, так-о.“ Він рухав руками, наче натягав тетиву. Як він повторив те саме знов, вона зрозуміла, чого він хотів. Тоді вона виковала зі свого мідяного наручника лучок для нього, а з другого стріли.

¹⁾ Дословно: змусив себе породити.

І знову: „Батьку, скажи: „Ти дивишся на них очима з білого каміння“ (себто „добрими очима“).

„Батьку скажи: „Той що єсть богато, думає про се.“ Той сказав так.

Як він скінчив говорити се, гачок вхопило. Зразу його потягнуло наколо острова. Він ударив рукою по краю човна. Він сказав до нього (до гачка): „Майстер Тесля зробив тебе; держись!“ Те що тягнуло його за собою по рибнім місці, потягнуло його знов наоколо острова.

Як воно спинило ся, він спробував потягнути лінву. Він витягнув щось дивне, головою на перед. Широкі морські трави росли у нього на губах. Воно лежало обложене рибачими гніздами. Він почав класти рибу в човно. Як човно наповнило ся, він розтягнув його, щоб зробити його більшим. Коли він поскладав їх ще трохи, човно стало повне і він пустив його¹⁾.

Тоді він пішов. Він приніс рибу жінці. Вона висушила її. Тоді він покликав знов свого сина, і як скінчив малювати його, сказав до нього: „Тепер, ватажку, сину, іди туди, до своїх вуйків в гості!“ То ж він вибрав ся туди.

Він прийшов і сів на краю села. Він посидів там хвилю, аж вони побачили його. Тоді вони надбігли до нього. Тоді вони довідалися, хто він такий. І вони знов пішли туди, де була його мати.

Як вони пожили там якийсь час, він вийшов до них в своїй шкірі з волового очка. Він сказав: „Мамо, подиви ся на мене!“ Тоді мати пішла за ним. Він сів наче широкі, високі, густі хмари над океаном²⁾. Мати дивила ся. Тоді він вернувся і запитав маму: „Чи я добре виглядав?“ — „Так, ватажку, сину, ти добре виглядав.“

Тоді він одягнув ся теж в шкіру з синьої чаплі і сказав до матери: „Подиви ся на мене!“ Тоді вона пішла за ним: Її син сидів над морем синій, широкий і високий. Потім він вернувся і запитав: „Мамо, чи я добре виглядав?“ — „Так, ватажку, сину, ти добре виглядав!“

¹⁾ Те що витягнув — „матір лососів“.

²⁾ Всі ці хмари уважають ся „Світлим-Небом“ одягненим в ріжні пташачі одяжі (Swanton).

Тоді він одягнув дроада і вийшов і сказав: „Мамо, диви
ся на мене.“ Тоді вона пішла за ним. Він сів над морем,
а верхня половина його була червона. Вона усміхнула ся
до свого сина, і як він вернувся, то запитав: „Мамо, чи я
добре виглядав?“ — „Так, ватажку, сину, надприродні
створіння не надивлять ся на тебе!“

Потім він сказав: „Мамо, я не буду тебе більше бачити;
я йду геть від тебе. Коли я сяду перед Кхапань з ранку,
то не буде вітру. Ніхто не сміє доторкти ся до мене! Коли
небо виглядатиме так як мое лице, коли мій батько розмалював
його, тоді не буде вітру. В мені (себто в мої дні) люди добу-
ватимуть іжу собі.“ — „Тепер, ватажку, сину, як ти сидітимеш
там ранком, я буду висилати тобі пера.“

Тоді він пішов від матери. Його батько теж пішов від
неї, і сказав: „Я теж іду геть від тебе. Поселись на верхівю
потока. Я часом бачитиму тебе і часом бачитиму свого сина.“
Тоді він теж пішов.

Вечером вона пішла до свого наймолодшого вуйка. Вона
сказала йому: „Як підеш завтра на рибу, то одягни новий
капелюх і возьми нове весло.“ I на другий день рано вони
пішли на рибу. Тоді вона сіла на кінці міста стиснувши
коліна. I коли вона підносила одіж, то вітер віяв з пролива.
Кожний раз що вона підносила вище, вітер дужчав. Коли вона
піднесла одіж аж до колін, повіяв дуже сильний вітер. Вона
протягнула руку до нитки житя¹⁾ того що мав новий капелюх,
і вона вратувала його, бо його жінка була ~~шила~~ й щось
(істи). То була жінка Гарна-погода, так кажуть.

Тоді вона взяла свою рогожу і своє добро і пішла в ліси,
горі потоком. Там вона спинила ся. Але через неї йшла
стежка. Вона сказала, що її лоскоче, коли по стежці ходять
і пішла далі. Там вона спинила ся на добре. Коли її син
сидить (над океаном) зраня, вона кидає (йому) платочки снігу.
Се ті пера.

Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology, Bulletin 29, Haida
texts, by J. R. Swanton, ст. 26—30.

¹⁾ Думають, що кожне звіра і кожна людина має „нитку життя“, — гадка
ся не зустрічається більше ніде в Америці, оскільки я знаю (Swanton).

Оповідання з моральною провідною гадкою.

74. Гамалякауа.

(Квакіютль, острів Ванкувер.)

Оден чоловік, що жив на ріці Горбатих Лососів, бачив сон.

„Не сидіть, діти! Мені снилась надприродна сила, що нам припадає часом¹⁾.“ Так він сказав. Він побудував дітей, вони встали. Він научав дітей оповідаючи, що йому снилося місце, де він завсіди знаходив мертвих звірят, завдяки однорогій коаї, великий гірській козі, матері всіх гірських кіз. „Ідіть, ідіть, рушайте, діти! Ідіть на наше місце в Катале.“ Катале називалося те місце, де він знаходив мертвих звірят, завдяки однорогій козі.

Тоді його діти пішли горі рікою. Вони прийшли до місця свого батька Гамалякауа. Так називався їх батько.

Діти рушили. Їх було чотири. Вони мали чотирох пісів до полювання.

Потім вони сіли на березі ріки. Вони сиділи і розглядалися по околиці. Потім найстарший з дітей побачив щось біле на луці. „Що се може бути, друзі?“ сказав він до своїх молодших братів. „Очевидно се те, про що наш батько говорив. Очевидно, се те, про що наш батько научав нас.“

Потім показали псови. Пес побачив те біле на луці. Пес рушив. Пес прибіг до того білого, що лежало і загавкав, гавкаючи на те біле, що лежало. Тоді властителі (пса) мовили: „Очевидно се те, за чим ми прийшли.“ Так сказали діти.

Пес вернувся до свого господаря. Він підняв голову до господаря. Кажуть, що певно пес знову зізнав, що коза лежить на луці. Тоді брати рушили і старший старався випередити інших, тимчасом як молодший радив старшому братові: „Не йдіть за скоро, друзі!“ говорив молодший брат до старших. Потім він знову попробував сказати: „Вважайте на науку батька“, казав він. Тільки наймолодший говорив розумно.

Найстарший брат прийшов на те місце, де велика однорога гірська коза лежала мертві на траві. З чола кози стерчав гострий кварц. Найстарший брат забажав її дуже сильно.

¹⁾ Котру деякі люди дістають часом.

Він вирвав кварц з чола однорогої. „Не!“ сказав наймолодший. Лише він, наймолодший, говорив мудро і остерігав братів. Тоді старші почали здирати шкіру. Вони зняли скоро. Тільки наймолодший остерігав братів. Але вони не послухали батька; хоч батько хотів навчити їх добре.

Старші брати були жваві і скоро зрізали сало. Потім розрізали живіт і виняли нирковий товщ. Старші брати хотіли все забрати; але найменший лише сидів на траві, бо йому було моторошно за братів, що не слухали батька, котрий навчив їх.

Найстарші хотіли забрати весь товщ з кишок однорогої кози. Тоді найменший сказав: „Спішіть ся, поки нічого не стало ся, невільники (нешастя?). Щось важче діється на небі.“

Тоді мрака зявилася на небі. Даремно старші брати билися між собою за товщ з кишок і за нирки і за шкіру однорогої гірської кози. Даремно звязували її швидко. Потім подивились на небо. Дим котив ся по горах. Збиралось на сніг. Потім почав падати сніг з неба.

Наймолодший урвав лише шматочок товщу і шматочок нирки і ніс се в роті — найменший брат. Наймолодший говорив мудро. Він памятає науку батька дітям, бо батько памятає, що предки Гамалякауа робили.

Найменший говорив до старших братів: „Рушайте, невільники (нешастя)!“ Вони рушили, щоб вертати. Тоді почав сніг дуже сильно падати. Він падав далі. Найменший не ніс нічого. Тільки старші несли богато на плечах. Але найменший памятає слова батька, що були дані як батьківська порада, которую він повторяв часто, як научав дітей — як Гамалякауа оповідав їм про своїх предків.

Брати сходили в низ, найменший позаду. Найменший по просту думав, що брати не матимуть щастя.

Дарма плакали брати боячись, що сніг падає. Тоді сніг дійшов їм по кістки. Потім сніг дійшов їм по шию. Вони сідали і плакали, думаючи про те, що може стати ся. Тільки найменший не плакав даремно. Він тільки сумував, що на дармо старався промовити до разуму своїх братів, дотримуючись науки батька дітям.

Вони все сходили і прийшли до провалю. Потік джуркотів в тім місці; їх дорога йшла по-під потоком, що падав в низ з обвислої скали, так що дорога йшла по-під ним. Тоді вони сіли коло падучого потока і плакали; бо що вони мали робити? Кущі були до вершків під снігом.

Вони дійшли до падучого потока завдяки своїм псаам, бо пси робили слід для своїх панів, і пси робили дорогу в снігу для своїх панів. За ними йшли їх пани, ідучи по стежці, що пси зробили. Так вони дійшли до місця, де їм мала статися біда. Брата плакали на скалі, бо не могли зробити нічого, бо стежка була покрита снігом і те місце, кудою діти мали йти, було обвисле.

Тоді найменший сказав до старших братів. Тоді він став нарікати на них: „О ви, що не годитесь зі мною! Чому ви зробили се, хоч батько научав нас?“ Він картав старших братів, що вони плакали. Тоді найстарший придумав післати пса стежкою через скали. Лід був покритий снігом, а стежка покрита ледом. Пес побіг. Тоді трапила ся пригода псови найстаршого брата і пес упав в долину. Він упав в провале і забив ся. Тоді найстарший брат даремно плакав над обідою свого собаки.

Потім пес другого брата попробував. І пес третього брата пішов по леду. І вони зробили так само, як пес найстаршого брата. Пес третього брата теж упав в провале. Тоді пес передостаннього брата попробував шіти. І він зробив так, як пес його брата. Ісови передостаннього брата теж трапилася пригода.

Тоді найстарший брат сказав: „Ану я спробую шіти по стежці.“ Так сказав найстарший до молодших братів. „Іди і спробуй!“ сказали менші до найстаршого. Тоді найстарший спробував перейти. Він ступив на лід, та йому трапило ся те саме, що його псови. Той чоловік упав в провале, туди куди і пси попадали. Тоді його менші брати даремно плакали. Другий брат попробував перейти і те саме йому трапило ся, що й старшому; — він упав в провале. І те саме стало ся іншому, і він упав в провале. Тоді всі три хлощі і три пси були вже мертві.

Лише найменший був живий. Він сів на скалі і плакав над старшими братами. Він майже хотів піти теж і вмерти з своїми старшими братами. Він плакав. Хлопець плакав за старшими братами, а пес вив. Пес плакав разом з своїм господарем.

Потім хлопець перестав плакати і звернув свою гадку до чогось на скалі. Тимчасом пес мало не промовив до свого господаря. Він ішов до нього і штовхав його, наче хотів приспішити його. За якийсь час сніг надстав.

Тоді пес наймолодшого попробував перейти скалу. Пес утримався на краю скали, де лід звисав понад тим місцем. Пес перейшов щасливо по леду. Тоді він вернувся і просто пішов до свого господаря і штовхав його, ніби хотів сказати до свого господаря: „Не сиди тут!“

Тоді пес почав приспішати пана. Хлопець подумав, що треба послухати пса, бо пес ледви не промовляв до нього. Лише він не розумів, що пес говорив до нього. Тоді хлопець встав і ліг псови на спину. Він держався за спину пса, що так пішов по леду. Так пес переніс його на спині через лід. Тоді хлопець і пес були безпечні.

Він все ще держав в роті шматочок сала, що урвав був. Чотири річи тримав він в роті. Він був урізав лиши шматочок шкіри з однорогої гірської кози. Він сковав той шматочок шкіри під пахою.

Тоді пес зсадив свого пана на скалі і він сів на місці свого нещастя. Пес пішов дальнє значучи дорогу в долину, роблячи слід на снігу для свого господаря, і кожний раз, зробивши смід своєму панови, вертався назад до нього. Тільки проробивши се кілька разів, пес посувався на перед, проглашаючи стежку через сніг в долину і вертавчи назад до господаря, просячи його іти далі. Пес зійшов в низ роблячи свою стежку по снігу, і так дійшов майже до самої ріки.

Тоді хлопець втомився до краю. Він дійшов до берега ріки і пес пішов в низ по ріці. Він був одної думки з своїм писом, а той думав про село і думав теж про чоловіка. Таким чином він хотів довести свого господаря до дому, в місці що називалося Ктавакас. В Ктавакас є пристань для рибалок

і пес немов говорив до свого господаря, немов думав привести свого господаря до пристани в Ктавакас. Потім пес подумав поплисти зі своїм господарем на спині в низ рікою, бо хлопець був втомив ся, бо сніг покрив дерева до самих вершків, і пес втомив ся прокладаючи дорогу по снігу. Тому він поплив в низ рікою зі своїм господарем.

Вони прийшли до дому одного чоловіка в Ктавакас. Ось чого хотів пес! Там він положив хлоцця по просту на березі ріки, бо хлопець не міг іти порядно. Пес вийшов до дому. Очевидно не довго було, відколи властитель вийшов з дому, пішов вниз рікою, перелякавши ся снігу. Пес почав рити коло вогню і попросив свого господаря сісти в яму; і він закопав його і присипив попелом. Тільки рот було видно. Він таким чином хотів розігріти свого господаря. Потім він ліг, скрутівшись наоколо свого пана.

Батько плакав за своїми дітьми, бо він думав, що він втратив своїх дітей. Він зрозумів, що він утратив своїх дітей, як побачив, що сніг почав падати, і він вже думав, що його діти погинули. Тепер сніг перестав іти, після того як попадав від рана до вечера. Вже два дні сніг падав і покривав вже вершки кущів.

Тоді батько скликав своє племя і вони посадили. Він запитав племя, що робити: „Що маємо робити, мої любі?“ Так він сказав до племени. „Може бути й так, що одно з моїх дітей ще живе.“ Тоді племя сказало, що вони підуть горі рікою. Тоді оден сказав: „Я не знаю, як ми зробимо. Чи підем пішки, чи поїдемо човном?“ Так сказав оден чоловік. „Не робім того,“ сказав якийсь, що говорив в хаті. „Суньмо чотири дошки, кладім їх одну за другою пласко, кінець до кінця, міняючи їх положенне. Возьмім чотири і положім пласко на снігу.“

Вони хотіли тягнути човни рікою, але покинули через сніг, що лежав на ріці. Потім племя порішило перекладати дошки на снігу та іти горі рікою Горбатих Лососів. Тоді вони поклали дошки і пішли до Ктавакас. Вони прийшли до дому ленника. Потім люди побачили заглублення в снігу. „Що б се могло бути?“ сказав оден чоловік. „Може вовк зробив заглублення своїм слідом?“ сказав чоловік.

Так сказав чоловік, підходячи до сміду пса одинокої дитини Гамалякауа, що була жива, — того сміду, що пес зробив для господаря, і що йшов вниз до ріки.

Люди пішли просто слідами, що пес зробив для свого господаря. Тоді племя дійшло до Ктавакас, де спинила ся одинока дитина Гамалякауа, що була жива. Вони війшли в хату і побачили дитину закопану в долівці. Тоді люди заплакали, як побачили дитину, бо видно було лише його рот. Тоді люди витягнули хлоща. Хлопець виліз з нори і вони побачили ціле його тіло. Його ноги мало не відлітали, бо і вони і пальці на ногах була заморожені, і шкіра злазила з цілого тіла, бо була заморожена. Тому Авіделя¹) заплакали жалуючи хлопця, бо він був весь пошарпаний від морозу.

Тоді вони зачали міркувати, як зробити, щоб взяти хлопця з собою долі рікою, бо він був дуже хорий, щоб з ним обходити ся не уважно: бо хлопець був такий, як би в нім житя не було, бо був замерзлий.

Тоді люди попробували піти рікою долі. Вони вирізали дві латки; чотири люда несло їх кожне за оден кінець, а поміж латками лежав хлопець, тимчасом як чотири неслю латки, кожний за оден кінець. Вони рушили до дому ступаючи по дошках, що були положені одна за другою.

Тоді оден чоловік, його вуйко, промовив кажучи, щоб вони лишили хлоща на хвилю перед селом — щоб хлопець чекав там. Тоді батькови сказали, що лише одно з його дітей лишило ся живе. Тоді батько дітей, Гамалякауа, сказав: „Так, воно справді, як я сказав своїм дітям. Не виносьте моєї дитини з ліса.“ Тоді батько подумав, що б його зробити для тої дитини, що лишила ся жива. Гамалякауа подумав, що зробити б зимовий танець для тої дитини, що лишила ся жива.

Люди не оповістили (на селі), що одно ще живе: вони сказали, що всі померли, — бо вони се замовчували, тому що Гамалякауа сказав, тому що він хотів показати свій великий танець, що був в його родині¹). То мав бути вовчий танець в честь його дитини — „Великий танець з неба“, що мав дати його дитині надприродну силу.

¹) Племя вагажка Гамалякауа.

¹) Традиційна містерія його роду.

Тоді він випорожнив свою хату. Тоді Авілеля підійшли виступаючи як вовки до того, що був ще живий, що зазнав небезпеки полюючи на гірські кози. Тоді Авілеля обступили його, і великий, надприродний, „великий танець з неба“ прийшов виступаючи вовками. То був великий танець племени Горбатих Лососів. Тоді великий танець з неба вийшов з ліса на беріг і танечники війшли до дому. Богато предків людей з Горбатих Лососів, предки Авілеля, йшло надприродного танцю. Вони ввели в дім його і великий танець з неба. Се і була надприродна сила Гамалякауа в „Горбатих Лососях.“

Тоді він показав те, що його дитина взяла від великої гірської кози, від однорогої: шматочок сала, що він урвав і склав у своєму роті. Він положив його на долівці і показав, що було сковане в роті. Тоді воно почало рости і дім батька наповнився дуже. Се був надприродний скарб добутий від однорогої, цінний, що був знайдений у великої однорогої гірської кози. Те що було у хлощі в роті росло: сей хлопець був щасливий, бо не був пустий і послухав батька, а його брати померли.

Тоді його батько Гамалякауа весь час закликав людей до себе, бо надприродний скарб його дитини ріс, той, що дитина мала в роті, дитина Гамалякауа. Потім його батько танцював. То був великий танець з неба Авілеля, що жили в Горбатих Лососах; і се була пісня, що вони співали з початку¹⁾. Пісню співали, бо він добув надприродної сили, той що був в небезпеці полюючи на гірських кіз. І тому він обернувся в великий танець з неба — він, одинокий що лишився з тих, що мали нещасте, полюючи на гірських кіз.

Тому великий танець належить до великого племени, що сидить на Ріці Горбатих Лососів. Він прийшов до тих²⁾, що були зібрані в Гвадзе, і вони злилися в одно, як приходили танцювати зимовий танець в Гвадзе.

Columbia University Contributions to anthropology, т. II, F. Boas, Kwakiutl tales, No. 3.

¹⁾ За давніх часів.

²⁾ Зявився ім'я, племені Авілела.

75. Оповідання про чоловіка, що очистив ся від гріха. (Тека).¹⁾

Кажуть, що раз було велике село, а там жили два молоді ватажки. Там, кажуть, вони жили. Вони, кажуть, полювали на дичину. І, кажуть, що ці юнаки були ще не жонаті. Так, кажуть, вони жили.

Кажуть, що оден завсіди лягав спати ранійше, а потім лягав другий. Так, кажуть, вони робили завсіди. І кажуть, що як тільки коло дверної завіси ставало ясно, той що лягав пізнійше брав свої стріли і йшов знов на гору полювати на оленів. Він потім здерав з них шкіру.

Раз він прийшов до дому, де вони спали. Його товариша не було. Він трохи почекав, тоді прийшов той до нього. І кажуть, він сказав, той що прийшов пізнійше, кажуть, — „то ти прийшов вже!“ — сказав він, кажуть. „Так,“ каже, „я вернувся. Ходи, розложім ватру,“ сказав він. Вони нарубали трохи дрів, зняли завісу з димаря²⁾ і розложили огонь. Потім зачинили (димар). Потім позносили горшки. Як скінчили з ними, лишилися сидіти. Вони сиділи в глибині хати, де звичайно сідали, тим часом як всі люде зі села виходили, щоб вертати додому. Так, в усіх хлощів лиш вони оба не виходили і завсіди лишалися в мужеськім домі.

Тоді той, що завсіди лягав перший, положив ся, а той, що вчора ліг пізнійше спати, сидів ще. Той що лягав пізнійше спати не спав вночі. Так, кажуть, що він завсіди перемогав себе, бо він панував над своєю злістю. Його товариш іде спати, а він перемогає себе. Так його товариш ліг спати, і аж гень-гень пізнійше він ліг теж, але лише на хвильку. І він все дивився, чи не світає в димарі, і як розвідинілося, він одягався. І тоді він йшов знов на гору і виліз на неї. Се була гора, на котру він завсіди ходив, як ще був хлопчиком.

Він глянув навкруги. Чи ба! кажуть, що там, де він завсіди брав оленів, не було ні одного. Тим часом розвідиніло

¹⁾ Се оповідання оповідають на передодні полювання, бо воно приносить щастя мисливцям (Charman).

²⁾ В округлій, напів закопаній індійській хаті димарем служить діра посередині покрівлі.

ся. Він глянув на обидві сторони. На півднє була велика тундра. На другій стороні було видно гори. Сонце сходило, аж посеред тундри, трохи не посередині, чи — ба! він побачив гарний дім з напіннями завісами! Чи він не дивився щойно туди, і не бачив нічого!

Юнак подумав, кажуть: „Я маю гадку піти туди.“ Тоді він положив стріли і пішов.

Який же гарний домик! Він пішов і спинився на порозі розглядаючись. Він глянув, але віде не було видко комори. Він глянув за слідами (коло дому), але не було. Він думав і думав. „Цікаво,“ думав, „чи є там люди, куди я йду?“ Так він вийшов; пішов до дверей і відсунув завісу. Диви! раптом світло засяло, кажуть. Він вийшов. Маленький покоїчок, він минув його. Там спинився і оглянувся: напротив, проти фронту дому на помості сиділа гарна жінка і шила.

Не підводячи очей вона кинула шитво в куток і сказала: „Ти прийшов сюди на мое бажання. Хоч я дивилася по цілім світі,“ казала, „я не бачила нікого, лише тебе. Лише тебе я бачила на цім світі,“ сказала. „Тому що ти подобався мені, я показала тобі свою хату,“ сказала вона.

Потім вона пішла і якийсь час її не було. Потім вона прийшла. Який чепурний горнесь в їжою принесла вона, парубіла з нього! Він почав їсти, і зівши дав їй назад горнесь. Пішовши знов вона вернула ся з великими шкірами. Вона принесла їх до нього і сказала: „Ось тобі на чим лягти.“ Він взяв їх від неї і положив на помості. Вона дала йому ще куничне покривало на ліжко. Він положився і вони поснули,

На другий день вони збудилися. Два дні і дві ночі він був в хаті і навіть не бачив, що діялось на дворі. Потім як вони встали, вона пішла на двір. Вона вернула ся і принесла йому мяса, і він ів. Потім він порішив лишитися ще один день. Потім як стемніло знов, він сказав: „Чи мені і далі тут бути?“ „Так“, сказала вона. Тоді чоловік сказав: „Як же ти довго держиш мене тут!“ — „Еге,“ сказала вона, „чого тобі такого бракує, що ти міг би де інше дістати, що ти так говориш? Ти вже на завсіди вийшов в мое жите,“ сказала вона. Вона дала йому їсти, зівши вони полягали спати.

Шотім чоловік лежав і не спав, тимчасом як в другім кінці хати жінка починала засипати. І чоловік думав: „Чи може мені призначено жити тут завсіди? Чому, думав, показала вона мені свою хату? Маю гадку,” думав, „шти тепер до неї.“

І він встав, кажуть, і покинув своє місце; і пішов до неї. Ралтом він ніби заснув (втратив притомність). Він пішов до неї і йому так стало ся. Де він? (не знати); так з ним було, кажуть. А далі він ніби прокинувся і знов сидів на своїм місці. „Що я тут роблю,” думав. „Що вона мені поробила. Я думав, що іду до неї, а я спав.“ Тим часом жінка хропіла по тім боці хати. Він знов подумав: „Чи се я сам так чиню, чи хтось примушує мене? Я знов піду до неї.“ Він встав, кажуть, і пішов туди, де була її голова, і знов йому стало ніби він заснув, кажуть. Знов він лежав ніби заснувши, кажуть; знов він прийшов до себе лежачи на своїм місці. „Що таке! Я напевно пішов був до її ліжка,” думав він, кажуть. І знов він думав, кажуть: „Тю! що мені стало ся тут?“ Тимчасом, кажуть, з другого боку хати жінка спала.

„Що ж мені тут діяти,” думає. „Хиба попробувати знов,” думає. І він пішов знов до неї, до того помосту, де ліжко. Тоді задня стіна хати розступила ся. Він перелякався дуже, кажуть. І відкисся полилося блискуче світло. Разом з тим хтось засміявся звідти, куди він обернувся. По той бік (стіни), з дуже чистої хати, жінка сміється з нього. Перше ніж він ще прийшов до себе, жінка сказала: „Що тобі,” сказала — „вона (се) моя мати.“ Тоді, кажуть, чоловік застидався. „Ходи!“ сказала жінка, і він пішов до неї. Тоді вона, кажуть, каже: „Тому що ти мої матери сподобався,“ каже, „вона дала тобі побачити нашу хату, показала тобі,“ каже. Тоді вона повела його до середини. Тоді, кажуть, зняла з нього одежду. Потім зняла з нього все, до голого тіла. Потім поставила коло нього теплу воду. Також покраяла туди (оленячого) сала. [Так вона милила, кажуть.¹⁾] Потім умила його, кажуть. Вона дала йому нову одежду. І одягнула його гарно, кажуть.

Одягнувши, кажуть, вона сказала йому: „Сядь тут!“ сказала жінка. „Дай мені свою руку,“ сказала. Звідти де він

¹⁾ Пояснення оповідача.

сидів, він подав їй свою руку, кажуть. Вона взяла її і засунула собі до рота. Вона смоктала її, поки рот став повний; тоді виплюнула все туди, де він мив ся. Вона зробила так двічі. Потім вона взяла його ногу до рота. Як рот став повний, вона виплюнула в ту воду, де він мив ся. Вона зробила так двічі. Потім, кажуть, „Ходи, подиви ся!“ сказала вона. Він подивив ся, кажуть. Вода була наче з вуглем. Тоді, кажуть, жінка говорить: „Се все зло, що ти робив, від коли почав виростати,“ каже. „Ходи, глянь на свій гріх,“ сказала вона.

Тоді чоловік сказав, „Так,“ сказав, „се воно! Те що ти зробила мені — добре,“ сказав, „тому щиро дякую тобі,“ сказав він. Тоді чоловік кинув всю свою стару одіж в ту воду, в'якотрій він умив ся. Жінка пішла вилити її. „Вилий лиш добре далеко,“ сказав він. Вона пішла з нею далеко і вилила її, і миску викинула разом також.

Потім вона вернула ся. Вона дала йому їсти і він їв. Потім він взяв її за жінку, кажуть. Так він жив з нею, кажуть.

Раз вона сказала: „Я покажу тобі свою хату.“ Він побачив, яка гарна хата се була. Які лиш футра є тут на землі, в хаті їх було повно. Жінка таки дуже богата. Чоловік, кажуть, звертається до жінки: „Як ти прийшла до того всього?“ А жінка, кажуть, каже: „Я ще тепер не скажу тобі того. Скоро,“ каже, „ти довідаєшся.“ Так він, кажуть, жив з нею.

Жив з нею, кажуть, і тимчасом ніколи не виходив з хати. І не знов де варилося те, що він їв. Тимчасом, кажуть, мати завсіди як вийде, то сидить близько хати і приносить зварену страву. Завсіди, кажуть, вона робила так само.

Нарешті, кажуть, жінка породила дитину. На правду, кажуть, — хлопчика. Вона виховувала його; нарешті він почав ходити. Тоді він каже: „Чи я на віки мушу тут бути?“ каже (той чоловік). А жінка каже: „Що? що ти міг би таке зробити, що ти так говориш?“ „Як я вже довго сиджу в хаті,“ каже він. „Чого тут такого бракує, що ти хотів би зробити?“ каже вона до нього. І так вони жили.

Не скоро по тім вона сказала йому: „Ходи! Я покажу тобі відки бореться мій достаток,” сказала вона. „Ходи!” сказала. Він пішов до неї і вона пішла в глибину хати. Тоді, кажуть, вона відчинила землю. „Тепер дивись,” каже жінка. Нахилившись він подивився туди. Як подивився, чи ба! яка сила звірів, всі звірі землі, кажуть.

„Скажи тепер, чи бачиш?” казала вона. Тоді він, кажуть, її чоловік, сказав: „Так.” Тоді вона зачинила знов землю. Потім вони вернулися на свої місця і чоловік думав собі. „Се сі люди,” думав, „через них я не мав щастя на полюванню. Тому там не було оленів, де я звичайно полював.” Так він думав, кажуть. Він думає, а жінка каже до нього: „Чого ти криеш потайні гадки?” каже до чоловіка, „Відколи ти прийшов сюди,” каже, „все що ти думав за той час, я бачила в твоїм розумі виразно,” каже. І далі, кажуть, вона: „Тому що ти нам був любий, ми й показали тобі нашу хату.”

Тоді чоловік сказав: „Я думаю про своїх батьків. Чи вони живі ще?” Тоді жінка сказала: „Ог се чотири роки, як ти прийшов до нас.” „Як,” сказав він, „мені здавалося, що я спав лише чотири ночі,” сказав він. „Ти не бачив, як надворі змінялися пори року,” сказала вона. „Ось кінчиться вже п'ятий рік,” сказала вона. „Тепер зима так як тоді, коли ти прийшов до нас.”

„Так!” сказав він, „чи я бачу, що робить ся на дворі, щоб знати, яка тепер пора?” сказав. „Хочеш подивитися на двір?” сказала вона. „Ходи! ходи на двір,” сказала. І він вийшов, кажуть. Він глянув на вкруги, кажуть; чи ба! кажуть, осінь минула. Потім вернувся до хати. Потім він сказав: „Я хотів би побачити своїх батьків.”

„Так,” сказала вона. „Завтра рано піди по дерево на санки,” сказала. На другий день рано він встав і пішов по дерево. Він вібрав його скоро, кажуть. Потім він вернувся з ним до осідку. І став майструвати. Він майстрив поспішно. На другий день жінка каже: „Я теж піду з тобою.” „Як хочеш,” сказав він. Він почав складати річки на сани, спакував їх.

Тоді мати жінки сказала до чоловіка: „Може людське товариство не сподобається їй.” „Може й ні,” каже він.

Тоді вона, мати: „Будьте там тільки чотири дні.“ „Гаразд,“ каже. І, кажуть, знов вона сказала: „Як прийдеш до села,“ каже, „стережи ся того, що був твоїм товаришом,“ каже. „Як вона тебе буде остерігати перед чимсь, що воно не добре, а ти зробиш, то але зробиш,“ каже. „Не знаю,“ каже, „чи твоїй жінці сподобається людське товариство,“ каже, „бо вона сама не людина.“

„Як вийдете з дому,“ сказала вона ще, „як відійдете, то огляньтеся.“ І вони пішли, положивши дитину на сани, і пішли. Чоловік тягнув санки, а жінка посихала з заду. Так вони пішли. Як оглянулись за домом, його не було. Вони ночували, і на другий день ішли знов, і нарешті показалося село. Парубки в селі крикнули: „Загублений вертає ще з кимсь,“ кричали.

Так вони прийшли в село і пішли до дому матери чоловіка. „Дитино моя,“ сказала вона люблячи (пестячи) його. І його жінку теж любили (пестили). Люде були готові все зробити для них. Мати зробила мороженої сметані і дала їм. Але вона (жінка) говорила до свого чоловіка: „Мені не зручно між людським товариством.“

Прийшов час лягати спати; чоловік сказав до неї: „Лягай тут в домі моєї матери, бо мій родич (товариш) сказав: прийди спати до мене до кашіму (мужеський дім).“ Але вона, його жінка, не хотіла його пустити. „Але я хочуйти до кашіму,“ сказав він до неї. Нарешті вона сказала: „Як хочеш.“ І, кажуть, він взяв свою постіль і пішов до кашіму.

Він лежав коло свого родича (товариша) посеред хати, кажуть. Вони почали балакати, балакали цілу ніч. Оден другому оповідав, що де сталося за той час, кажуть. Тоді той що мешкав в селі, сказав: „Ану, піди тепер до моєї жінки,“ каже, „а я піду до твоєї.“¹⁾ Але другий, добрий, каже: „Та, з котрою я живу, не людина.“ „Але,“ каже той другий, „нічого.“ „Але я не хочу,“ знов той. Але другий каже: „Ходи!“ Нарешті той чоловік сказав: „Про мене.“

¹⁾ Себто покликався на розповсюдженій примітивний звичай обміну жінок між приятелями.

Тоді той, що жив в селі, пішов до жінки прийшлого. І той теж пішов до жінки товариша. Тоді той, що прийшов до жінки прийшлого, вліз у двері і спустився до хати. В глибині хати спала жінка. Він пішов до неї. Він підійшов до помосту (на котрім сплять у хаті). Він штовхнув її. Тоді вона дуже влякала ся. Він штовхнув її. Але вона щевала.

Тоді він пішов до свого дому, і той, що вернувся, прийшов туди, і він сказав йому. Сей одягнувся і пішов до дому своєї матері. Він шукав жінки, але її не було. Тоді він вийшов і побіг за нею, а як засвітало — диви! жінка пішла назад до себе!

Ось її сліди. Там кудою вона вертала, вона кидала соплю з носа. Вона плакала, вертаючись до дому! Тоді чоловік теж засумував і пішов теж до неї. Він хотів увійти в хату, але вернувся знов до входу. І, кажуть, його ноги приросли до землі.

Як же йому визволити ся? І стоячи він почав плакати.

„Ось чому я остерігала тебе!“ сказала мати жінки. „Впустіть мене в хату,“ каже він. „Ні,“ каже, — і він знов почав плакати. Він плакав, плакав цілу ніч і на другий день. Нарешті його ноги увільнилися. Він вийшов в сіни і знов його ноги приросли. „Пустіть мене до хати,“ каже. „Ні, не пустимо,“ сказала вона, „хиба, що не щедш ніколи більше до свого села. Не будеш більше бачити ні батька ні матері,“ каже, „тоді тебе впустимо. Бо ти мені заподіяв велику кривду. Моя дитина теж засумувала через тебе,“ каже, „але мені жаль тебе і я тебе впушу до хати.“ Тоді вона впустила його, і він пішов туди, де була його жінка. Як слези лилися по її обличчю! „Чого ти вернувся?“ каже. „А що буде з тою жінкою, у котрої ти був? Чи ти хочеш жити з нею?“ — „Чи я зробив се з доброї волі,“ сказав він, „щоб ти тепер мені докоряла?“

І так він лишився там, і жив там, і мати сховала дім (від людських очей). І рік за роком минав, а чоловік не бачив своєї матері і родичів. Так оповідання кінчить ся.

76. Тджотвалік.

(Записано у племени Тена від ескімоської жінки.)

Кажуть, що був раз малий осідок, де жив оден чоловік з жінкою. Чоловік був добрий ловець. Дітей вони мали лише двоє, хлопчиків. Вони жили на устю ріки в море.

Так, отже, чоловік був добрий ловець. На весну, як лід зійшов, він плив у своїм каяку горі рікою на лови. Потім він складав ковбок коло ковбка і на них клав свою здобич. Такий мав звичай. Як проминула пора рибальства, він знов йшов туди і з таким самим щастем. Коло його дому в повітці були купи оленячих і бобрових шкір: таку силу звіря він вбивав.

Отже діти росли, а батько все так робив, як був його звичай. Вони вже виросли порядно, ті діти. Їх батько ловив і на морі: моржів, китів, фок (тюленів).

Одної весни він робив як завсіди. Знов, як тільки лід зійшов, він поплив горі рікою в своїм каяку. Довгий, довгий час його не було. Тимчасом жінка журилась за ним. „Де він може бути?“ думала. Час його неприсутності тягнувся. Хлопчики все виглядали батька, день за днем. Мати теж не спала і виглядала його що ночі.

Аж нарешті побачили його. Він виліз на беріг. Його жінка була сердита на нього: „Як тебе довго не було,“ казала. „Трава виростла, і листе зявилось, і москіти прилетіли, поки тебе не було. Яку силу оленів ти бувало привозив, і як тебе довго не було! Чи се що в каяку то й усе, що ти зловив?“ — „Я не міг вбити нічого,“ відповів він, „бачив досить звіря та не міг вічого вцілити.“ — „А ти ж нераз наповняв повітку медвежими та бобровими шкірами також,“ казала жінка. „Не знаю, чому се я так зле стріляв,“ сказав він.

Нарешті риби почали збивати ся в гури, лососі прийшли, і він рибалив як завсіди. Але ще вони не розійшлися, як він почав уже говорити про те, щоб іти знов на ріку. „Я маю гадку іти,“ казав він. — „Та ж ще не час,“ казала вона. „Як ти сильно спішиш ся,“ казала вона. „Пожди, аж листе зівянє, тоді підеш,“ казала вона. „Адже минулой весни ти майже нічого не вбив; може ти довго не вернеш ся,“ казала

вона. Всегда він пішов. „Не гай ся ж, бо ми про тебе думаемо,“ сказала вона.

Він пішов. Знов його не було. Нарешті коло берега почало замерзати, і тоді він показався.

Знов лише оден каляк був повний. „Як тебе довго не було,“ сказала вона. „Яку силу ти бувало привозив!“ сказала. Тоді чоловік сказав: „Як на ріці було богато (дичини), не далеко звідси, то я богато й ловив,“ сказав, „але тепер як дичина є лише далеко звідси, то я мало ловлю,“ сказав. Тоді вона так каже: „Чому ти так мало зловив? Лише сей оден каляк¹⁾ повний,“ каже.

Добре. Підмерало. Як дні стали короткі, він захорував. Хорував цілу зиму. Та хоч хорий, він їв добре. Потім прийшла середина зими²⁾). Йому стало дуже зле. Тоді він сказав до жінки: „Слухай, скоро мені не стане віддиху; тоді положи зі мною в каляк самих вибраних видряних шкір, богато: бобрових також, гарних вовчих також, також боброго товщу, також мої стріди і лук, а отвір каляка завяжи оленячою шкірою. І підіпри каляк жердками,“ сказав він. „І з хлощами обходи ся добре,“ сказав, „одежу ім добру справлай, і не будь до них гостра, — завсіди будь добра до них!“ сказав він.

І він помер. Жінка положила його в каляку, обложила вибраними футрами, — так як він й говорив, зробила вона. І так зробила теж: завязала отвір шкірою. А коло того розложила огонь, і все сиділа коло його плачуши. І жінка обтала волосе і спалила його, бо не хотіли потішитись по смерти чоловіка.

З часом настала весна. Його жінка і хлощі все ще плакали за ним. Де далі ішло до літа. Прилетіли гуси, інші маленькі птахи за ними. Раз, поки ще хлощі спали, жінка вийшла плакати на двір, перед сходом сонця.

Вона плаче; а над нею в горі співає пташини. Вона плаче, не слухає співу.

Далі, чи ба! чує ім'я свого чоловіка. Вона надслухує, розглядається. „Погане пташеня!“ думає, „на що воно вимовляє ім'я вмерлого,“ думає вона. Вона розглядалася і над-

¹⁾ Зимове зрівняння.

слухувала. Чи ба! воно промовило: „Тджотвалік на верхівю ріки оженив ся знов, — він має жінку, він, Тджотвалік, Тджотвалік!“

Вона чула се. „Що се пташеня говорить?“ подумала. Вона встала, пішла до каяка, розвязала шнур (коло отвора). „Ану, побачу, чи правду каже се пташеня!“ подумала. Вона зняла оленячу шкіру. Щож побачила? Каяк був порожній. Де її чоловік? Де вовчі шкіри і інші? І стріли, що були при нім? Нема. Вона розгнівала ся, бо думала, що він був справді вмер. „Ось чому пташеня казало се!“ подумала. „Від вчера воно говорило, та я плакала, не слухала його, а воно, бац, правду говорило!“ Вона пішла на горище. Побачила ріжні футра, медведячі, і дуже велику шкіру сірого медведя, і білу також. Вона вибрала її і намочила в теплій воді. Вона спішилась, вимочуючи її цілий день, а потім витягла здовж і поперек. Нарешті шкіра стала більша. Вона мочила її, а тим часом носила воду для хлощів. Заразом мочила її. Намочивши клала мокру шкіру назад на місце. Нарешті всі горшки були повні води, і на дворі стемніло. Вкінці, як хлощі поснули, вона позносила зного горища мяса і сала і сушених лососів, і поскладала в домі. Потім вона витягнула добре медвежу шкіру, при котрій були ще всі кігти. Пошукала в своїй робочій торбині і знайшла великі зуби сірого медведя. Вона одягла ся в те все. Зуби взяла до рота. І стала сама зовсім як той медвідь.

Тоді сердита кинулась провалем до гори. Сосни, ще й з коріннем, виривала з землі. Дерева ломала, з пересердя. Потім вернула провалем в низ, і спинилася перед домам. Вона зняла шкіру і положила її, зуби також. Вона не лягала навіть, як хлощі збудилися. З пересердя не йла нічого. Вона вирізала берізку розвилену на кінці і принесла хлощям. Вона принесла берізку до хати. Тоді сказала: „Уважайте! Я йду геть, сказала, „не тужіть за мною, я вернусь скоро“, сказала. „Їдьте і пийте те що я вам наносила. Шо воду не йдіть, бо впадете в воду. На горище не лізьте, бо впадете з нього. Як би який звір прийшов до вас, то поставти сю палицу йому до грудей“, сказала, „не бійте ся його. Я прийду до вас“, сказала.

Потім вона пішла провалем в гору. Шіла по-під горою, що творила беріг ріки. Вона іде як лід, що суне, могутньо, ломлячи дерева. Знов висока гора, на котру вона влезить. Вона прийшла до місця, де було богато камяних плит; вона подумала: „Я положу собі сі плити по оба боки грудей, і на груди і на чоло“.

Вона пішла далі, а на сосні понад нею хтось почав сміятись: „Зними ж се камінне, бо смішно!“ хтось казав до неї: „Колись з того будуть сміятись“. Вона поздіймала іх. Ворон сказав. „Тепер добре“, сказав, і знову: „Тепер ти виглядаєш порядно“, сказав, „Тепер іди далі“, сказав.

І вона пішла знов далі, спішачись, задля хлопців, про котрих думала весь час. Вона йшла все берегом ріки. В низу побачила велике село; сила людей, диви, диви! І вона пішла до села, знявши ізкіру і зуби і положивши іх під маленькою сосновою. Тут почала ся добра стежка і вона пішла до села. Вона наблизила ся до села з-заду. Чи ба! Село велике, і дім мужеський великий. Коло нього великий дім. До нього вона й пішла, і вбігла до середини: в середині по оба боки огнища дві гарні жінки щось варять в горшках. Вони кликнули її: „Родичко, ти прийшла до нас?“ сказали. „Розгостись у нас“, сказали до неї. Одна з них каже: „Сідай на моїй половині“, і вона сіла на помості. Одна жінка варила боброве мясо в великім горшку; друга в великім горшку варила оленяче мясо, теж.

„Родички, сказала вона до жінок, „а ваші чоловіки де?“ Бо так вона думала, дивлячись на все добро, що було в хаті. Там були гарні рогожі, оленячі зуби і одежі в видряних шкірок.

Тоді вони сказали: „Ta з нами живе лише оден чоловік. Минулой весни, як лід зійшов, якийсь чужинець прийшов до нас і взяв нас“, сказали вони, „але як трава показала ся, він покинув нас і минулой зими коло зрівняння вернув ся й живе з нами. Він пішов по дрова“, сказали вони.

Потім вони давали їй їсти. „Ta я не голодна, сказала вона, я йла що-йно“. — „Тоді ходи, посидь з нами“. — „Добре“, каже. — „Як же мало олію в твоїм горшку“, сказала вона до них. „Усміхнись“, каже до однай, „і похили ся над горшком!“

Як вони зробили се, богато олію зявило ся в горшку. „А ти, каже, скривись і схились над своїм!“ Тоді вхопила їх за волосе над чолом і всадила голови в горшки, аж їм дух вийшов. Тоді підвела їх. Одну посадила так наче вона шие, а потім зробила так і в другою. Одна всміхала ся, друга скривила ся. Потім вона вибігла з хати і побігла на гору.

Тоді прийшов їх чоловік волочачі дерево водою. Він попри-вязував ковбки коло берега, і пішов до хати, і війшов. Жінку що кривила ся, ударив. Як він зробив се, її лице пострупіло. Другу, що всміхала ся, теж вдарив, і шкіра на її лиці теж злізла. Тоді він вибіг з хати, плачучись. „Що стало ся моїм жінкам?“ сказав. „Моя жінка була у них!“

На селі люде метушать ся! Що йно вони ходили спокійно перед домами. Що їм стало ся? Чути плач. А гень звідти чути крики. „На високій горі ходят сірий медвідь“, кричат. Потім селяне збирають ся з списами і стрілами, ідуть на гору. З гори звір дивить ся на них. Чи ба, він, Тджотвалік, іде по переду. Вона вхопила його. „Жінко, я прийшов до тебе!“ сказав він — і все! Бо жінка відкинула каптур з лиця. Вона розкусила його голову своїми (медвежими) щелепами і розірвала його на шматки. І всіх чоловіків вона розриває на місці і летьт в село. Вона переходить село від краю до краю. Комори й хати, все нищить, дітей — і жінок, а потім іде геть.

Вона пішла до свого села, бо думала весь час про хлопців. Вона війшла до своєї хати, і старший хлопець крикнув: „Алія!“ перелякавшись, і почав кричати. Тимчасом менший брат, розумна дитина, вхопив палицю, що їм лишила мама, і притулів її до грудей медведя. Він тримав її міцно в тім положенню. Тоді вона зняла каптур. „Діти мої, сказала, „ви добре зробили, почекайте тут!“

На дворі коло хати вона зняла з себе шкіру, виняла зуби, занесла се все під ковбок і війшла до хати. Тоді взяла хлопців на коліна і пестила їх дуже: „Ви добре зробили“ сказала. „Як я була далеко, я думала про вас!“

Так вони лишилися там ціле літо. Листе зівяло, а вона все ще сиділа там. Зимно стало, тоді вона сказала до них: „Діти, сказала, „ходім тепер, де має бути наш дім“.

Молодшого хлоща вона любила дуже. „В літах прийдешніх люди будуть робити так, як ти зробив“, казала. „Старші будуть бояти ся, тимчасом як менші будуть сміливі“.

Вони одягнулися в медведжі шкіри, бо стало зимно. Мати теж одягнула ся в свою шкіру, і вони пішли провалем туди, де мали жити. По оба боки того місця стояли дві великі сосни. На тій що дальше, мати почала вправляти ся, а на другій діти. Як вони вигострили свої кігти, то стали копати місце на хату. Потім вони вибудували її. Тоді сказала до дітей: „Тепер люде рідко бачитимуть нас!“

Так мое оповідання кінчить ся.

J. W. Chaptow, Tene texts st. 42—44.

Новелі.

77. Ілліні.

(Гайд.)

Ілліні жив в Селі-на-кінці-дороги. Всі його приятелі теж жили там. І він вибрав ся ловити рибу. А вітер дув з берега і його понесло геть. Він не міг приплисти до берега. Цілий день його носило по морю. І поки його носило по морю, настав вечер, і вночі його носило далі, і потім настав ранок. Він не побачив ніде суші, і знов його носило по морю цілий день. Але вітер не був дуже міцний, і тому його човна не перевертало. І поки його носило, знов йому звечеріло. Знов його носило по морю. Довго носило його так. І знов йому розвидніло ся. Але весь сей час він не бачив суші.

Тоді Ілліні заспівав, бо він хотів, щоб вітер подобрішав (утих). Він став в човні і заспівав: „Духу озера (себто моря), утиш мені хвилі. Моя надприродна сило, наблизись до моого човна! Я втомив ся. Зроби мені море молоком (утиш)! Іого, іего-лао!..“

Його далі носило і знов йому стемніло. Але вітер дальше не сильно дув. І знов настав ранок. Була мрака, але вітер не дув сильно. І знов його носило туди скуди цілий день. Весь час було мрачно і так настав вечер. Він вже не міг стати. Його ноги ослабли, бо він довго сидів в човні. Він знов заспівав тої пісні. І знов настав день. Він не бачив землі. І знов в мракі війшов вечер. І знов настав ранок.

І тоді його принесло до берега. Але він все плив дальше, він не міг вийти на беріг, бо його ноги зігнулися. Він не міг вилізти. Але вони (люде з берега) його не бачили: хоч він плив близько місця, де люде жили, його ніхто не бачив.

Тоді він побачив дитину, що грала ся, — не велику, але таку, що вже говорить. Але дитина не бачила його, бо його човен був за скелею. Тоді Ілдіні гукнув на дитину, бо він хотів, щоб люде дізналися про нього. А воно боялося піти до нього. Воно боялося довго, і він нарешті сказав: „Я Ілдіні.“ То був хлопчик; він підійшов до нього і став. Він сказав до дитини: „Ілдіні, так мене звати. Тепер ти теж скажи: Ілдіні“, сказав він до нього. І дитина сказала: „Ілдіні“. Але воно сказало зле, бо не вміло ще добре говорити. І знов він сказав своє ім'я. І дитина знов повторила. І воно сказало добре, і пішло від нього.

Воно пішло від нього; воно почало повторяти: „Ілдіні, Ілдіні, Ілдіні.“ Воно боялося забути ім'я, і тому повторяло. Воно відійшло якийсь шмат, аж знов забуло ім'я. Тоді дитина вернула знов до нього. А як воно вернуло, він знов сказав йому свое ім'я: „Ілдіні скажи“, сказав до дитини. І дитина теж сказала так. Воно сказало правильно. І йучи воно повторяло: „Ілдіні, Ілдіні, Ілдіні.“ І говорячи „Ілдіні“ воно ввійшло до хати; сим разом воно не забуло імені.

Навіть відчиняючи двері воно повторяло: „Ілдіні“, і потім: „Діду, знайди Ілдіні.“ Звідти воно повело діда туди, відки воно прийшло. Вони прийшли туди, де він сидів в човні. І жінка теж була з ними. Побачивши його вони дуже важурилися і сіли мерцій в його човно. Потім пішли перед саму хату.

Вийшовши з човна вони хотіли повести його скоро до дому — він показав їм свої ноги. Він показав їм, що не може стояти. Він робив їм знаки пальцями — він не вмів їх мови. Тоді чоловік побіг за своїм гамаком. Як він приніс його, вони зсадили його. Потім понесли до дому і посадили перед огнем.

Вони обложили його теплими річами. Вони гріли його коло огню. Вони положили щось тепло йому на голову також. Також нагріли води йому на ноги. А як вода потепліла трохи,

жінка стала лити йому на ноги. Тим часом чоловік грів йому голову. Посидівши трохи, він спробував випростувати ноги. Вони прийшли до себе. Тоді вони перестали ляти теплу воду.

Він попросив палиці і йому дали. А як йому дали, він підвівся опираючись на палицю. І він попробував вийти на двір. І посидівши трохи на дворі, вийшов знов до хати спираючись на палицю. Вони бачили, що він якийсь чудний (нездоровий) і не дали йому йти. Хоч вони його ніколи не бачили перед тим, вони бачили, що то ватахок.

Вони загріли йому води. Як вода нагріла ся, вона (жінка) поклала туда богато сала і поставила коло нього. Вона дала йому і ложку — так робили давні люде. Як він випив юшку, вона поставила перед ним їжу. Вона дала йому до того товщу. А як він зів, вона поставила йому іншу їжу. Як вона побачила, що він єсть, так як би був здоровий, вона поставила ще іншу їжу.

Як її чоловік побачив, що він здоров, то сказав до жінки: „Як вітер буде добрий, підемо з'їм до міста.“ Надійшов вечір, та вони не спали цілу ніч, бо хотіли іти з ним до міста. Але той ватахок спав добре. А поки він спав, вони позносили річи на беріг і винесли своє човно. Тоді поскладали свої річи в човно. Вони жили ні далеко від міста. Як він збудився, вони сказали йому, що хочуть поїхати з ним.

Тоді жінка сіла в свое човно, а чоловік сів з ним в його човні. Вони приїхали з ним до міста. Люде дивувалися на них: перед тим вони мали лише оден човен, а як побачили два, то здивувалися. Великий натовп чекав на них. Потім побачили ще одну людину з ними.

Як вони вийшли на беріг, ціле село вийшло до них, бо вони ніколи ще не бачили його. Вони привели його до міста Стайкін. Вони повели його до дому, і дім був провінційських людей, чоловіків, жінок і дітей. Вони дивувалися. Хоч вони його ніколи перед тим не бачили, та бачили, що він ватахок.

Тоді той що приїхав з ним до міста сказав до людей: „Мій унук грався на дворі і знайшов сюди людину. Він вернувся по хвилі і відчиняючи двері говорив. Ілдіні, Ілдіні, д'ду

знайди Ілдіні.¹⁾ І ми пішли подивити ся на нього. Ми взяли його до дому. Його ноги були зігнуті, він не міг стояти. Ми понесли його до дому в гамаку. Ми працювали над ним цілий день. Як він міг станути, то вийшов на двір оцираючись на палицю. Потім ми дали йому істи. Як він виздоровів, ми привезли його сюди. Я не хотів зіставатись з ним в незамешкаlem місці.“

Поки про нього говорили, люди помітили, що він пробує свою шкіру зубами. Вони говорили між собою про се. Тоді ватажок стайкінських людей сказав: „Спробуйте кров ватажка“. І оден попробув його шкіру зубами. І підвівши голову сказав: „Ватажкова кров солона.“ Тоді ватажки стайкінських людей здивувалися дуже: вони зрозуміли, що його довго носило по морю. Тоді люди вийшли з хати. Вони знали, що йому трапилося, але не знали, звідки він прийшов.

Вони стали любити його. Він був у них довго — він зістав ся там на завсіди. Він не вернув ся, бо не знов, де його місто. Він мав четверо дітей: двох хлопців і двох дівчат. Весь час, що він був в Стайкін, він плакав за ними. Але за жінкою не плакав. А той що знайшов його, взяв його за приятеля (увів його в свою родину і свій рід).

Проживши у них довго, він почав розуміти їх мову. І проплакавши довго, він зложив пісню, жалібну. Він пристав до того племені. Тоді він сказав, що він належав до племені „Рибячі-яйця“, і інші пристали до нього, бо бачили, що він ватажок. Але його приятелі, Рибячі-яйця, втратили його.¹⁾

З часом його приятелі почули, що він став ватажком в Стайкін. В давних часах люди не ходили до других міст. Вони привязували перо до палиці і підносили до гори. Коли перо не рухалось, то вони не виходили. Тому його друзі не скоро почули про нього. Але потім почули. А як він почув, що вони прочули про нього, він післав їм свої пісні. З часом почувши його пісні його приятелі дуже втішилися.

„Хоч я хочу до вас, але нема як мені прийти до вас.
Мені тут добре, а там я не був щасливий.
Мої приятелі Рибячі-яйця дуже численні.“

¹⁾ Себто, Ілдіні, ватажок роду „Рибячих-яєць“, заложив новий рід цього імені в Стайкін.

Шотім його приятелі перестали тужити за ним, бо знали, що він щасливий. А його жінка вийшла заміж за іншого чоловіка, бо всі думали що він помер був.

Haida texts by J. R. Swanton ст. 14—25.

78. Жінка що утікла від свого чоловіка.

(Гайда.)

Одна замужня жінка зайдла собі в іншими чоловіком. З часом вона його дуже сильно полюбила.

Її хлопець був вже великий. Як він (Її коханок) прийшов до неї, вона сказала: „Я захорую і вмру; я скажу Ім, щоб положили мене на вершку дерева. Вночі, по тім як вони мене положать, прийди скоро і забери мене“. Перед тим як іти, добудь собі мокрого гнилого дерева, з котрого капала б вода, і щоб пасувало до труни.

Скоро по тім вона захоріла. Вона наказала чоловікові: „Як я помру, положи мене на вершку дерева. Я не хочу лежати на землі“. Як тільки вона померла, Її положили в труну і обвязали грубим шнуром. Тоді положили Її на вершку дерева.

Той що кохав Її пішов вночі туди. Як тільки знайшов мокрого дерева, розвязав шнурі що на ній були, і виняв Її. Шотім положив мокре, гниле дерево замість неї. Вона сказала йому зробити так, щоб вода капала з дерева і щоб вони думали, що то товщ капає з Її тіла.

Потім він сказав тій жінці, де чекати на нього на другий день. І сказав їй іти наперед. На другий день він пішов за нею. Він сказав приятелям, що йде за футрами.

Вони вибралися іти далеко в глибину краю; і як вони якийсь час пройшли, він вибудував дім, далеко в глибині краю, і вони стали жити там.

Її чоловік все приходив з хлопчиком і плакав на тім місци, де вона була положена на дереві. Де далі товщ почав капати з тіла. То була вода, що виходила з гнилого дерева.

Той що був пішов за футрами, сchez. Його приятелі думали, що сірий медвідь убив його.

Там де вони мешкали, в глибині, було богато всякого звіря, і він вбивав його для себе. Вони мали силу всяких

ягід і лососів. І вони носили ушиті маски. Вони стали як Лісні Індіяне.

Окрім того вони почали там співати пісні. Жінка все танцювала. Вона також видумувала нові слова. Весь час вона учила свого чоловіка. Вона робила нові слова, щоб ніхто не розумів її, як би вони вернулися. По богатих роках вони пішли геть. На спині вони несли на собі ріжні шкіри, виправлені на невиданий лад. Окрім того жінка одягнула ся інакше. Вона мала такі річки, як Лісні Індіяне носять. Але чоловік не так одягнув ся. Вони вернулися до (своєго) міста.

Чоловік сповідав, як він вернув ся, — що як він був далеко на ловах, він оженив ся в тою жінкою і застав ся там. Одного вечера він сказав, що його жінка танцюватиме. Весь час вона говорила ті слова, що була видумала для свого чоловіка, а він говорив що, то її мова.

Кождий раз як вона танцювала, її перший чоловік і дитина приходили дивитися. Як вона скінчила танцювати, вона показала пальцем на свого хлопчика і сказала щось. Тоді її чоловік переложив слова. Вона сказала, що вона мала такого самого хлощя в своєму краю. Вона кликала свою дитину і плакала.

Як вона танцювала, її перший чоловік пізнав її руки й її голос. Але хоч він памятив помершу, він не подумав, що то вона. Ось чому він все ходив дивитися. Тому що вони всі дивилися на неї цілу ніч, то спали рано. Вони навчилися її пісень.

По якімсь часі, пізнавши її на певно, він (перший чоловік) поліз на дерево, на котрім її були положили, і відвязав накривку труни. Лиш гниле дерево було в середині.

Якийсь час по тім, поки всі спали рано після її танцю, він пішов туди. Потім знявши те що у неї було на голові, як вона спала, він побачив, що то була його жінка. І поки вони спали, він убив їх обох.

Потім про те довідалися, але приятелі тої жінки були засоромлені. Приятелі того чоловіка теж стидалися. Не сталося нічого¹⁾.

Haida texts ст. 352—3.

¹⁾ Не було крівавої місти за се, бо всі були засоромлені випадком.

Зміст.

К. Грушевська: Розвій словесної творчості і примітивна проза с. 3 — 34

Африка.

Оповідання про події і пригоди:

1. Тіцка-каз та Дикий Кіт	35
2. Шакал та Леопард	35
3. Вітер	35
4. Про хлощя з давніх часів	37
5. Про чоловіка що втік до мавп	42
6. Жінка що була левом	43
7. Павіан і лев	44
8. Про полювання черепах на струсів	44
9. Гіена і Дикий Кіт	45
10. Локітойо	46
11. Про Заяця і його жінку	47

Оповідання з повторюваннями:

12. Слонова Шкіра	49
13. Подарованого назад не візьмеш	50

Оповідання про прикмети (експлікативні):

14. Чому Заяць хвоста не має	53
15. Яструб та Черепаха	53
16. Папуга	54
17. Чому Яструб над вогнем літає	54
18. Про муравлиний бубон	54
19. Право звірів	54
20. Чому Яструб курей бере	55
21. Богато галасу з нечевя	56
22. Про смерть	56
23. Походження смерті	56
24. Чому Гіена периста	57
25. Втіхи міського життя (Пес і Іг'уан)	58

Оповідання про характери:

26. Хитрий заяць	59
27. Хто може більше вісти	60
28. Слон і жаба	61
29. Ковел, Пес і Шакал ловлять рибу на спілку	62
30. Кріллик і Шакал на празнику	63
31. Сомбіне святання	65
32. Гейтсі-Еїбіш	69

33. Скупар	70
34. Лисова покута	75
35. Розправа	76
Родові перекази і пізнійші казки про пригоди:	
36. Історія Рибного Тотема, Сарфу-н'єннам	76
37. Гароба-Діке	78
38. Львиний хвіст	87
39. Побрратими	91
40. Король та відъма	92
Оповідання з моральним поученням:	
41. Чому жінка чоловікові підвладна	95
42. Гадина	95
43. Черепаха і Мавпа	96

Америка.

Оповідання про події:	
44. Дівчата та зорі	98
45. Весняні привиди	98
Експлікативні оповідання:	
46. Як морська свинка дістала огонь для Матако	100
47. Миш	100
48. Вовки і Олені	102
49. Про першого чоловіка	102
50. Про жінку що знайшла мідь	103
Оповідання про хитрість, силу і нерозум:	
51. Як Черепаха-Карумбе убила Ягуара-Ягуете	105
52. Як Ворон вкраяв бабину печенью	105
53. Як Ворон вкраяв доньку богача	107
54. Як Орел побив Сокола	109
Оповідання про пригоди і магічну силу, або „про щастє“:	
55. Пантера і Дикий Кіт	110
56. Баба-Паук	113
57. Жінка що вийшла заміж за Пса	118
58. Кері і Камé	121
59. Як Кері полював в степу	122
60. Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем	122
61. Як Той-що-родив-ся-аби-бути-сонцем одружив ся	124
62. Як Койот пустив рибу в ріку	125
63. Койот і Сонце	127
64. Видра	128
65. Весіле Тату-Тунпі і Агуара-Тунпі	134
66. Вісаке в гостях у Бобра	138

67. Вісаке іде в гості до свого меншого брата Скункса	140
68. Як Черепаха позичала у Вісаке чару	144
Оповідання про той світ :	
69. Агуарента	148
70. Край померших	149
Родові та племінні перекази :	
71. Гауб	150
72. Про жінку та водяного	158
73. Як Світле-небо прийшов на світ	161
Оповідання з моральним підкладом, про кару і заплату :	
74. Гамалякауа	165
75. Про чоловіка що очистив ся від гріха	172
76. Тджотвалік	179
Новелі :	
77. Ілдіні	184
78. Жінка що втікла від свого чоловіка	188

Institut Sociologique Ukrainien

Siège principale à Kiev

Bureau à l'étranger à Vienne, VII., Kirchengasse 41/26, Castaldo.

Publications de l'Institut

(sous la direction du Prof. M. Hruchevsky)

Format in 8°.

Série internationale (en français) :

Anthologie de la littérature ukrainienne jusqu'au milieu du XIXe siècle, avec une préface de M. Antoine Meillet, Prof. au Collège de France, 1921, XXIV + 144 p.

Abrége de l'histoire de l'Ukraine, par Michel Hruchevsky, Prof. à l'Université, 1920, VIII + 256 p.

Géographie économique de l'Ukraine, par Jean Fechtchenko-Tchopivsky, Prof. à l'École Polytechnique (en préparation).

Histoire abrégée de la littérature ukrainienne (en préparation).

Série ukrainienne :

Les origines de la société, par M. Hruchevsky, 1921, 328 p.

Théorie de la nation, par V. Starossolsky, Prof. à l'Université, 1922, 144 p.

L'Etat et la Société socialiste, par N. Chrag, 1923, 224 p.

Les bases sociales du développement de l'art, par D. Antonovych, Prof. à l'Université (en préparation).

Études et documents :

Documents pour servir à l'histoire du mouvement social en Ukraine, M. Dragomanov et le groupe socialiste de Genève, 1921, 212 p.

Études et documents relatifs à l'histoire de la révolution en Ukraine : L'Ukraine en 1917—1920, par P. Chrystiuk, vol. I, II, III et IV, 152 + 202 + 180 + 192 p.

La Galicie en 1918—1920, par Mich. Lozynsky, 1922, 228 p.

Bibliographie ukrainienne sociologique et socialiste, 1870—1920, par J. Kalynovskytch (en préparation).

En vente : Paris, Marcel Giard, 16, rue Soufflot, V^e.

Genève, A. Eggimann, 40, rue du Marché.

Prague, Librairie Ouvrière, Hybernska 7.

Berlin, Buchhandlung «Freiheit», Breitestrasse 8—9.

Vienne, H. Goldschmidt, I., Wollzeile 11.

Lemberg, Librairie de la Société Chevtchenko, Rynok 10.